

etnoantropološki problemi

eMONOGRAFIJE

knjiga četvrta

ODELJENJE ZA ETNOLOGIJU I ANTROPOLOGIJU
UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOZOFSKI FAKULTET

**Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet
Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Centar za proučavanje folklora i popularne kulture**

***etnoantropološki problemi*
eMONOGRAFIJE**

Knjiga četvrta

Urednik

prof. dr Miloš Milenković

Sekretar redakcije

Ivana Gačanović, MA

Recenzenti

Prof. dr Ivan Kovačević

Prof. dr Dragana Antonijević

Uređivački odbor

Dragana Antonijević (Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu; gl. i odg. urednica časopisa *Etnoantropološki problemi*); Rodrigo Araya Dujisin (Universidad Católica de Chile, Chile); Mirjana Veselinović-Hofman (Katedra za muzikologiju Fakulteta muzičkih umetnosti Univerziteta umetnosti u Beogradu); Ivan Vuković (Odeljenje za filozofiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu); Dejan Dimitrijević (Department de sociologie-ethnologie Université de Nice –

Sophia Antipolis); Jelena Đorđević (Odeljenje za politologiju Fakulteta Političkih nauka Univerziteta u Beogradu); Zorica Ivanović (Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu); Zoja Karanović (Odsek za srpsku književnost, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu); Senka Kovač (Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu); Sanja Potkonjak (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Zagrebu); Radmila Radić (Institut za savremenu istoriju Srbije); Vladimir Ribić (Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu); Vojislav Stanimirović (Katedra za pravnu istoriju, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu)

Etnoantropološki problemi – eMONOGRAFIJE su
neprofitno izdanje koje možete besplatno preuzeti
na adresi:

www.anthroserbia.org

Ljubomir Hristić

**GRANICE KAO KULTURNI
KONSTRUKT**

Mitološki arhetip Američkog Zapada

Sadržaj

Uvod	11
Proizvodnja granice zapada Amerike	19
Prostor i percepcija	19
Američki zapad	32
Politička razmatranja	33
Religija	38
Teritorija	47
Umetnost, Percepcija i Perpetuacija Mita	67
Film: Pravo i pravda	67
Književnost: Divlji zapad: Oslobođenja Amerika	87
Mit, Istorija, Simbol, Priča	123
Mit i istorija	153
Arbitarnost i neophodnost	153
Nova „urbana“ teritorija	157
Diskurs i Prostor	169
Zaključak	179
Literatura	193
Rezime	199
Summary	201

*The frontier between hell and heaven is only the difference
between two ways of looking at things.*

Džordž Bernard Šo

Uvod

Oksfordov rečnik engleskog jezika navodi pet definicija reči *frontier* – poslednja u nizu ovaj termin definiše kao „tvrđavu na teritoriji, grad na teritoriji“, dok je u četvrtoj „frontier“ posmatran kao „deo zemlje koji gleda na ili je okrenut ka nekoj drugoj zemlji“, a dodata je i američka poddefinicija, „onaj deo zemlje koji čini granicu njenih naseljenih ili nastanjenih regija“. Štaviše, sve definicije od prve do treće su zastarele i imaju veze sa etimologijom reči, a to je „prednja strana, čelo ili nešto što se nosi na čelu, kao i prednji deo vojske“¹.

Reč *teritorija*, korišćena u američkom vernakularnom govoru u proteklih 150 godina, često je upotrebljavana zajedno sa konceptom Američkog zapada ili pak zapadnim kretanjima američkih naseljenika i emigranata. Zapravo, usudiću se da kažem da je to, čak i danas, primarna konotacija ovog termina, iako se reč pojavljuje u velikom broju drugih konteksta. Kao što ću nadalje pokazati, veza između teritorije i Američkog zapada je izuzetno kompleksna i promenljiva kategorija. Grubo rečeno, teritorija označava ivice, najudaljenije krajeve, granice u okviru istorije, a i šire.

U XIX veku i delu XX veka, često se iznosio argument da je Zapad za Ameriku bio teritorija - tamo su ljudi živeli na rubu kolonije, zemlja nije praštala, a život je bio veoma težak. Farmeri su obrađivali delove zemlje za nisku zaradu,

¹ The Oxford English Dictionary, ur. Della Thompson. Oxford University Press, 9. izdanje, 1996, SAD.

mali gradovi trošnih struktura nicali su unaoklolo, daleko od drugih civilizacijskih postaja. Ovakve tvrdnje imale su malo veze sa empirijskim ili statističkim podacima i previđale su neugodne činjenice kao što su oblasti sa malom gustinom naseljenosti u Novoj Engleskoj ili zemlja koja je smatrana nepovoljnom za obradu duž cele istočne obale. Uprkos svim vrstama mapa i drugim istorijskim dokumentima, ostaje značajna količina nesigurnosti oko toga šta je ta granica i kada je postojala. Da li je to bio region? Da li je to bila linija na mapi ili neka odlika prirode i pejzaža? Da li je to bio neki savim drugi entitet (istorijski, demografski)? I, ako je teritorija mogla biti obeležena na mapi, da li je sve vreme bila na istom mestu ili se njena lokacija menjala?

Kao rezultat ovih razmišljanja i konfuzija, nastajale su kompetitivne i često nekompatibilne definicije zapadne teritorije, manje-više od samog njenog početka (iako je čak i takva tvrdnja predmet diskusije: kada je teritorija nastala, kako i zašto?). Ako je granica predstavljala liniju razganičenja, da li je onda zauzimala veliki prostor? Ako je granica bila region, gde se on nalazio? Očigledno to nije bio istok - da li onda to znači da je koegzistirala sa zapadom? Ako je teritorija označavala prostor na zapadu koji nije bio istražen i mapiran, barem ne od strane Evropljana i građana Amerike, nije li onda izgledala kao nešto ovalno što se stalno sužavalo, pošto je veći deo zapadne obale bio istražen i naseljen pre unutrašnjosti kontinenta? Jesmo li videli puno mapa koje prikazuju ovakvu vrstu usmerenja?

Možda je moguće pokušati rešavanje ove zagonetke izjavom da zapadna teritorija nije ni postojala ili raspravljati o tome da je teritorija zapravo bila samo priča! Na kraju kra-

jeva, linija ili oblast u senci, skup tačkica na mapi i jesu neka vrsta priče: prostor koji mapa predstavlja ima istoriju, a prostor, kao i mesta, jesu simboli na mapi. S toga, izgleda da zapadna teritorija ima i karakteristike mesta *negde na zapadu i istorijskog događaja*, postepenog širenja SAD-a preko celog kontinenta, kao i ljudi, događaja i slika koje su povezane sa ovim širenjem.

Pa ipak, reč „frontier“ kao teritorija ili granica, u američkom vernakularu označava granice između Meksika i SAD, vode koje okružuju veći deo kontinenta, ali i topografske odlike kao što su Stenovite planine ili Rio Grande. Takođe postoji i granica okrenuta ka određenim populacijama u Severnoj Americi kao što su granice u prihodima koje su nikle duž etničke linije ili granice u određenim vrstama društvenog napredovanja gde rodni, etnički, religijski ili ideološki faktori jedne sputavaju, dok drugima idu u prilog. Izrazi poput „granice nauke“ ili „tehnološke granice“ takođe slobodno cirkulišu.

Na taj način savremene upotrebe „teritorije“ nastavljaju da prestrojavaju ovaj termin kao neku vrstu barijere ili po-dele, kao nešto što je opasno ili teško preći i/ili kao trans-gresiju: uvek postoji nešto sa druge strane, i to nešto, odnosno sama granica tj. teritorija je obično zabranjeno ili od-bojno, ponekad neistraženo ili nesankcionisano. Primera radi, prelazak iz jedne zemlje u drugu najčešće zahteva zvaničnu dokumentaciju i dozvolu, dok prelaženje geografskih prepreka kao što su planine, reke ili pustinje neretko zahtevaju pripremu, opremu i /ili vodiča. Takođe, neke manje očigledne granice, kao što su one koje se manifestuju između multietničkih urbanih getoa i prevashodno belaćkih

stambenih delova predgrađa, između mahom integrisanih redova središnjeg menadžmenta korporacija i sredovečnih, muških belih rukovodioca mogu se pripojiti istoj vrsti analogija.

U slučaju geografskih i geopolitičkih granica, termin je prvenstveno prostor: teritorija obično označava razgraničenje, geološko ili kartografsko, prirodno (reke, venac planina, stenoviti breg, itd.) ili ljudsko (ograde, znaci pored puta koji putnicima žele dobrodošlicu u novu državu, carinski službenici). Neretko se granice predstavljaju kao linije na mapi, u velikom broju slučajeva uspostavljene od strane ljudi koji nikada nisu videli, niti će videti mesta koja ta linija razdvaja. Čak i ako ta linija predstavlja reku ili neku drugu prirodnu formaciju, samo njeno kartografsko prisustvo ispunjava taj objekat prirode dodatnim kulturnim značenjem. U drugim, više metaforičkim i/ili apstraktnim upotrebama kao što su „granice nauke“, postoji jezik prostornosti – znanje se proširuje do određene tačke, a izvan te tačke postoji samo spekulacija ili proročanstvo.

Granica se, tako, može apstraktnije razumeti kao nešto što još uvek nije poznato, kolonizovano ili izmapirano. Granica, bez obzira da li predstavlja liniju, područje, zonu ili region, leži između poznatog i nepoznatog, mapiranog i nemapiranog ili označava šta leži izvan ovih podela.

Pa ipak, uprkos prethodnim referencama na rečnike, za mnoge ljude granica koja se povezuje sa Divjim zapadom je upravo ona koja razdvaja ili povezuje kauboje i Indijance, vlasnike salaša ili rudare i rančere, šerifa i odmetnika, „čeličnog konja“, Veliku niziju i lov na bizone. Ova teritorija predstavlja čudesno vitalno postojanje u američkoj i glo-

balnoj popularnoj kulturi, iako iskustva i slike povezane sa njom postaju sve udaljenije i beznačajnije. Na više načina, upravo ovo kontinuirano postojanje onoga što treba da bude stari pojam predstavlja motivaciju za moje istraživanje. Teritorija kao metafora, istorija, predmet razgovora isl., pokazala je dovoljno elastičnosti i otpornosti da se proteže i u XXI veku, u vremenu davno nakon ere Divljeg zapada, zlatnog doba filmskih i TV vesterna i bukvalnog nestanka američkih urođenika i bizona.

Ipak, u razumevanje teritorije mora biti uključeno više segmenata od proste procene njene tačnosti i validnosti kao istorijskog koncepta ili predstave. Kao što ćemo videti, koncept teritorije kao nečeg istorijski objašnjivog je od početka pogrešan. Pa ipak, uprkos godinama dovođenja u pitanje teze o teritoriji Frederika Džeksona Tarnera, ideja da teritorija adekvatno predstavlja iskustva na Američkom zapadu XIX i ranog XX veka i dalje ostaje popularna. Filmski i književni vesterni se i dalje proizvode i konzumiraju, uprkos nagomilanim dokazima koji pokazuju malu verovatnoću i, do nekog stepena i neželjenost scena i situacija o kojima pripovedaju. Termini koji su pridruženi teritoriji, kao što su *frontier justice* (pravda teritorije) i fraze koje su se razvile zbog teritorije, kao što su kaubojski obračuni i dame u nevolji, nastavljaju da uživaju široku upotrebnu vrednost.

Danas je razumevanje zapadne teritorije uglavnom mnogo sofisticiranije nego što je bilo pre jednog veka. Mnogi ljudi sada kritikuju nasilje koje je prikazivano u pričama o teritoriji, osetljiviji su na istorijske nedaće raseljenih ili marginalizovanih ljudi iz perioda širenja na Zapad i svesniji su efekata na životnu sredinu koje su uzrokovalе seče

šuma i kopanje rudnika. Uprkos rastućem saznajnom nivou o mnogim aspektima istorije Američkog zapada, slike i diskurs o teritoriji snažno nastavljaju da postoje. Savremeni pevači kantri muzike nose kaubojske šešire i čizme, kišne mantile od nepromočivog platna, bolo kravate; Amerikanci nastavljaju da se sele na zapad, kupujući zemlju i menjajući njenu namenu; raspravlja se oko toga u kakvoj praksi smeju učestvovati indijanski urođenici na zemlji koju i dalje poseduju što često svoj epilog dobija na sudu i u javnim novinskim raspravama. Čini se da nam istorijsko znanje nije dozvolilo da pobegnemo od posledica istorije.

Kao što je ranije spomenuto, teritorija je prostorni koncept, a američka zapadna teritorija nije nikakav izuzetak. Bolje razumevanje prostora i prostornosti, naročito kad se govori o diskursu i predstavljanju, može da nam obezbedi širi i kritički bolje potkovan kontekst za razmišljanje o teritoriji Američkog zapada. Istorija zapadne teritorije nije samo istorija ljudi koji su je naselili, gde god da je to bilo, to je takođe istorija prostora koji su ovi ljudi zauzimali, menjali, o kom su sanjali i koji su stvarali. Teritorija je primer naročite vrste promišljanja i reprezentovanja jednog prostora i moj je cilj da iskoristim njen prostorni i istorijski aspekt u pokušaju da unapredim naše razumevanje iste.

Teritorija je bila i nastavlja da bude način konstruisanja i raspoređivanja značenja i smisla, delom zbog svog odnosa sa mapama i mapiranim prostorom Zapada, a delom zbog svog stalnog pojavljivanja u velikom broju tekstova i diskursa. Štaviše, teritorija, iako jasno udružena sa geografskim i kartografskim prostorom Američkog zapada, nije i jedina moguća njegova predstava.

Postoje dve ekstremne pozicije u odnosu teritorije prema Zapadu: s jedne strane su granica i Zapad u osnovi bili jedno isto, a sa druge strane granica jeste pogrešno tumačenje „pravog“ Zapada. Dok se mali broj mislilaca pozicionirao na jednom od dva kraja ovog spektra, mnogi komentatori, uključujući antropologe, istoričare, filmske i književne kritičare, novinare i političare su se našli između ova dva. Međutim, kao što ću pokazati, ove dve pozicije se međusobno ne isključuju: odnos granice sa Zapadom, kao odnos simulacije sa stvarnošću i odnos mita i realnog, značajan je, ne da bismo identifikovali razlike, već da bismo analizirali njihove kombinovane efekte, bilo socijalne, političke ili kulturne. Ono što iz toga sledi biće, donekle idiosinkratski, serija nezavisnih, ali povezanih poglavlja, susednih, ali možda ne i neposredno kontinuiranih promišljanja o pomaljanju kontekstualne podloge iz koje je proistekao mit o prostoru Američkog divljeg zapada.

Proizvodnja granice zapada Amerike

Prostor i percepcija

Prostor nije jednostavan, niti sporedan za ljudsko iskustvo, bilo da je to iskustvo čulno i neposredno ili intelektualno i pomerenom. Iako se prostor često posmatra kao praznina ili otvorenost koja nas okružuje, on nije nužno prazan, otvoren pa čak ni okružujući. Barem do nekog stepena, takva shvatanja su projekcije ideja i želja o našem telu i drugim telima. Naše akcije u prostoru i naše aktivnosti sa njim utiču na našu percepciju prostora.

Izgradnja arhitektonskih kompleksa sada stoji kao sredina sposobna da utiče na ljude koji u njoj žive. Prostor koji je čovek stvorio može poboljšati ljudska osećanja i percepciju. Tačno je da, čak i bez arhitektonske forme, ljudi mogu da osećaju razliku između enterijera i eksterijera, zatvorenog i otvorenog, tame i svetlosti, privatnog i javnog. Međutim, ova vrsta znanja je samo zametak. Arhitektonski prostor, čak i jednostavna koliba okružena čistinom, može definisati takve senzacije i učiniti ih živopisnim. Sledi još jedan uticaj: izgrađena sredina pojašnjava društvene uloge i odnose. Ljudi bolje znaju ko su i kako treba da se ponašaju u areni koju je napravio čovek na sirovoj pozornici prirode.²

Implikacije efekata prostornih odnosa na društveno ponašanje će docnije postati jasnije. U ovom trenutku, do-

² Tuan, Yi-Fu, *Space and Place: The Perspective of Experience*, (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1977,)102.

voljno je zapamtiti razliku između prirodnog prostora i ljudskog prostora, pošto je ova suprotstavljenost očito deo podteksta za mnoga pisanija o teritoriji.

Može se reći da su četiri mislioca dominirala zapadnim poimanjem prostora: Aristotel, Dekart, Njutn i Ajnštajn. Aristotelovo viđenje se može ovako sumirati: „Stvari i ljudi imaju mesta kojima pripadaju“.³ Ovde, kao i na još nekim mestima, Aristotel je načinio ustupak. Razvoj slikarske perspektive fiksne tačke u Renesansi i ponovno otkriće geometrije, podjednako su doprineli kreiranju mogućnosti da se prostor zamisli apstraktno, matematički i oslobođen od perceptivnih asocijacija sa svetom prirode. Kao rezultat toga, Dekart je jednostavno video prostor kao odnos između raširenih objekata. Njutn je razdvojio apsolutni prostor od relativnog prostora, a u njegovoj postavci bi relativni prostor bio sistem odnosa među objektima, a apsolutni prostor gotovo metaforični sistem izvan čulnog iskustva ili pak njemu nevidljiv.

Dok su Ajnštajnovе teorije napravile revoluciju u fizici, na praktičnom nivou, Njutново viđenje se čini kao ono koje danas preovladava. U njemu se apsolutni prostor smatra mrežom ili sudom koji se može parcelisati ili ispuniti objektima (ljudima, zgradama, planinama, itd.). Njutnovski apsolutni prostor je ograničen i fiksiran (nijedno od ova dva nije tačno u Ajnštajnovskom prostoru), ali fokus je na objektima u okviru tih granica i njihovih odnosa. Relativni prostor ili ono što možemo nazvati mestom se na svakodnev-

³Curry, Michael, On Space and Spatial Practice in Contemporary Geography, u *Concepts in Human Geography*, ur C. Earle et al, (Lanham: Rowan and Littlefield, 1996). 5-8.

nom nivou još uvek percipira po Aristotelovom principu: ljudi i stvari imaju mesto kome pripadaju. Sportisti „pripadaju“ stadionima ili arenama, kriminalci „pripadaju“ zatvoru, religijske vođe „pripadaju“ crkvama. Automobili treba da idu na parking mesta ili u garaže, knjige treba da se nalaze na policama biblioteka ili u knjižarama, itd. Ova aristotelovska percepcija donekle objašnjava zašto, na primer, govorimo o poznatim i nepoznatim mestima. Mesta imaju tendenciju da budu određena dok prostor teži da bude neodređen; mesto se često iskusi direktno i čulno, dok je prostor logična i često apstraktna koncepcija. Mesto je osećaj topline ili hladnoće koja se oseti unutar neke zgrade, a prostor je konceptualna strategija neophodna kako bi se procenile potrebe materijala za zgradu ili kako bi se rastumačio arhitektonski plan.

Nije, međutim, prostor samo apstrakcija. On je veoma inkulturisan koncept, pre nego deo ljudskog iskustva koji se ne dovodi u pitanje, piše Ji Fu Tuan:

„Prostor“ je apstraktni termin za kompleksni skup ideja. Ljudi različitih kultura, razlikuju se po tome kako dele svoj svet, kako dodeljuju vrednosti njegovim delovima i kako ih mere. Načini deljenja prostora mnogo variraju po složenosti i sofisticiranosti, kao i tehnike prosuđivanja veličine i udaljenosti... Čovek, iz sopstvenog intimnog iskustva sa svojim telom i drugim ljudima, organizuje prostor tako da on odgovara i služi njegovim biološkim potrebama i društvenim odnosima“. ⁴

Tuanovo uvođenje prostorne percepcije i organizacije dopunjuje njegovu analizu koja je često smeštena na nivou

⁴ Tuan, 34.

ljudskog tela: na primer, što je temeljnije nečije prostorno znanje, to je veća lakoća kojom se on kreće kroz prostor.

Iako relativni prostor može biti najvažniji kao čulno iskustvo, naš odnos prema prostoru nije samo određen našom pozicijom u njemu, njegovim efektima na nas ili našim efektima na njega. Često razmišljamo o prostoru, naročito o velikim prostranstvima, kao o nekoj vrsti praznine i neispunjenosti, izuzev kada je ta praznina ispunjena, bilo ljudima, zgradama i strukturama, florom i faunom ili drugim objektima. Ova ideja prostora kao vrste neograničenog kontejnera intuitivno ima nekakvog smisla. Međutim, geograf Nil Smit ističe:

„Koncept prostora ima tendenciju da bude shvaćen zdravo za gotovo, a njegovo značenje kao neproblematično, dok je to u stvari nejasan koncept sa mnoštvom ponekad kontradiktornih značenja. Bez obzira na to koju kritičku poziciju zauzmemo prema tom konceptu, teško je pobeci nekim bazičnim shvatanjima prostora - prostor kao polje, kao kontejner ili kao jednostavna praznina; danas se u zapadnim društvima ovo bukvalno shvatanje prostora instiktivno iskazuje običnim jezikom“.⁵

Prostor, kako ga Smit opisuje, nije ni tako dvosmislen niti prirodan kao što se čini. Ljudsko (i životinjsko) ponašanje dešava se u prostoru i na njega nužno prostor utiče. Na način ponašanja i radnje koje obavljamo utiče mesto na kome se nalazimo kao i naša percepcija istog. Svakodnevno, mi doživljavamo radni prostor, životni prostor, obrazovni prostor (na primer, koledž i univerzitetsko naselje

⁵ Smith, Neil, *Uneven Development: Nature, Capital, and the Production of Space*, (Blackwell, New York, 1984.) 66.

često obuhvataju sva tri), itd. Mi doživljavamo druge prostore kako bismo učestvovali u, ili bili deo, političkih, religijskih, ekonomskih ili drugih društvenih rituala. Naše iskustvo svakog od tih prostora će se razlikovati od mesta do mesta i od osobe do osobe.

Mnoga od ovih iskustava, dešavaju se lokalno, na određenim mestima (kancelarije, kuće, stanovi, crkve, banke, teretane) i sa sobom nose emotivne i perceptivne dodatke. Ipak, svako lokalno specifično mesto reflektuje jednu ili više odluka po pitanju upotrebe opšteg, apstraktnog prostora. Na opštinskom nivou, ovo je često pitanje zoniranja: koji će deo grada biti zauzet maloprodajnim, proizvodnim, trgovinskim ili stambenim strukturama? Ali kako bi uopšte postojala opština, druge, ranije prostorne odluke moraju biti donete: zašto je neki grad, gradić ili selo tu gde jeste, a ne negde drugde? Kako je on postao grad, umesto da je ostao gradić ili selo? Šta se promenilo u istorijskom razumevanju određenog mesta kako bi ono uopšte postalo opštinsko, umesto neka farma, rezervat divljeg života ili zatvor?

Mi nemamo tendenciju da o prostoru mislimo kao o robi, kao o nečemu što ima upotrebu i razmenu vrednosti. Za većinu nas, on se može kupiti ili prodati: on prosto postoji. Ponekad je prazan a ponekad pun. Često je „prazan“ prostor javni (upražnjene parcele, nacionalne šume), a ponekad je „zauzet“ prostor privatni (kuće, tereni za golf). Mi svakako mislimo da je zemlja roba koja se kupuje i prodaje i mislimo na njene brojne upotrebe od kojih su neke očigledno veštačke (recimo, oblakoderi u odnosu na npr. farme). Kada razmišljamo o prostoru, da li mislimo i na vazduh (prazninu koja čeka da bude ili je već ispunjena) i na zemlju (ili

vodu ili pod, itd.)? Prostor se u apstraktnoj, a uglavnom i u svakodnevnoj praksi, često shvata kao prazan, gotovo beskrajan sud koji se nikada direktno ne doživi dok se ne transformiše ili barem dok se ne imenuje. Na jednu nacionalnu šumu možda ne utiču direktno ljudske aktivnosti, ali se naš doživljaj šume menja od onog trenutka kada prestanemo da je smatramo divljinom ili drvnom građom, već parkom ili utočištem za životinje. Apstraktni prostor najčešće postaje relativan kada je na mestu (onoga što će uskoro postati) izgrađene sredine ili sredine gde je ljudska kultura trenutno uočljiva.

Retko gde je distinkcija između apstraktnog i relativnog prostora jasnija nego na mapama. Mapa je, uobičajeno, dvodimenzionalna grafička predstava trodimenzionalnog prostora, čija čitljivost zavisi od lingvističke, matematičke, logičke ili prostorne apstrakcije. Ako čitalac nije izverziran za ove apstrakcije, mapa koja se na njih oslanja je beskorisna. Mnoge mape imaju legendu koja nastoji da prevede određeni broj simbola i leksičkih obeležja, ali čitalac mora znati kako da traži i napravi proračune i transformacije kako bi primenio informaciju sa mape. Bilo bi razumno smatrati mape inferiornim u odnosu na čulnu percepciju iz prve ruke: to su minijaturne aproksimacije stvarnosti, skupljene iz raznih izvora i često napravljenih bez ikakve vizuelne verifikacije. Bez sumnje, svako ko je pokušao da se snađe pomoću mape grada, našao se barem jedanput pred nekim ćorsokakom ili jednosmernom ulicom. Pa ipak, ako se ikada dovede u pitanje gde se nečije imanje završava, a drugo počinje, najefikasniji lek je posetiti arhiv i proveriti tapiju za to imanje, koja je zapravo mapa i sadrži nužna obeležja,

glavne pravce i mere. Ako se stvar ne razreši, sledeći korak je sazivanje komisije koja će premeriti dvorišta, kuće i garaže i onda uporediti ta merenja sa mapom. Ili, razmislite šta radimo da bismo se orijentisali pomoću mape: prestanemo da gledamo svet oko nas i umesto toga okrenemo mapu i kompas dok se ne poravnaju; nakon što donesemo odluku o ispravnom pravcu kroz dalju upotrebu kompasa, podignemo pogled da vidimo gde ćemo napraviti sledeći korak. U obe situacije i u mnogo drugih, garancija integriteta i apstraktnog i relativnog prostora je zapravo u njihovoj reprezentaciji, kodovima i konvencijama koje vode njihove oblike predstavljanja.

Sve prethodno navedeno prosto ne govori da mape imaju neki plan, tajni ili ne, i da su po tom osnovu pod sumnjom (iako naravno imaju i iako naravno jesu). U suštini, mape su tekstovi i kao takve, one se ili povinuju ili ne uspevaju da se povinuju često veoma formalizovanim konvencijama vezanim za njihovu izradu, distribuciju i tumačenje. Ne može se reći da su sve mape, kao matematičke aproksimacije, podjednako socijalno izvrnute. Kako to Denis Vud pomalo diplomatski kaže, „svaka projekcija je dobra za jednu stvar, ali ne i za drugu“.⁶ Istorija kartografije govori o moći mapa i pravljenju mapa, a skorije reakcije na Merkator projekciju su dokaz, ne samo „naučne tačnosti“, već i političke odgovornosti. I dalje raste obim rada na tekstualnim i ideološkim strategijama koje su mape i stvaraoci mapa koristili, a deo tog rada može dovesti u pitanje shvatanje prostora i praksi koje se nalaze u osnovi kartografije. Međutim,

⁶ Wood, Denis, *The Power of Maps*, (Guilford Press, New York, 1992.) 57.

važno je setiti se da su mape samo jedan od načina na koji se prostor predstavlja i shvata. Prostorna praksa koja je navela ljude da stvore mape, takođe je dovela do brojnih drugih tekstova i diskurzivnih strategija, a moje analize američke zapadne teritorije će inkorporirati ovo saznanje.

Odavno prihvatamo distinkciju između „prirodnog“ i „ljudskog“ prostora, pritom je istaknuti primer za ovo potonje izgrađena sredina. Anri Lefevr, francuski filozof, tvrdi da je sav prostor, i prirodni i ljudski, zapravo društveni prostor i da je sav društveni prostor proizvedeni prostor.

Društveni prostor se produkuje i reprodukuje u vezi sa silama produkcije (i odnosima produkcije). Kako se razvijaju, ove sile ne zauzimaju prethodno postojeći, prazan ili neutralan prostor ili prostor koji je određen samo geografijom, klimom, antropologijom ili nekim drugim uporedivim razmatranjem...⁷

Društveni prostor se ne može adekvatno objasniti prirodom (klimom, mestom) ili njegovom prethodnom istorijom, niti rast sila produkcije pogoduje na bilo koji direktan način nekom određenom prostoru ili određenom vremenu. Medijacije i medijatori se moraju uzeti u obzir: delovanja grupa, faktora u okviru znanja, ideologije ili domena reprezentacija. Društveni prostor sadrži puno različitih objekata, i prirodnih i društvenih, uključujući mreže i puteve koji olakšavaju razmenu materijalnih stvari i informacija.

Produkcija prostora je društveni, ekonomski i kulturni proces na koji je naročito uticao razvoj kapitalizma. Nekada se prostor shvatao kao konstituisan putem odnosa objekata (ljudi, životinja, biljaka, struktura) u njemu, da bi se kasnije

⁷ Ibid, 59.

počeo shvatati kao nezavistan od objekata koji se „u njemu nalaze“. Lefevr pominje ovu promenu kao uvod „matematičkog prostora“ i izjavljuje da je to postavilo temelje za komoditizaciju prostora koja je usledila. Razmišljanje o prostoru na matematički način, oslobađa ga odnosa među objektima: on više nema značenje kao rezultat ljudske aktivnosti i društvenog života već, pre, kao vrsta čistog entiteta. Upotreba-vrednost prostora (istorijski shvaćena lokalno, kao moć mesta) sada može ustupiti mesto njegovoj razmeni-vrednosti.

Prostor je uvek imao upotrebu-vrednost, jer su mu ljudi uvek nalazili svrhu. Naravno, neki prostori su korisniji za određene svrhe od drugih. Čak i za prethodno „neotkriven“ prostor se može reći da je imao upotrebu-vrednost, iako je ta upotreba postojala samo da motiviše istraživače. Međutim, kako se kapitalizam razvijao i širio i kako je razmena-vrednost počela da potiskuje upotrebu-vrednost, prostor je bio prinuđen da se menja. Možemo se zapitati kako se prostor menja? Možda je najlakše odgovoriti koristeći Lefevrove reči: način(i) na koje se prostor proizvodi se menjaju onako kako se i samo ljudsko društvo menja. Otuda, ako je sav prostor proizvod društva, sledi da se prostor menja simultano sa promenama društvene proizvodnje.

Ostaje pitanje, zašto je sav prostor društven? Zar prostor nema a priori postojanje? Zar nije bilo prostora pre ljudi i neće li ga biti i posle nas? Na neki način, ova su pitanja argumenti za „sud teoriju“ prostora, mada onog koji ne mora sadržati ljude. Nil Smit na sledeći način prerađuje koncept produkcije prostora:

„Sa „produkcijom prostora“, ljudska praksa i prostor su integrisani na nivou samog njegovog koncepta. Geografski prostor se posmatra kao društveni proizvod... Dalje, relativnost prostora postaje, ne filozofsko pitanje, već proizvod društvene i istorijske prakse; isto tako, jedinstvo geografskog prostora je društveni pre nego filozofski rezultat. Dok je ovde akcenat na direktnoj fizičkoj produkciji prostora, ona takođe implicira produkciju značenja, koncepta i svesnosti prostora koji su neraskidivo povezani sa njegovom fizičkom produkcijom“.⁸

Smitov „geografski prostor“ se može izjednačiti sa „matematičkim prostorom“, iako ima razloga za njegovu specifičnu upotrebu. Dok pomeranje prostora iz registra matematičke apstrakcije do statusa smislene jedinice ljudskog diskursa i prakse ne odgovara tačno na filozofska pitanja gore postavljena, ono bar signalizira ograničenja tih pitanja i drugih vrsta dostupnih ispitivanja. Postojanje čistog apstraktnog prostora je jedna stvar, ali njegovo značenje i percepcija su već nešto sasvim drugo.

Viktor Burgin piše o Lefevru da je, „(njegov) najfundamentalniji projekat...(bio) da odbije koncept prostora kao „suda bez sadržaja“, apstraktni matematičko/geometrijski kontinuum, nezavisan od ljudskog subjektiviteta i delovanja“.⁹

Možda je preciznije reći da Lefevr istorizuje, pre nego odbacuje sud teoriju prostora, otkrivajući njegove mogućnosti i ograničenja. Sud teorija prostora je imala svojih pre-

⁸ Lefebvre, Henri, *The Production of Space*, (Oxford, Blackwell) 1991, 77.

⁹ Smith, 77.

dnosti – setite se napredaka u arhitekturi, kartografiji, matematici i vizuelnim umetnostima od vremena Dekarta i Lajbnica, na primer.

Lefevr identifikuje tri komponente stvaranja prostora:

- Prostorna praksa obuhvata produkciju i reprodukciju kao i određene lokacije i prostorne nizove karakteristika svake društvene formacije. Prostorna praksa osigurava kontinuitet i određeni stepen kohezije. Što se tiče društvenog prostora, svakog člana određenog društva i njegovog odnosa prema tom prostoru, ova kohezija implicira garantovani nivo kompetencije i specifični nivo učinka.

- Prostorne predstave, vezane za odnose produkcije i za „red“ koji ti odnosi nameću, takođe su vezane i za znanje, znakove, kodove i „frontalne“ odnose.

- Reprezentativni prostori otelotvoruju kompleksni simbolizam koji je ponekad kodifikovan, a ponekad i ne, a povezan sa tajnom ili andergraund stranom društvenog života, kao i sa umetnošću (koja će možda na kraju pre biti definisana kao prostor nego kao reprezentativni prostor).¹⁰

Lefevrova terminologija je, u najmanju ruku, nerazumljiva, a definicije koje nudi ranije u tekstu, kao da odlutaju kako knjiga odmiče. Vođen tim razlozima, Burgin nam je dao koristan siže ova tri uslova:

„Prostorna praksa...je materijalni izraz društvenih odnosa u prostoru: pijaca, spavaća soba, slušaonica za predavanja, geto. Prostorne predstave su one konceptualne apstrakcije koje mogu obaviti konfiguraciju prostorne prakse, na primer, Kartezijanska geometrija, linearna perspektiva,

¹⁰Burgin, Victor, *In Different Spaces*, (Berkeley, University of California Press, 1996.) 26-27.

Le Korbuzijeov „modular“, braća slikari Kvatroćenta. Re-representativni prostor je prostor koji je uredila mašta; Lefevr piše da on natkriljuje fizički prostor, dajući simboličku upotrebu njegovim objektima i da je po prirodi prevashodno neverbalan.¹¹

Ovde možemo početi da uviđamo primenu Lefevrovih teorija i termina na naš projekat. Smatram mogućim da počnemo da shvatamo američku zapadnu teritoriju kao primer reprezentativnog prostora sa svojom složenom i često kontradiktornom simbolikom, svojom upotrebom i zloupotrebom istorijske imaginacije i izdržljivom sposobnošću da pravi Zapad ispuni svojim sopstvenim mitskim geografijama. Teritorija je očigledno imaginarni prostor na mnogo načina, pa ipak, za mnoštvo ljudi je upravo ona definisala zapadni stil života i iskustvo. U tom smislu, teritorija je očigledno postojala „tamo na Zapadu“ na isti način kao i bilo koji drugi rudarski gradić, domaćinstvo, ranč ili stočarska postaja.

Lefevrova analiza prostora je uvršćena u kritiku kapitalizma i to je analiza koja se gotovo u potpunosti primenjuje na urbana područja. Pošto su i kapitalizam i urbana geografija relevantni za istoriju Američkog zapada i za dugotrajnu popularnost teritorije, želeo bih da pojam „produkcije prostora“ koristim više kao analogiju nego kao teorijski model. Zapad je bio i ostaće stvarni, fizički, geografski prostor sa varijetetom različitih topografskih i klimatskih karakteristika. Te karakteristike nisu inherentno smislene, bilo u kontekstu popularne američke kulture ili u istorijskom procesu ekspanzije na Zapad. Trebalo im je da steknu značenje, a ta

¹¹ Lefebvre, 33.

značenja nastavljaju da se razvijaju, sudaraju, vibriraju i menjaju. Ova značenja utiču na naše razumevanje Zapada i teritorije, a kako su se ova značenja vremenom menjala, tako su se menjala i naša shvatanja.

Zapad nije oduvek bio isti prostor, a teritorija nije oduvek imala isti odnos sa Zapadom. Moja je tvrdnja, koja nije u potpunosti nova, iako možda koristi novi vokabular, da su i Zapad i teritorija stvarani, a da nastavljaju da budu stvarani putem brojnih priča i medija (od kojih svi mogu učestvovati u nekoj vrsti meta-diskursa na i o teritoriji).

Kao rezultat toga, teritorija bi trebalo da se shvati kao vrsta virtuelnog prostora, jer ima neke karakteristike fizičkog prostora i o njoj se govori prostornim terminima, ali joj nedostaju empirijski merljive ili brojive granice i materijalnost. Ona prvenstveno, a moguće i jedino, postoji kroz svoje predstave.

Stvaranje prostora imalo je dve glavne komponente: prvo, stvaranje Američkog zapada kao društvenog prostora; drugo, stvaranje teritorije kao simulacije ili alegorije za već stvoreni prostor Američkog zapada. Dovoljno radova je napisano o istoriji Američkog zapada, o ekspanziji na Zapad, o likovima i marketingu Dalekog zapada, naročito u XIX veku, da bi zadržavanje na tome u ovoj studiji bilo suvišno. Umesto toga, ukratko ću sumirati neke bitne razvoje u istorijskim studijama Američkog zapada, kako je shvatan i predstavljan i kako je proizveden. Čak i ako niko nije koristio Lefevrovu terminologiju, postoji rastuća svest da je kolonizacija Američkog zapada izvršena u maniru doslednom njegovom opisu produkcije prostora.

Američki zapad je danas svakako politički, istorijski i ekonomski značajan, ali deo njegove privlačnosti i kulturne i političke ubedljivosti potiče iz mutnih pojmova teritorije i uloge teritorije u razvoju istorije Zapada. Ne iznenađuje činjenica da Zapad nastavlja da se stvara, ali donekle čudi da i teritorija nastavlja da se stvara, dugo nakon što je geografski prostor koji je jednom mogao biti smatran teritorijom (re)okupiran.

Američki zapad

Istoričar Ričard Vajt započinje svoj udžbenik iz Istorije američkog zapada rečenicom „To je vaša nesreća, a ne moja“, a nastavlja sledećom tvrdnjom:

„Geografija nije odredila granice Zapada, već ih je pre istorija stvorila. Zapad koji Amerikanci prepoznaju u XX veku je njihovo sopstveno delo. To nije nešto što je oduvek postojalo u nekom urednom geografskom pakovanju očekujući da bude otkriveno“.¹²

Iako ovaj opis verovatno važi za svaki društveno stvoreni prostor, vredi ga naglasiti u svetlu pitanja nacionalnog i regionalnog identiteta koji Zapad i dalje nastavlja da nameće. Vajt dalje elaborira:

„Američki zapad je proizvod osvajanja i mešanja različitih grupa ljudi. Zapad je započeo svoj razvoj kada su Evropljani tražili da pokore razne oblasti kontinenta i kada su ljudi indijanskog, evropskog, azijskog i afričkog porekla počeli da se susreću unutar teritorija zapadno od Misurija,

¹² Burgin 27.

koje će kasnije biti deo SAD-a. Zapad se nije pojavio iznenada, pre će biti da je postepeno stvaran“.¹³

Vajtov argument da je Zapad stvaran, sličan je Lefevrovom argumentu da je prostor proizveden. Lefevrovo inisitriranje na društvenoj produkciji prostora je pokušaj da se naglasi ljudska i kulturna dimenzija prostorne prakse, a Vajtovo isticanje, u prvi plan, međukulturnog kontakta je pokušaj naglašavanja ljudskog delovanja, individualnog i kolektivnog u okviru istorijskih procesa.

U slučaju Američkog zapada, možemo u najmanju ruku identifikovati sledeće primere ljudskog delovanja: političko razmatranje demokratije u povelju; koristi i potrebe brzorušne i razgranate privrede; pokušaj primenjivanja evropskih religijskih i estetskih verovanja; mešavinu Romantične imaginacije (kult uzvišenog u prirodi koji je često povezivan sa tim) sa konstantnom tendencijom ka naučnim istraživanjima.

Politička razmatranja

Kupovinom Luizijane 1803. godine i ekspedicijom Luisa i Klarka koja je usledila, verovatno je inaugurisana ideja Dalekog zapada kao američke teritorije. Džefersonovi razlozi za udvostručavanje poseda SAD-a i za naručivanje istraživanja zemlje su naširoko obrađivani od strane biografa i od strane učenih ljudi Zapada, ali u suštini svi oni se

¹³ White, Richard, *"It's Your Misfortune and None of My Own": A History of the American West*, (Norman, University of Oklahoma Press, 1991.) 78.

vraćaju na njegove koncepcije demokratije i rast populacije. Dokle god je bilo raspoložive zemlje SAD su imale neku vrstu sigurnosnog ventila. Omogućavajući višku populacije da pobegne na Zapad, radilo se na realizaciji ideje o umirivanju socijalne tenzije putem koje bi se izbegla vladavina mase. Džefersonov agrarni ideal, često izražavan kroz sinegdohu seljaka farmera, reflektuje poseban koncept prostora:

„Džeferson je predložio svoju shemu popisa zemlje, podele i naseljavanja, usmerenu ka osiguravanju one vrste seljačkog društva koju je skicirao Kreveker. Jedna racionalna dodela zemlje trebalo je da bude nametnuta duž celog Starog severozapada. Od najpresudnije važnosti bilo je da je taj popis trebalo da prethodi naseljavanju, popis baziran na linijama širine i dužine... Zemlja bi bila podeljena na „stotine“, gradiće od deset kvadratnih milja. Džeferson je čak hteo da redefiniše dužinu zakonske milje kako bi odgovarala meridijanima i dozvolila prostu potpodelu. Linije popisa bi išle u smeru sever-jug i istok-zapad, a gradići bi bili podeljeni na parcele od jedne kvadratne milje. Po kontinentalnoj skali, Amerika bi podsećala na veliku Bruneleskijevsku pjacu. Važno je shvatiti koliko je ovo bila vizuelna konstrukcija. Šema se može u potpunosti shvatiti samo odozgo ili na mapi.¹⁴

Međutim, Džefersonove nade da će američka ekspanzija na Zapad teći polako, rekapitulirajući raniji razvoj kontinenta, nije se ostvarila, iako su njegova stremljenja nastavila da motivišu američku zemljišnu politiku do duboko u XIX vek. Jasno je da su i Akt o zemljišnom dekretu iz 1785.

¹⁴ White, 79.

god. i Akt o domaćinstvima potekli iz Džefersonove agrikulturne vizije.) Prema Henriju Nešu Smitu, „Ono što je najprimamljivije u vezi sa sistemima domaćinstava... leži u verovanju da će se po zakonu legalizovati carstvo proste naplate, agrarna Utopija radnih i vrljih seljaka koji su opsedali maštu pisaca o Zapadu od vremena Krevekerja“.¹⁵ Donekle je ovo možda bio rezultat topografije koja se menjala, ograničene dostupnosti vode, kamenite zemlje i sličnih stvari, ali takođe pokazuje da se američka politička klima promenila nakon Džefersonove smrti.

Rat iz 1812. godine koji je doneo prvi jači test za američku suverenost, doveo je do Monroove Doktrine i ideje Manifesta sudbine. I nacionalna bezbednost (pretnja od najezde evropskih kolonija) i božija volja, prizivani su kao politički razlozi za širenje SAD-a od obale do obale i to što je pre moguće. Endrju Džekson, heroj rata iz 1812. god, istakao se u uklanjanju američkih Indijanaca sa jugoistoka, procesu koji će se raširiti preko cele nacije do kraja XIX veka i koji će iza sebe ostaviti velike promene u korišćenju zemlje i socijalnoj politici. Na primer, skoro potpuno istrebljivanje bizona iz Velike nizije je možda u početku bio politički umesan nus proizvod indijanskih ratova, ali će je zauvek promeniti tako što će u njoj omogućiti stvaranje pašnjaka za rančeve i ukloniti prirodnog potrošača zrnevlja po kome će region uskoro postati poznat.

Ona vrsta republikanskog federalizma, koju je Džeferson prigrlio, takođe će izgubiti naklonost. Džekson je sledio Džefersona za jednu generaciju, a za vreme njegovog

¹⁵ Cosgrove, Denis, *Social Formation and Symbolic Landscape*, (Totowa, N.J., Barnes and Noble Books, 1985.) 177-178.

predsedavanja, doći će do velikog broja pojedinačnih događaja i promena džefersonovske politike kao što su ozbiljna finansijska kriza, ukidanje nacionalne banke, rast gradova kao društvenih i finansijskih centara, sve osetljivije pitanje ropstva, da ne pominjemo posledice Misuri kompromisa i američkih odnosa sa ,od skoro, nezavisnim Teksasom, čija je jedna od posledica bila propadanje manjih posednika u korist većih.

Iako je Džeferson zamišljao Zapad kao koristan, dokle god je njegova zemlja bila plodna, njena upotrebna vrednost je skočila, što je na nju dugoročno uticalo, kada su otkriveni vredni metali, minerali i druga roba, kao što je sirova nafta. Zemlja više nije postojala samo da bi bila obrađivana, već da bi bila otvorena i rezana, a njena upotreba je nadalje postala uglavnom nekompatibilna sa sitnom poljoprivredom. Istorijski gledano, kopanje rude je bila antiteza ruralnim zajednicama što se tiče gustine populacije i u kontekstu kooperativnog duha. Kasnije su naravno, rančerstvo, korporacijsko farmerstvo (nakon irigacije i železnice) i turizam, postali legitimni ekonomski poduhvati na Zapadu. Mnogi savremeni istoričari Američkog zapada se danas fokusiraju na ovaj aspekt njegovog razvoja, a ova tema detaljno će biti obrađena u petom poglavlju.

Da li bi se tako puno ljudi preselilo na Zapad, da nije bilo održivog ekonomskog podsticaja na ekspanziju? Da li bi ih kapital pratio u toj meri brzo i obilno kao što jeste? Da li bi postojao podsticaj za aneksiranje Teksasa, odlaska u rat sa Meksikom, pretnje rata sa Kanadom? Moguće je da je odgovor na ova pitanja – da. Henri Neš Smit, na primer, piše o tridesetogodišnjoj opsesiji Tomasa Harta Bentona prola-

zom do Indije čak iako je bio suočen sa brojnim dokazima koji su upućivali na njegovo nepostojanje. Smit takođe pominje krstaški pohod Vilijema Gilpina kojim se težilo popularizaciji Humboltove teorije izotermalne geografije, koja pokušava da spoji geografski determinizam sa zapadnjaštvom. Ne bi trebalo ni da previdimo relativnu nepopularnost kupovine Luizijane ili originalni naziv Aljaske „Sivardova ludost“. Političke odluke (npr. Misuri kompromis, objave rata, brojna primirja sa Indijancima, Teksašanima, Francuskim Kanadanima) i tehnološke inovacije (železnica, telegrafi, sistem irigacije, brane, elektrane na pogon vode i vetra) mogu biti podvedene pod ekonomski tok zapadnih Sjedinjenih Država.

Zapad je proizveden kao region, možda čak i serijski, kao ono što danas možemo nazvati preduzetničkom zonom. Ako je većina ljudi 1803. godine zarađivala za život uzgajanjem, trgovinom i transportom useva, ima smisla da će se dodatna zemlja ceniti samo ako poljoprivredno doprinosi. Prirodni resursi Zapada su u početku bile njegove farme. Kada su putnici i istraživači prelazili zemlju tokom 1820-ih i 1830-ih i nisu videli ono na šta su navikli kada je farmerska zemlja u pitanju, produkcija Zapada dobila je još jednu komponentu: pustinju, preriju ili jednostavno bezvrednu zemlju. Naravno, kasnije su otkriveni drugi „prirodni resursi“ za kompenzaciju, a još kasnije, navodnjavanje i druge složenije poljoprivredne tehnike, iskupiće ovu nekada beskorisnu zemlju.

Religija

Ideja da je Amerika drugi Raj stara je koliko i ona sama, ali kako se identifikovati i živeti u tom Raju je odavno predmet spekulacija i rasprava. Daleki zapad predstavljao je novu i drugačiju divljinu, a mit religijske savršenosti zahtevao je fino podešavanje u slučaju naseljavanja Velike nizije i Dalekog zapada. Kako Robert Mugerauer piše:

„U početku je američko shvatanje prirode bilo značajno religiozno što znači da su propratne radnje vršene prema teološki orijentisanoj ekonomiji i politici. Ono što mi sada shvatamo kao stvar nauke (npr. divljina se tumači pomoću geologije ili fizičke geografije, a možda i materijalističke kulturne geografije ukoliko je priroda promenjena od strane ljudi) se u početku shvatalo kao sredstvo koje istoričar religije Mirče Elijade zove „mitska geografija“. Specifično je to što se od početka Amerika shvata kao raj na zemlji.¹⁶

Na Ameriku je možda gledano kao na raj na zemlji, ali to shvatanje nije bilo ni površno ni rudimentarno. Vrt je, u svojom plodnom obilju, blagosloven od Boga i privremeno naseljen ljudima, kako nalaže biblijska priča. Međutim, van vrta leži divljina i zemlja koja mora biti obrađivana i životinje koje moraju biti ukroćene. Stoga je možda tačnije reći da se od početka činilo da će Amerika ispuniti obećanje o drugom Rajskom vrtu, ako njeni stanovnici žive po religijskim pravilima, među kojima je i ono da se veliki predeli šume i divljine pretvore u farme. Mada će religijski imperativ po-

¹⁶ Mugerauer, Robert Mugerauer *Interpreting Environments: Tradition, Deconstruction. Hermeneutics* (Austin, University of Texas Press, 1995,) 58.

puštati, kako sve više evropskih emigranta bude stizalo i kako se američke granice budu pomerale na Zapad, vrt će, sa svojim religijskim i ekonomskim prizvukom, ostati istaknut u diskursima o zapadnoj ekspanziji. Tako dalje Neš Smit objašnjava:

„Glavni simbol vrta obuhvatao je skup metafora koje su izražavale plodnost, rast, povećanje i blaženi rad na zemlji, a svi su se koncentrisali oko herojske figure idealizovanog farmera sa teritorije naoružanog vrhunskim poljoprivrednim oruđem, svetim plugom. Iako je ideja o vrtu sveta bila relativno statična...njena uloga u izražavanju pretpostavki i težnji celog društva i nagoveštaj narativnog sadržaja koje obezbeđuje centralna figura zapadnog farmera, daju joj veliki deo karaktera mita“.¹⁷

Savremeni istoričar Donald Vorster daje slične tvrdnje. Amerikanci su, piše on, imali verovanja o prirodi, naročito onoj prirodi koja je posećivana na severnoameričkom kontinentu i ona su možda doprinela samom njenom uništenju. Jedno je bilo verovanje o Americi kao vrsti sekularizovanog Edena, obilnog, savršenog, transcendentnog, a drugo je bilo istovremno verovanje da je društvo u Edenu posledica rajskog odnosno ideal i model ostatku sveta. Težimo mišljenju da su ovakva religijska verovanja u SAD-u svojstvena konceptu XVII i XVIII veka, uprkos periodičnim oživljavanjima: Džonatan Edvards i Rodžer Vilijams, Koton Matter, suđenje vešticama iz Salema, ekstenzija religijske tolerancije prema katolicima Lorda Baltimora i slično. Priče o zatočeništvu iz ovog perioda naročito pokazuju ulogu koju

¹⁷ Nash, Smith Henry, *Virgin Land: The American West as Symbol and Myth*, (Cambridge: Harvard University Press, 1950) 170.

je religija imala u svakodnevnom iskustvu i nagoveštavaju njen uticaj na američki politički život. Argument da ljudi poput Mugeraura i Vostera nadiru je, međutim, suptilniji, a on se sastoji iz toga da je istorijsko religijsko razumevanje prirode (a naročito divljine) uticalo na način na koji je, posebno američka divljina, shvatana kada se prvi put pojavila, a i kasnije. Ipak, mi ćemo primetiti da koncepti transcendentnog i uzvišenog nisu ograničeni na religiozno ili duhovno verovanje.

Estetski sud izveden iz prirode engleskog porekla na Zapadu je nastao zajedno sa slikarima pejzažistima, brokerima nekretnina, novinarima i drugim ljudima koji postavljaju standarde ukusa, a koji su ga naseljavali. Ideja da je Daleki zapad nekako otelotvorio uzvišeno obećanje Amerike, obećanje jednako ispriповedanoj evropskoj prošlosti i bajkovitim prirodnim čudima, pomoglo je da se Američki zapad proizvede kao prirodni objekat koji treba ceniti, ali takođe i onaj koji se može menjati ili pogrešno predstaviti, ako je to potrebno kako bi se poštovanje rafiniralo.

Romantizam se tako manifestuje kroz veliki broj arena, možda najzapaženije u slikanju pejzaža, u radovima slikara poput Tomasa Kola, Frederika Čurča, Senforda Giforda, Tomasa Hila i Alberta Bierštada. Razvoj novog procesa fotografije je takođe podstakao beleženje zapadne divljine, naročito u radovima neustrašivih dokumentarista poput Vilijema H. Džeksona. Ove fotografije i slike često izražavaju isti osnovni niz ideja naglašavajući, sa jedne strane, prostrane vidike koji oduzimaju dah i prirodnu sredinu Zapada i skrećući, sa druge strane, pažnju na ulogu koju su ljudi odigrali u oblikovanju i propagiranju tih vidika. Ne

tako retko, romantizam i edenska duhovnost su koegzistirali na tim portretima :

„Razvoj teme divljine Tomasa Kola od 1827. do 1847. godine, daje interpretaciju američkog pejzaža prvo kao besprekornog prirodnog raja, zatim kao prirodnog mesta koje okuplja ljude i na kraju kao prirodnog staništa koje se manifestuje kao naseljeni Vrt Edena. Poslednja verzija ni na koji način ne umanjuje niti zamenjuje prethodne dve; zapravo ona ih upotpunjuje i ističe viziju koju podržava, tj, religiozno razumevanje koje je u osnovi problema i rešenja.¹⁸

Istoričarka En Farar Hajd ima slično zapažanje:

„Onda kada su Amerikanci osetili dovoljno samopouzdanja u svojoj divljini tako da su njene opasnosti bile samo mogućnost, pre nego verovatnoća, uzdigli su vrline uzvišenosti. Iako je određen religijski element oduvek bio svojstven evropskoj definiciji uzvišenosti, Amerikanci su imali tendenciju da istaknu ovu karakteristiku. Uzvišeno u prirodi je postalo dokaz božije moći i dozvolilo je čovečanstvu da sa strahopoštovanjem gleda na Njegovo delo... Uzvišenost je obezbedila novi prestiž za divlje stanje američkog pejzaža. Jedino je prava divljina, koju je samo nekoliko evropskih predela sada posedovalo, mogla pokazati namere i moć Boga.“¹⁹

Prema shvatanju Hajdove, tokom XIX veka, simbolično značenje Zapada će se promeniti od divljine sa konota-

¹⁸ Nash Smith 123-124.

¹⁹ Hyde, Anne Farrar, *An American Vision: Far Western Landscape and National Culture. 1820-1920* (New York: New York University Press, 1990) 18.

cijama opasnosti i divljaštva u uzvišenu i pejzažnu (i unikatno američku) prirodu. Za nju, Nijagarini vodopadi služe kao istaknuti primer. Kako Kozgrou ističe - i kako će potvrditi karijere brojnih slikara Škole doline Hadsona- uzvišeno Zapada je mnogo dugovalo Istoku, čak i kada je delovalo suprotno:

„Od kada su otkriveni, Nijagarini vodopadi smatrani su za spektakularni američki prirodni fenomen, mesto divljenja, „uzvišeno“ iskustvo. S vremenom, pridružila su im se mnoga druga čuda prirode: Trenton vodopadi, pećina mamuta u Kentakiju, Veliki kanjon, Jeloustoun.... Do 1820-ih i 1830-ih, ideja romantičnog pejzaža, dala je scenama veličanstvene divljine poseban značaj. Mnogi su ih posmatrali kao mesta gde priroda objavljuje svoju moć, kao ruka Stvoritelja. Na tim mestima, ljudi su mogli direktno da opšte sa Bogom i osete jedinstvo religijske tradicije koja je naglašavala spasenje pojedinca. Ideja uzvišene divljine, nudila je moćnu priliku za transcendenciju, način prisvajanja američkog iskustva kao istaknutog i nedostupnog u Evropi. To je iskonskoj Americi, naročito velikim zapadnim planinskim prostranstvima, šumama i pustinjama, dalo naročitu moralnu silu.“²⁰

Hajd nam, međutim, napominje da je, bez obzira koji je estetski tretman bio važeći u nekom trenutku, svaki mogao biti savijen pod snagom dolara.

„Amerikanci kojima je profit u glavi, oduvek su gledali na Zapad kao na izvor potencijalnih prihoda, ali u ranom XIX veku, kako su prvi izveštaji o regionu pristizali na Is-

²⁰ Ibid, 78.

tok, Amerikancima je skrenuta pažnja na pejzažnu vrednost regiona“.²¹

Čovek ne može a da ne doda da se pejzažna vrednost Ni-jagarinih vodopada i danas meri protokom turista, a ne vode. Određeni broj distinktivnih, ali povezanih kulturnih sila, iskombinovale su se u stvaranju Američkog zapada. Ekonomski imperativ, politička volja, religijska verovanja i estetika romantičara, zajedno su odigrali ulogu u zapadnom pokretu (i u bukvalnom kretanju, od strane doseljenika i spekulanta) i nagovaranju ljudi da se sele na zapad. Velikim delom, ova produkcija je bila diskurzivni fenomen: ljudi, naročito političari, sveštenstvo i preduzetnici, pričali su o Zapadu javno i privatno; takođe oni su pisali o Zapadu sa različitih gledišta; vizuelne predstave Zapada su počele da kruže, često u paketu sa drugim oblicima diskursa, bilo u novinama, knjigama, oglasima, plakatima, čak i pamfletima i letcima.

Džefersonovo zaveštanje o idealizovanom seljaku farmeru, bilo je u suprotnosti sa brojnim šemama brzog bogaćenja, kao što su rudarstvo i spekulacije zemljom koje su toliko inspirisale zapadni pokret. Pa ipak, većina, ako ne i sve vizije Američkog zapada, bile su podstaknute pretpostavkom da bi Amerikanci (većina njih je evropskog porekla) trebalo da se sele na Zapad, a da će on, što je jednako važno, primiti sve koji migriraju:

„Znalački oblikovani i svesno iskomponovani za tržište zainteresovano za zapad (često kao investiciju), većina zapadnih pejzaža nosila je pomirljivu poruku implicirajući da su prirodna i tehnološka uzvišenost kompatibilni, da je

²¹ Ibid, 185.

pejzaž divljine koji su Amerikanci koristili kako bi definisali sebe i svoju naciju od XVII veka, mogao da izdrži kao kulturološka ikona dok se pretvara u ekonomsku svrhu.²²

Ova pomirljiva poruka značila je da „Zapad može istrajati i kao simbol i kao resurs.²³ Poenta je dobro shvaćena, naročito ako o njoj mislimo po Lefevrovim rečima. Veliki deo važnosti Američkog zapada je, i u XIX veku, a i kasnije, bio ekonomski – otud poimanje Zapada kao resursa. Međutim, vrednost Zapada nije oduvek sasvim bila povezana sa njenim ekonomskim statusom i nikada se nije mogla svesti samo na njega, što potvrđuju shvatanja Zapada u maniru čuda prirode, božanskog simbola ili primera uzvišenosti.

Pejzažno slikarstvo, čiji su primeri reprodukovani u turističkim brošurama, novinama ili čak „naučnim“ pričama o putovanjima kroz Zapad, daleko da je bilo jedino sredstvo putem koga je Američki zapad okupirao nacionalnu svest. Novinari, putnici i pisci fikcije, svi su gradili priče, od kojih su mnoge bile popularne, opisujući i prikazujući Zapad. Rani primer ovog poslednjeg bio bi Bret Hart koji je izdao priču kao što su „*Izgnanik iz doma pokeraša*“ 1860-ih. Kako popularni, tako i ozbiljni autori, nastavili su da štampaju priče smeštene na Zapadu i, od 1880-ih ako ne i ranije, počela je da se pojavljuje njegova mnogo suženija slika, vizija koju će dalje kodifikovati fenomenalni uspeh Ovena Vis-

²² Ibid, 190.

Anderson, Nancy, 'The Western Landscape as Symbol and Resource', u *The West as America: Reinterpreting Images of the Frontier. 1820 - 1920*, ur. William H. Truettner (Washington: Smithsonian Institution Press, 1991) 241.

tera, Zejna Greja, Stivena Krejna i drugih. Njihove priče o bezakonju i ličnom hororu, o plemenitim kaubojima i poluraspalim gradićima prerije i hiljade sličnih, pomogle su da se postave temelji za spajanje Zapada sa zapadnom teritorijom.

Priča o Pasadeni je možda simbolična za ovaj proces. Kao što Volter Nugent piše, Pasadena je „stvorena“ kao zajednica koja uzgaja plodove, delimično osnovana i naseljena od strane indijanskih biznismena 1870-ih. Ovi ljudi su posetili Pasadenu, konstatovali da je pogodna za voćarstvo, zatim su putem ličnih pisama, novinskih članaka i investicionih prospekata uzdigli Pasadenine ekonomske šanse (naravno, i društvene i političke), zasnovane na još uvek nepostojećim voćnjacima. Ta strategija, postala je „normalni modus na ovom novom, Dalekom zapadu: predstavljala je jedinstvenu izmišljotinu preduzetništva, adaptacije i ushićenja zbog klime i lepote tog mesta.“²⁴

Sa toliko diskursa o Zapadu, verovatno nije mnogo važno koliko je razlike, ili stepena razlike, u mišljenjima bilo. Na primer, nemoguće je reći da li je efekat saveta Horasa Grilija „Idite na zapad“, svoju važnost crpeo iz sopstvenog osećaja ili primamljivosti zemlje oslobođene od strane federalne vlade. Da li su laskanja sa propovedaonica ili tribina zamišljala da Zapad ima veću snagu od zlatne groznice? Bez obzira na sve, svaki primer kulturne imaginacije radio je u tandemu sa drugima kako bi od Američkog zapada XIX veka, napravio prostor od šanse i sudbine. Impuls koji je bio u osnovi američkog diskursa, pojavio se u različitim proporcijama i ne tako retko iz kontradiktornih tvrdnji, u opse-

²⁴ Ibid, 243.

žno razrađivanim tekstovima koji su pomogli definisanje političkih granica, društvenog sadržaja i popularnih slika Zapada.

Bilo da je divljina svedočila o božijem izazovu za Amerikance, predstavljala šansu za laku zaradu ili primer besprekorne i prelepe prirode, svi su imali različita mišljenja i stavove o mogućoj upotrebi divljine. To da li se Američki zapad shvatao kao vrt ili kao pustinja, nije bilo tako važno kao ono što su ti termini dopuštali i isključivali. Vrt je, kao plodan, obilan i ekonomski koristan predstavljao mesto gde bi ljudi želeli da žive, u kome ne bi bilo gladovanja i koje bi proizvodilo dovoljno hrane da izdržava druge oblasti. Sa druge strane, pustinja je istovremeno slika beskorisnog mesta, bar kada se korisnost definiše tako usko.

„Velika američka pustinja“ će prolaziti kroz redefinisanje tokom pola veka nakon originalne molbe Stivena Harijana Longa 1830-ih, no i pored toga je njena navodna beskorisnost sigurno uticala na američku zemljišnu politiku XIX veka. Ako je pustinja negostoljubiva, onda Indijanci mogu biti njome umireni; ako pustinja ne može dati ni useve ni privredu, onda treba da kroz nju prođu pruge kako bi se što pre povezale profitabilne obale. Uzimajući u obzir krajnji rezultat, a to je da se ispostavilo da Zapad nije ni vrt ni pustinja, ni bogat mineralima ni siromašan vodom, ni neukrotiva divljina ni neograničeni pejzaž, očito je da se Zapad razvijao i da je razvijen uprkos, a delom i zbog takmičenja kontradiktornih ideja o njemu.

Zapad je mapiran, remapiran, deljen i razdeljivan, izgrađivan, kupovan, prodavan i njime se trgovalo, bio je produktivan za bogatstvo, a i sam je bio produkt bogatstva. Pose-

dovao je upotrebnu i razmenjivačku vrednost, a takođe demonstrira transformaciju od pre-kapitalističkog u kapitalistički prostor, dok se njegova sve veća urbanizacija i industrijalizacija lepo uklapaju u Lefevrov istorijski okvir. Tokom XIX veka, u SAD-u su se dogodile mnoge promene koje su uticale na Zapad. Svakako su preovladavajuća shvaćanja Zapada (popularna, naučna, finansijska) prošla ogromnu izmenu, izmenu koja se može pripisati bezbrojnim izvorima i iz njih se čitati.

Teritorija

Veliki broj prostornih praksi je identifikovan na Zapadu, a do sada je ovde pomenuto samo nekoliko. Možemo razmišljati u pravcu primenjenih vrsta poljoprivrede, poput navodnjavanja, koje je veliki deo Zapada učinilo obradivim, a za koje se na Istoku doslovce nije ni znalo, zatim specifične gradnje sredine kao što je upotreba sojenica u odsustvu drvne građe ili uloge koju je imala železnica u činjenju Zapada ekonomski isplativim. Zapad je predstavljan na sve moguće zamislive načine, šta više, možda je čak u petparačkim romanima, a malo kasnije i u vesternima, izmislio svoju sopstvenu formu predstavljanja. Konačno, Zapad je bio hrana za nekoliko simboličkih pojava: divljinu, vrt, pustinju, Veliku niziju i teritoriju.

Kakav prostor, društveni ili neki drugi, možemo identifikovati kao teritoriju? Kakvu upotrebu je teritorija imala? Kakva je bila njena vrednost razmene? Da li je teritorija

postigla status robe kao rezultat kapitalističkog rasta, samo su neka od pitanja koja se nameću?

Kao prvo, američka zapadna teritorija se ne može u potpunosti mapirati, staviti u neku šemu, izdeliti i podeliti: ako je ona linija, kao što su neki smatrali, onda ona ne omeđava prostor, već pravi razdvajanje između prostora. Ako je region ili oblast, što se čini više zdravorazumski (i čak, verovatno tačnije, uzimajući u obzir koncepte koje njena upotreba priziva), granice nikada ne mogu biti utvrđene, čak ni na osnovu te činjenice, jer je naš alat za beleženje granica generalno samo politički ili geografski. Gde se nalazila teritorija? Kako se ona definiše? Kako biti siguran u to? Ipak, čini se nepobitno da je zapadna teritorija morala imati neke veze sa Zapadom.

Hajde da pokušamo sa jasnijom primenom Lefevrove terminologije i koncepata na Američki zapad i njegov odnos sa teritorijom. Upravo zbog toga što je teritorija predstavljala način figurativnog izražavanja, figuru promenljivog i često neodređenog značenja čiji je referent, iako socijalno utemeljen, pre apstraktan nego materijalan, teritorija se mora kvalifikovati kao reprezentativni prostor. Ideja teritorije uvek je koristila prostor analogijski: može se reći da se teritorija pretvarala da je prostorna, no njena moć i važnost ne leže u njenoj materijalnosti, već u njenim retoričkim i diskurzivnim delovanjima. Ovaj argument se svakako slaže sa radovima istoričara „mita i simbola“ poput Henrija Neša Smita i Lea Marksa. Smit je pisao:

„Od vremena Danijela Buna, popularna imaginacija je prestano transformisala činjenice o zapadnom pokretu po pravilima koje zahteva mit...Literarni razvoj heroja Divljeg

zapada u drugoj polovini XIX veka, stvorio je još veću različitost. Tako je Kit Karson predstavljen kao ubica stotine Indijanaca i kao heroj petparačkog romana koji je ubijao na hiljade, jednom rukom vezanom iza leđa. Ličnost koju su pisci popularne fikcije stvorili bila je tako veran izraz narodne mašte, da se pokazalo da je dovoljno snažna da oblikuje čoveka po sopstvenoj slici.²⁵

Ispostaviće se da je taj čovek Vilijem „Bufalo Bil“ Kodi, figura čuvena po herojskim poduhvatima na Zapadu od kojih su se mnogi odigrali na pozornici i na stranicama knjiga na bezbedan način za „civilizovanu“ stranu „divlje“ teritorije. Kodi je simbol stvaranja teritorije i zbog svog izdržljivog simboličkog nasleđa. Poput Bilija Kida i Vajata Erpa, on ostaje predstavnik Divljeg zapada, iako se može dokazati da su se mnogi njegovi poduhvati odigrali samo na nivou mašte, što naravno ne ukazuje na to da mašta, bilo individualna ili kolektivna, nije stajala kao velika sila iza stvaranja Zapada. Naposletku, nešto je moralo da se suprotstavi brojnim shvatanjima Zapada kao pustinje i negostoljubivog prostranstva koje se ne može inhibirati.²⁶

Drugi, koji sa manje naklonosti ustupaju epistemologiju teritorije mašti, identifikovali su teritoriju kao prostor interakcije i čestih konflikata između Anglo-saksonaca i drugih Amerikanaca (Indijanaca, Meksikanaca). Ričard Slatu sumira ovo gledište na sledeći način:

²⁵ Smith, 102-103

²⁶ Nugent, Walter, *The 'Finding' of the West, u Frontier and Vision: Essays in Honor of Martin Ridge*, ur. Robert C. Ritchie and Paul Andrew Hutton (San Marino: Huntington Library Press, 1997) 7.

„Teritorije se mogu posmatrati kao membrane koje razdvajaju domaće i evropske kulture. Uticaji dolaze iz oba pravca, ali je dominantan pritisak na membranu dolazi sa evropske strane. Belačke evropske vrednosti sreću se i mešaju sa domaćim kulturama na ravnicama teritorije. Dva društva se takmiče i bore oko prirodnih resursa teritorije. Doseljenici su često pravili mešavinu jezika, opreme i vrednosti evropskih i urođeničkih američkih kultura.“²⁷

U svetlu gore navedenog, nije mnogo važno gde se tačno ovaj kontakt odigrao, jer to mora da je bilo negde na teritoriji. Postavlja se pitanje gde su se mogli na jednom mestu naći zemljoposednici, rančeri, rudari, vojnici, trgovci i odmetnici? Očigledno, na teritoriji. Na neki način, ovo tumačenje predstavlja umekšavanje stava koji zaslužio i brzo gubi na popularnosti a koji je civilizaciju smeštao istočno od teritorije dok se divljaštvo, ili barem inferiorne kulture, nalazilo izvan teritorije, negde na Zapadu. Naravno, ove formulacije jesu redukcionističke, ali smatram da mogu biti i poučne. Ako ništa drugo, one su primer kako se jedno mesto, u ovom slučaju tzv. Teritorija zapad, često definiše ne kroz geografiju, već kroz politiku, istoriju, čak i estetiku.

Nekolicina onoga što je napisano o naseljavanju i stvaranju Zapada, može se primeniti na zapadnu teritoriju: poznavaoći oba su sudelovali u istim diskursima, primenjivali iste izraze, videli likove iste loze.

Neke od ovih tehnika smo već pomenuli, naročito pejzažno slikarstvo i putopise. Slikari Američkog zapada, kao što su Bierštedt i Čurč, pomogli su da se utaba staza za sli-

²⁷ Slatta, Richard, *Comparing Cowboys and Frontiers* (Norman: University of Oklahoma Press, 1995) 32.

kare koji su beležili teritoriju, posebno Frederika Remingtona, dok su se putopisci i istraživači, sa željom da popularizuju Zapad, pretvorili u preduzetnike i političare koji su hteli da iskoriste i stvarne i izmišljene uslove na teritoriji.

Zapadno pejzažno slikarstvo i pisanje putopisa, više se ne praktikuju kao nekad ali, kako ću razmatrati u daljim poglavljima, zapadna teritorija se i dalje prelazi, osvaja i stvara u drugim medijima. Pisci zapadne fikcije kao što su Hart i Kuper, ustupili su mesto Krejnu i Tvenu, da ne pominjemo stotine muškaraca i žena koji su pisali petparačke romane i stripove od kojih su svi morali da koegzistiraju sa pravom eksplozijom književnih vesterna svih boja u XX veku. Džeksonova nepokretna fotografija i „*Velika pljačka roža*“ Edvina Portera, pripremili su put za preterivanja filmskih i TV vesterna. Pa ipak, izgleda nemoguće sa preciznošću govoriti o teritoriji ili bar ne istom onom preciznošću sa kojom govorimo o Zapadu. Ako je ova preciznost i moguća, još uvek je niko nije postigao.

Frederik Džekson Tarner je možda imao najubedljiviji odgovor, iako se čini da ga nije sročio baš sledećim rečima. Zapad ima oblasti i regije, bio-geografski i socio-kulturni severozapad Pacifika, sušni jugozapad i Veliki sliv, Stenovite planine i Sangre de Kristos, polusušnu ali ipak poljoprivredno obradivu Veliku niziju. Predstave teritorije, istorijski su srušile ove regionalne razlike, tako da teritorija sa svojom nestabilnom kombinacijom nasilja, predrasuda, pohlepe, slobode, zajednica i nade, može da se odnosi na iste događaje i situacije u Kanzasu, Teksasu, Vajomingu ili Kanadi. Najizdrživija ljudska predstava teritorije je sigurno kauboj čiji su istorijski poduhvati bili a) dosadni, po pouz-

danim istorijskim svedočenjima i b) uglavnom ograničeni na koridor između centralnog i zapadnog Teksasa i Kansas Sitija, preko Dodža i Abilene.

Pa ipak, indijanski ratovi Dakota, rudarske aktivnosti u Montani, Koloradu i Kaliforniji, ratovi u Novom Meksiku i stalna emigracija duž Oregona i Orlando Trejsa, da ne pominjemo migraciju Mormona, se redovno podvode pod rubriku teritorije.

Kada je Tarner identifikovao teritoriju kao trajno nasleđe Američkog zapada, možda nije precizno govorio o Zapadu. Moguće je da nam je ostavio rešenje da smisleno govorimo i o Zapadu i teritoriji:

„Američki razvoj pokazao je napredovanje, ne samo duž jedne linije, već u povratku primitivnim uslovima na kontinuirano produžavanoj liniji teritorije i novom razvoju za tu oblast. Kontinuirani američki društveni razvoj ponovo počinje na teritoriji. Ovo neprestano ponovno rađanje, zatim fluidnost američkog života, ekspanzija na Zapad sa njenim novim mogućnostima i stalni dodir sa jednostavnošću primitivnog društva opskrbljuju sile koje dominiraju američkim karakterom. Prava tačka gledišta u istoriji ove nacije nije atlantska obala, već Veliki zapad.“²⁸

Teritorija se vremenom pomera, a proučavanje materijalnih, socijalnih i istorijskih uslova se u svakom trenutku razlikuje. Pa ipak, krajnji rezultat vidljiv na nacionalnom nivou jesu Sjedinjene Države koje i dalje traju. Početnu tačku Tarnerove analize predstavljaju diverzitet međukul-

²⁸ Turner, Frederick Jackson, *The Significance of the Frontier in American History*, u *The Frontier in American History* (New York: Holt, 1953) 32.

turnih kontakata na Zapadu i kolektivno zamišljanje teritorije koja je rasla iz ovih kontakata i kontekstualizovala ih. Ono što možda Tarner nije uviđao, uzimajući u obzir njegov proglas na početku eseja da je teritorija upravo zatvorena jeste da su njegove istorijske studije, zajedno sa onima koje su usledile, nastavile da definišu i proširuju teritoriju. Zapravo, Tarnerov esej je možda prvi zvanični dokument onoga što sam ja nazvao *retrospektivno stvaranje teritorije*, po tome što kao činjenicu uzima materijalno zatvaranje teritorije i pored toga što ona inauguriše viziju spomenutog završetka koji se danas, preko sto godina kasnije, i dalje snažno osporava.

Tarnerova „teza o teritoriji“ prvi put je predstavljena 1893. godine na Svetskoj izložbi Kolumbije u Čikagu i prerađivana je i predlagana do njegove smrti nekih četrdesetak godina kasnije, a i danas nastavlja da biva paradigma prema kojoj se meri historiografija Američkog zapada. Tarner je tvrdio da je iskustvo teritorije bilo konstitutivno za američki karakter i da je prostrani otvoreni prostor Američkog zapada bio izazov koji se stalno obnavljao i koji je nagonio najvrednije Amerikance da se izbore sa zemljom pod njenim uslovima, da je pokore ili budu pokoreni. Delimično, Tarnerovi stavovi su predstavljali pokušaj da se pobije tada popularna „teorija zametka“ Džonsa Hopkina koja je naglašavala, pre svega, evropsko, pa onda evro-američko nasleđe prvih doseljenika i zemljoposjednika kao konstitutivno za strukturu društva, porodice i vrednosti na Zapadu. Međutim, same Tarnerove reči pokazuju da on teoriju nije odbacivao kao takvu već da je samo želeo da naglasi druge faktore, odnosno moć nove, potpuno američke sredine.

Tarner je takođe pokušavao da uvede ranu regionalnu sklonost u američkoj istoriji deleći Zapad od Istoka - znamo da je razvio kurseve o zapadnoameričkoj istoriji na univerzitetu Viskonsin. Drugi su sugerisali da je Tarner težio stvaranju sopstvenog imena i reputacije u pokušaju da se promoviše od asistirajućeg profesora na Midvestern univerzitetu u eksperta u ovom naučnom polju. Verovatno su sve tri motivacije doprinele inicijalnoj prezentaciji Tarnerove teze o teritoriji.

Iako su akademske reakcije na Tarnerovu tezu često bile entuzijastične, najbrže i najrasprostranjenije prihvatanje njegove „teze o teritoriji“ dogodilo se izvan univerzitetskih krugova. Sam Tarner je doprineo ovom procesu, tako što je pisao za javno mnjenje, štampajući verzije svog popularnog argumenta u široko rasprostranjenim žurnalima kao što je „Atlantic Monthly“. Možda je najveći pristalica ovog argumenta bio Teodor Ruzvelt, ali su i mnogi novinari i javne ličnosti inkorporirali elemente ove teze u svoja pisanja, govore i političke izjave. Tarner je koristio svoj status i negovao prijateljstva sa muškarcima i ženama izvan univerzitetskog sistema, pisao je za obrazovanu, ali ne isključivo akademsku publiku i imao je dara za retoriku i simbolički opis, što mu je pomoglo u širenju ideja. Tarneru su pomogle i sretne okolnosti, jer su Sjedinjene Države kao kultura bile spremne da čuju njegovu poruku:

„Tarner nije morao Amerikancima da priča o teritoriji, samo je mogao da mobiliše slike koje su oni već poznavali. Nezaobilazne predstave pokrivenih vagona i brvnara, već su sadržale latentne priče o ekspanziji i progresu. Amerikanci su generacijama prepoznavali kulturnu korisnost

teritorije u njihovoj politici, folkloru, muzici, književnosti, umetnosti i govoru. Sve što je Tarner trebalo da uradi jeste da Amerikancima ukaže na značaj ove poznate teritorije²⁹.

Možda i nije sigurno da je Amerikancima trebalo mnogo da se priča o značaju teritorije. S obzirom na rasprostranjenju popularnost bezbroj pisanih, usmenih i vizuelnih tekstova u kojima se pominje teritorija, mora da su na nekom nivou intuitivno osetili njen značaj za sopstveni nacionalni identitet. Zabrinutost zbog zatvaranja teritorije i žudnja za starom, bili su značajan deo intelektualne klime 1880-ih i 1890-ih:

„Tema zatvorene teritorije....bila je česta i važna tokom Progresivne ere i to ne samo u delima socioekonomskih i političkih teoretičara. Ona je bila značajan deo načela u pozadini razmišljanja konzervativaca i pokreta za povratak zemlji. Takođe je postala osnova za književnost ranog XIX veka.³⁰

Tarnerov proglas pomogao je da se ublaže brige o sadašnjosti i njome predvidi buduća slava:

„Tarnerova brilijantnost ogledala se u tome što je direktno govorio o osećanju krize koja je obuzimala intelektualni diskurs nacije 1893. godine. Berza je doživela krah... i 600 banaka se zatvorilo... nezaposlenost je porasla do nezapamćenog nivoa. Tarnerova teza o zatvaranju kontinentalne teritorije, nudila je objašnjenje za krizu (SAD su dostigle kritično razdoblje u svojoj istoriji) i, po mišljenju mno-

²⁹ White, Richard, Frederick Jackson Turner and Buffalo Bill u *The Frontier in American Culture*, ur. James R. Grossman (Berkeley: University of California Press, 1994) 12.

³⁰ Ibid, 15.

gih, ona je sugerisala izlaz iz situacije. Kao što je teritorija bila od osnovne važnosti za konstituisanje karaktera Amerikanaca, isto tako će „nove teritorije“ biti neophodne kako bi se osigurao njihov kontinuirani razvoj.³¹

„Kraj“ fizičke teritorije Amerike, bio je odskočna daska za dodatne teritorije, možda društvene, možda političke. Pozitivni ishod zapadne teritorije, sigurno je slutio na dobro šta god da je čekalo nove Amerikance. Još jedan savremeni istoričar nudi sličnu procenu:

„Bio to Tarnerov genij ili sreća, on je je uspeo da stopi osnovne činjenice o zapadnom razvoju sa dugo uvreženim idejama o zapadnoj jedinstvenosti i naučnu teoriju tog vremena pretvorio je u retoričku tvrdnju koja je postala jedno od najsnažnijih objašnjenja američkog razvoja i karaktera.“³²

Proces stvaranja teritorije, ponavljana sa svakim kretanjem ka Zapadu, bio je način objašnjenja istorijskih pojedinosti u gotovo svakom susretanju sa teritorijom, što i sam Tarner demonstrira tako što teritoriju smešta na nekoliko različitih lokacija kroz XIX vek. Narativne komponente Tarnerove teze su takođe eksplikatorne: svaka epizoda ekspanzije na Zapad drži se utvrđenog modela („Divljina gospodari kolonistima“ praćena je sa kolonisti „transformišu divljinu“) i takođe joj je dato značenje koje se uklapa u

³¹ Wrobel, David M., *The End of American Exceptionalism: Frontier Anxiety from the Old West to the New Deal* (Lawrence: University Press of Kansas, 1993) 85.

³² Faragher, John Mack, *A Nation Thrown Back Upon Itself: Frederick Jackson Turner and the Frontier*, u *Rereading Frederick Jackson Turner: The Significance of the Frontier, and Other Essays* (New York: Holt, 1994) 3.

veću, dužu priču, onu o establišmentu i osiguravanju demokracije u Americi:

„Činjenica da je ovde u pitanju nov proizvod koji je američki, pomeranje teritorije značilo je postepeno udaljšavanje od uticaja Evrope i ravnomerni rast nezavisnosti duž američke linije. Proučavati ovo pomeranje, ljude koji su odrasli u ovakvim uslovima i njenim politčkim, ekonomskim i društvenim posledicama znači proučavati onaj stvarno američki deo naše istorije“.³³

Tarnerova teritorija je apstrakcija koja se pre nalazi na stranama popisa stanovništva i koordinatama na mapi, nego u ličnom i kolektivnom iskustvu nacije. Da bi teritorija bila sve ono što je Tarner tvrdio da jeste, morala je biti više od mesta ili događaja, možda čak i veća po veličini i obimu od samog Američkog zapada.

Popisi stanovništva iz 1890. godine i njihova nenamerno kontroverzna objava, obezbedili su pogodnu demarkacionu liniju ali bi, bez sumnje, i druge stvari bile dovoljne. Tarnerova teza, zahtevala je da se teritorija na kraju zatvori, ako ne do 1893. god., onda do nekog perioda kada bi njeno zatvaranje bilo sinonimno sa popunjavanjem „praznog“ prostora (farmama sa belčkim porodicama, u njegovim ranim esejima ali, pretpostavljamo, i drugim načinima zauzimanja prostora kao što su privreda, farme i rančevi velikog obima, kao i vladini projekti od kojih će svi kasnije ostaviti sopstveni trag na Zapadu). Vredi setiti se da je Tarnerov esej takođe gledao unapred: sa zatvaranjem

³³ Bogue Allan G., *The Course of Western History's First Century*, u *A New Significance*, ur. Clyde A. Milner (Oxford: Oxford University Press, 1996) 21.

otvorenog prostora teritorije, kuda bi se energija Amerikana usmerila? Kako bi vrednost teritorije, njena uloga u stvaranju i očuvanju demokratije i vrednosti teritorije kao što su preduzetništvo, nezavisnost, muževnost, mogle biti očuvane od strane države koja se prostirala preko kontinenta?

Kao odgovor na Tarnerovu tezu, neki istoričari su nastavili da podupiru takozvanu teoriju zametka, a drugi su nastavili da stvaraju nove teorije kako bi osporili Tarnerovu. Svakako da je najveći rani izazov došao od Voltera Preskota Veba koji je u „*The Great Plains*“ pisao da, ono što izdvaja Zapad, a samim tim i teritoriju, jesu faktori sredine – klimatska neplodnost, prostranstvo bez drveća i ravnina njenog terena, a ne samo karakteristike nebulozne „divljine“ koju su Tarner i drugi pripisali teritoriji. Prirodni Zapad je bio toliko drugačiji od Istoka da su, nužno, ljudi koji su se selili na Zapad, napuštali stari način života i razvijali novi, kao odgovor na fizičko okruženje. Iako ovo ne zvuči mnogo daleko od Tarnerove divljine i kolonista koji gospodare jedni nad drugima, ono što je bitno jeste gde se ova interakcija odigrala. Tarner je tvrdio da je teritorija promenila Ameriku, ali da se slučajno desilo da je teritorija završila na Zapadu. Sa druge strane Veb tvrdi da je Zapad prosto bio drugačiji, ni nalik nekom drugom mestu u ili izvan Amerike. Stoga, čak iako je teritorija bila konstitutivna za zapadno iskustvo, to iskustvo ne može biti isto kao u Tarnerovoj tezi jer se zapadno iskustvo ne može asimilovati sa ranijim iskustvima na teritoriji ili divljini. Drugi američki istoričari, prvenstveno Džejms Malin, generisali su druge teorije, poričući geografski i istorijski determinizam i isti-

čući promjenljivost klime i urođeničkih kultura. Malin i Veb, kao i nekoliko njihovih savremenika i studentata, osporavali su i Tarnerovu ideju toga šta je uopšte bila teritorija i kakva je bila njena važnost u odnosu na istoriju SAD-a. Ovi rani regionalizmi nisu istisnuli Tarnera, ali su svakako pojašnjali slabosti u njegovoj tezi. Iako su rani anti-tarnerijanci imali svoje probleme kredibiliteta (Veb je generalizovao područje od Teksasa i jugozapada na skoro isti način na koji se Tarner bavio predviđanjem u području od Velikih jezera i doline reke Ohajo, a Malin je izabrao da sam objavljuje mnoga svoja dela, umesto da ih podvrgne kritici savremenika i ponudi univerzitetskim bibliotekama), oni su pomogli da se raščisti put za druge istoričare koji su želeli da istaknu nedostatke ili praznine u teoriji o teritoriji, od kojih neke Džon Mek Farager pobraja u pasusu svoje knjige:

„Tarnerov argument o zatvaranju teritorije se nije dobro držao. Njegovi kritičari su dugo isticali da je daleko više zemlje u Trans-Misisipi Zapadu bilo zauzeto u godinama pre 1890. godine. Zapadne naseobine, nastavile su da se šire i decenijama nakon 1890-ih, pa ipak, na mapama popisa stanovništva iz 1900. i 1910. god., misteriozno se ponovo javila „linija teritorije“. Frenk i Debora Poper, nedavno su, korišćenjem Tarnerove definicije „nenaseljenog“, ukazali da u kasnom XX veku postoji 149 „teritorija“ okruga na Zapadu i da mnoge oblasti zapadne Velike nizije konstantno gube populaciju. Ispostavlja se da je kartografija koja je toliko inspirisala Tarnera, bila manje proizvod nauke nego mašte. Vek kasnije, Zapad i dalje čeka da bude ispunjen.“³⁴

³⁴ Faragher 6.

Neki fenomeni, kao što je Zlatna groznica, doveli su do rapidnog zatvaranja nekih oblasti teritorije Zapada, dok su druge oblasti dalje na Istoku, ostale „otvorene“. Očigledno je Kalifornija bila dalje na Zapadu od bilo koje Tarnerove „linije pada“. Teza o teritoriji, bar u svom originalu kao demografski definisan izraz, ne uzima u obzir ove faktore.³⁵ Da budemo iskreni prema Tarneru, on je u nekom smislu samo koristio zvanične izveštaje Biroa za popis stanovništva, međutim, da 1890. godine teritorija nije bila zvanično zatvorena, čini se malo verovatnim da bi se osnova Tarnerove teze puno promenila. Na kraju krajeva, njegov argument nije bio da se teritorija zatvorila (on je ovo prihvatio kao svršenu stvar), već da je ona obezbedila poprište američke istorije. Tarner je verovao da piše o istoriji i budućnosti američke demokratije za koju je teritorija bila ključna komponenta. Bilo kako bilo, njegovi čitaoci, naročito njegovi savremenici, videli su „zatvorenu teritoriju“ kao način da uključe ono što će postati širi diskurs o demokratiji i javnoj politici. Svakako, odluke da se izvrši invazija na Kubu i da se okupiraju Filipini, moraju se istražiti u svetlu zatvaranja teritorije i potrage za novim. Kako su godine odmicale, reakcije na tezu o teritoriji nastavile su da se menjaju.

Od sredine XX veka, većina akademskih odgovora na tezu nije imala preteranu tendenciju da se obraća njenoj intelektualnoj pozadini ili njenim početnim političkim predlozima, već njenoj nemogućnosti da objasni Zapad do 1893. god. kao ni događaje posle toga. Kako je Džerald Neš primetio u malo hladnijem tonu od Faragera:

³⁵ Ibid, 23.

„Dok su mnogi aspekti Tarnerove hipoteze obezbedili sugestivna objašnjenja za razvoj Zapada pre 1890. godine, teza se nije činila dovoljno korisnom pri objašnjavanju razvoja Zapada nakon toga“. Neš je takođe primetio da „Tarnerova teza objašnjava dosta o Starom severozapadu... (ali) otkriva mnogo manje o drugim pod-regionima Zapada“.³⁶

Iako će Tarner posvetiti dobar deo svoje kasnije profesionalne karijere verziji regionalizma i sekcionalizma, njegov kasniji rad nije okupio ni istoričare ni javnost, a meni se čini da Nešova kritika kao rezultat toga nije manje validna. Kakvo god stvaranje teritorije da se odigralo oko regiona Velikih jezera, jasno je da su grabljenje zemlje, društveni nemiri i kulturni konflikti ono što obeležava Veliku niziju i iskustvo Dalekog zapada.

Tarnerova često adaptirana teza o teritoriji, ostala je najizdržljiviji model za zapadne američke istorije prve polovine XX veka, bez obzira na izazove sa kojima se suočavala, a tome svedoči i pisanje Ričarda Etulaina:

„Tarner ili teza o teritoriji, dominirali su američkom istoriografijom tokom prve polovine XX veka. Iako je teza pretpela mali pad tokom 1930-ih, povratila se nakon Drugog svetskog rata sve dok je veliki broj istoričara nije ponovo stavio pod znak pitanja tokom 1960-ih. Sada, iako nekolicina američkih istoričara eksplicitno sledi ovu tezu,

³⁶ Nash, Gerald, *New Approaches to the American West*, u *Old West—New West: Centennial Essays*, ur Barbara Howard Meldrum (Moscow: University of Idaho Press, 1993) 18.

ona ostaje najdiskutabilnija tema u radovima o američkoj istoriji.³⁷

Ipak, do 1960-ih novi, raznovrsniji glasovi su se priključili ovoj profesiji, a SAD su počele da zauzimaju manje optimističan pogled na svoju okrutnu prošlost. Druga, modernija proveravanja su započela i razvila novi kritičizam spram Tarnerove teze i njenih ranijih izazivača. U tom smislu Džerald Neš potcrtava:

„Dimenzije Tarnerove teze činile su se sve uže. Ona je izostavljala značajne parčiće zapadnog iskustva. Relativno malo je doprinela razumevanju kulturnog i intelektualnog života na Zapadu i uglavnom je ignorisala druge kulture pored angloameričke u toj oblasti, bilo indijanske, hispano-američke ili crnačke. Veoma malo pažnje je dodelila barem jednoj polovini populacije a to su, naime žene, koje su imale svoju ulogu na Zapadu. U najboljem slučaju, teza je dala samo letimičan pogled na zapadno iskustvo.“³⁸

Ono što je najviše nedostajalo ovoj perspektivi Zapada su žene, i angloameričke i indijanske, kao što je Sandra Majers zapisala:

„Teritorije Frederika Džeksona Tarnera, bile su potpuno lišene žena. Njegovi pioniri su bili istraživači, traperi, kopači ruda, rančeri, farmeri i svi ostali muškarci. Naredne generacije istoričara nastavile su da tumače zapadni pokret u muškom rodu.“³⁹

³⁷ Etulain, Richard, *Re-Imagining the Modern American West: A Century of Fiction, History and Art* (Tucson: University of Arizona Press, 1996) 31.

³⁸ Nash G. 18.

³⁹ Myres, Sandra, *Westering Women and the Frontier Experience, 1800-1915* (Albuquerque: University of New Mexico Press, 1982) 5-6.

Kritika da se teza o teritoriji, bez obzira na zasluge ili nedostatke, odnosi samo na neke ljude tog vremena bi trebalo da se uputi ne samo Turneru (Veb se, na primer, bavio rasnim stereotipom i uglavnom je isključivao žene u svojim radovima o Zapadu), već naravno i drugim verzijama iskustva na teritoriji koja nisu istrajala sa snagom Turnerove teze, koliko god da je njegova bila menjana i filtrirana.

U svakom slučaju, nakon Drugog svetskog rata, a svakako do 1960-ih, istorijska briga za ljude koji su morali da promene način života ili mesto prebivališta zbog ekspanzije na Zapad, kao i različitost onih koji su bili deo ove ekspanzije, počeli su da bivaju tema obrade. Istoričari su sve više i više raspravljali o tome da je ljudsko iskustvo, naročito onih istorijskih grupa koje nisu imale pravo glasa, uglavnom bilo izostavljano iz zapadnih priča u korist stereotipa, preteranih pojednostavljivanja i apstrakcija. Zabrinutost za one koji su istorijski prevideti, marginalizovani i izostavljeni čak i iz novih istorijskih izvora, je u zapadnoameričkoj istoriji bila konsonantna sa promenama koje su se događale širom univerziteta i u američkoj kulturi.

Kako je multikulturalizam postajao politička sila, takođe je postajao i disciplinski imperativ: u humanističkim naukama, počelo je uvođenje u nastavni program onih književnih radova koje su pisale žene, „obojeni“ ljudi i ljudi izvan angloevropske tradicije. U istorijskim studijama, radnje i stavovi tih naroda počeli su da se proučavaju, a kao rezultat, ideološke posledice starog načina predavanja i pisanja istorije su počele da se preispituju. Uprkos reevaluaciji određenih učesnika zapadne istorije, na mnogo načina je teza o teritoriji nastavila da oblikuje termine u okviru kojih se raz-

govaralo o Američkom zapadu. Ako sada moramo priznati konflikt koji se dešavao duž teritorije i karakterisao je, kao i činjenicu da je mnogo ljudi imalo ulogu u njenom pokretu, ideja teritorije kao interzone, ako ne i linije, gde se istočno (čitaj: anglo) američka kultura susretala sa zapadnom (čitaj: multikulturnom) američkom kulturom, i dalje se čini kao permutacija Tarnerovih ideja. U onoj tački u kojoj je Tarner pisao o praznom prostoru, prostoru koji je bio tu da bi bio uzet, naseljen, unapređen, istoričari su sada pisali o naseljenom, već iskorišćenom prostoru koji je i dalje ljudima bio na izvolte za ponovno naseljavanje i preoblikovanje, ako ne nužno i za unapređivanje.

Otprilike do 1830-ih, ovo je bilo stanje stvari što se tiče Tarnera, teze o teritoriji i istorije Američkog zapada. Šira slika Zapada bila je oblikovana među istoričarima, duž čijih teritorija su žene i američki Indijanci igrali veće i složenije uloge nego u prethodnim shvatanjima i duž kojih je prisustvo Afro-Amerikanaca, Meksikanaca i meksičkih Indijanaca kao i azijskih i evropskih emigranta, bilo više priznato. Prateći Tarnerovu retoriku, na teritoriju se gledalo manje kao na civilizaciju koja istiskuje divljaštvo, a više kao skup kultura koje dolaze u međusobni kontakt iako je isti često karakterisalo nasilje. Pa ipak, reakcije revizionista i onih koji nisu bili iz redova istoričara, imale su svoja ograničenja. Na primer, Glenda Rajli je tvrdila da ova „lekovita istorija“ prosto nije dovoljna da se isprave greške i izostavljanja prethodnih istoričara:

„Kako su studije istorije žena napredovale i rasle 1970-ih i 1980-ih, njena kompleksnost i veliki obim su postajali sve očigledniji. Takođe je postajalo očigledno da se žen-

skom istorijom ne možemo baviti prostim uspostavljanjem „kompenzativne“ istorije koja bi ubacila doprinos žena u muški orijetisanu prošlost.⁴⁰

Ono što je po mišljenju nekih bilo neophodno, bila je temeljna rekonstrukcija, a ne izolovani primeri razmišljanja i podešavanja:

„Ljudi se ponašaju u skladu sa stvarima koje vide oko sebe. Mi, na primer, ne možemo nikako shvatiti otpor Indijanaca i njihovu akomodaciju, a da prvo ne shvatimo kako su oni doživeli promene koje je pokrenuo dolazak Evropljana. Ne možemo ni da objasnimo pravljenje modernih zapadnih institucija bez priče o tome kako su njihovi graditelji videli zemlju, njena ograničenja i njihove sopstvene uloge i prerogative. Kako su istoričari shvatali veliku raznovrsnost zapadnog istorijskog iskustva, počeli su da rekonstruišu ono što su njeni različiti narodi videli, kao i njihova mišljenja o onome šta se zapravo dogodilo.“⁴¹

Tarner je pružio nepotpunu priču o Zapadu, onu u kojoj je teritorija bila istaknuta i neizbežna. U sledećih nekoliko poglavlja, ispitaću neke novije priče o Zapadu, one u kojima je odnos Zapada i teritorije problematizovan, reteoretisan i reevaluiran i pokušaću da procenim njihov uticaj na kontinuiranu produkciju prostora koje zovemo Zapad i teritorija.

⁴⁰ Riley, Glenda, *The Female Frontier: A Comparative View of Women on the Prairie and the Plains* (Lawrence, KS: University of Kansas Press, 1988) 5.

⁴¹ West, Elliott, A Longer, Grimmer, but More Interesting Story, u *Trails: Toward a New Western History*, ur Patricia Nelson Limerick et al. (Lawrence: University Press of Kansas, 1991) 108-109.

Umetnost, Percepcija i Perpetuacija Mita

Film

Pravo i pravda

Spajanje stvarnog sa imaginarnim i istorije sa fikcijom, dugo je animiralo stvaranje i recepciju filmskih vesterna. Vesterni, iako retko kada tvrde da su istorije ili da su „pak, bazirani na „istinitim“ pričama, nastavljaju da se shvataju kao priče o Američkom zapadu i prošlosti Amerike. Istorij-ski opisi i dugometražni filmovi dele određene narativne odlike i oba se često ocenjuju na njihovom osnovu: dok tačka gledišta u historiografskom kontekstu ne mora biti potpuno ista kao u filmskom diskursu, primena tog termina na obe discipline ima obelodanjujući karakter.

Iako možda nemamo tendenciju da mislimo o istorijskim knjigama kao o riznicama heroja i negativaca, protagonista i antagonista, savremeni teoretičari, kao što smo videli, sugerišu da su takvi književni tipovi i tehnike vidljivi u istorijskim delima. Naravno, to ne znači da očekujemo istu informaciju ili kvalitet informacije od filmova i istorijskih knjiga. To znači da i filmovi i istorije, posmatrani kao tekstovi, informišu naše kolektivno razumevanje Zapada, teritorije, Sjedinjenih Država i Amerika. Svest o tome da filmovi utiču na naša verovanja o prošlosti je prožela dobar deo kritike filmskih i TV vesterna.

Dok sa jedne strane postoji značajno telo filmske učestnosti iz gotovo svih kritičkih perspektiva (autorska teorija, studije žanra, strukturalna analiza, nešto što se približava tradicionalnijoj socio-istorijskoj analizi), sa druge strane su se pisani radovi o filmskim vesternima udaljili od filmske teorije i umesto toga okrenuli pitanjima verodostojnosti istorijskih podataka. Iako su to potpuno legitimna pitanja koja se mogu postaviti bilo kojoj književnoj ili kulturnoj produkciji, naročito onoj koja teži da predstavi specifična mesta ili vreme, čini se da je vestern doživeo detaljniji pregled od drugih istorijskih zabava kao što su biografski filmovi, kostimirane ili drame epohe i ratni filmovi od kojih su svi uživali dugu i stabilnu popularnost kod filmske publike.

Odnos između „mita o teritoriji“ i društvene i materijalne „stvarnosti“ američke ekspanzije na Zapad, započinje filmskim studijama Andrea Bazina od sredine 1940-ih, premda se danas njima više bave društveni istoričari nego filmski teoretičari. Filmski vesterni su često bili i pozdravljani i napadani na osnovu toga jesu li ili nisu „realistični“ što se odnosilo i na sadržaj i na način na koji su priče u njima interpretirane.

Realizam, za koji se pokazalo da je samo jedan od mnogih načina doživljaja estetskog iskustva i/ili artističkog predstavljanja, da je uslovljen određenim kulturno konstruisanim očekivanjima i verovanjima, ništa manje arbitrarnim od drugih, u filmskim vesternima je često i u najmanju ruku imalo idiosinkratsku primenu. Od vesterna se očekivalo da ispune dva različita i moguće suprotstavljena standarda: prvi koji se ticao verovatnosti i verodostojnosti, garantovan je pričama u koje se može poverovati i ubedljivi-

vim izvedbama, i drugi koji se ticao istoričnosti i, bar u hollywoodskim filmovima, nacionalnog identiteta. Možda se ovi paradoksi mogu videti u filmovima poput „Niksona“, u kome su stvarne istorijske figure stavljene u izmišljenu i fantastičnu situaciju. I dok postoji puno dokaza koji sugerišu da „Nikson“ predstavlja „pogrešno tumačenje“ istorijskih događaja, doživljaj publike je ipak „realan“, jer film zadržava narativni kontinuitet i približava se formalnim „zahtevima“ kojima doprinose kadrovi kada je reč o montiranju kao jednom primeru ili glumi koja zadovoljava standarde ubedljivosti. Međutim, često se može uočiti tenzija između formalnog realizma i istorijske (ne)tačnosti. Ovaj stalni diskontinuitet između mita i realnosti, čest je predmet kritika upućenih vesternima, a sledeći odlomak Džona Leniana na više načina predstavlja njihov tipičan primer:

„Sasvim ironično je isti naučni i tehnološki napredak koji je Ameriku uveo u XX vek, kroz igrani film ovekovečio i mitsku sliku nasleđa teritorije XIX veka. Medij igranog filma je taj koji je najpotpunije shvatio mitsku moć i dramsku kompleksnost žanra, nakon što je kvalitet štampanih vesterna počeo da opada tokom kasnog XIX veka.“⁴²

Šta je zapravo „mitska moć“? U ovoj kao i u drugim knjigama, ovo pitanje ostaje bez odgovora, a zapravo se ni ne postavlja. Lenian nigde jasno ne kaže šta podrazumeva pod mitom. Da li je to lažno verovanje, opis verovanja ili arhetipski obrazac? Ja pretpostavljam da Lenian govori o sposobnosti filmova da komentarišu, makar i na posredan način, trenutno stanje događaja, a da se istovremeno drže svojih žanrovskih ograničenja. Lenian je samo jedan u

⁴² Mugeruaue, 10.

mnoštvu idiosinkratskih korisnika termina „mit“ i „mitologija“ u debati o vesternima. Ne kažem da takvim terminima i pojmovima nema mesta u diskusiji. Ono što želim da poentiram je da bi trebalo da budemo podjednako sistematični u shvatanju i u primeni i kada je reč o filmu i kada je reč o istoriji.

Prema Ričardu Slotkinu:

„Mitovi su priče potekle iz istorije društva koje su kroz konstantnu upotrebu stekle moć da simbolizuju ideologiju tog društva i da dramtizuju njegovu moralnu svest... Tokom vremena, kroz česta prepričavanja i pregrupisanja kao izvor interpretacijskih metafora, originalna mitska priča se sve više konvencionalizuje i čini apstraktnom dok se ne svede na duboko kodiran i rezonantan niz simbola, „ikona“, „ključnih reči“ ili istorijskih klišeja. Po svojoj formi, mit postaje osnovni konstituent lingvističkog značenja i procesa ličnog i društvenog sećanja“.⁴³

Slotkin sugerše da se vesterni XX veka kvalifikuju kao prepričavanja i tvrdi da su kod mitova važne njihove forme i funkcije. Mit izražava ideologiju u naraciji, pre nego diskurzivnu ili argumentativnu strukturu. Mitovi, „su formulisani kao načini objašnjavanja problema koji se javljaju tokom ljudskog iskustva“.

Slotkinove definicije nisu jedine koje su nam dostupne, ali izgleda da dovoljno opisuju ono u šta mnogi ljudi veruju. Ono što je važno kod mitova nije činjenica da su oni lažni već da u svojoj lažnosti otkrivaju nešto o kulturi koja ih je

⁴³Slotkin, Richard, *Regeneration through Violence: The Mythology of the American Frontier, 1600 - 1860* (Middletown: Wesleyan University Press, 1973) 5.

razvila. Slotkin se takođe osvrće na žanr (zapravo razmatra gangsterske i ratne filmove i njihov odnos sa popularnim mitom), iako se žanr, široko shvaćen kao forma popularne naracije, može pre smatrati domenom književne kritike ili teorije medija, nego kao polje interesovanja istoričara ili antropologa. Međutim, ironično, filmski kritičari koji nastoje da se bave pitanjima žanra u vesternima se češće nađu u situaciji da pišu o mitovima i mitologijama nego o žanru. Džim Kitsis pruža jedan takav primer:

„Ako se udaljimo od vesterna, manje smo svesni istorijskih (ili reprezentativnih) elemenata nego forme i arhetipa. Ovo može zvučati otrcano: godinama kritičari u poverenju pričaju o baletskom pokretu žanra, obrascu i varijaciji mita. Ovo poslednje je uvek u vazduhu kada se diskutuje o formi i potpuno zamagljuje prave probleme. Možemo pričati o američkom slavljenju žanra, o kontrastnim slikama Bašte i Pustinje kao nacionalnog mita. Možemo pričati o paradi mitologije koja pripada masovnoj kulturi a čiji je vestern očito deo. Možemo prizivati grčki i srednjovekovni mit, misleći na heroja Zapada kao na viteza novijeg doba, savremenog Ahila. Ili jednostavno možemo govoriti o mitu vesterna u novinarskom maniru koji evidentno upućuje na činjenicu da život nije takav. Međutim, prema strogim klasičnim terminima definicije, mit mora imati veze sa delovanjem bogova i kao takav vestern ne podrazumeva mit. On pre inkorporira elemente izmeštenog mita u stepenu koji ga čini znatno istaknutijim, nego većina umetničkih dela. Kritičari širom ideološkog i kritičkog spektra, koriste „mit“ da opišu filmske vesterne da bi na tipičan način pokazali da ti filmovi nisu „tačne“ istorijske reprodukcije (iako Kitsis

ovo koriti kako bi dokazao da je njegova uloga varljiva, obmanjivačka). Istovremeno se često ističe da su istorijske netačnosti prikazane u filmskom vesternu uglavnom nevažne i irelevantne.

On dalje naglašava:

„Kao prvo, vestern jeste američka istorija. Izlišno je objašnjavati da to ne znači da su filmovi istorijski tačni ili da ih ne mogu snimati Italijani. Prostije rečeno, ta tvrdnja znači da život na američkoj teritoriji obezbeđuje milje i običaje vesterna, njegovu divlju ekipu kauboj, zaostale gradiće i planinsku scenografiju“.⁴⁴

Niko ne tvrdi da filmski vesterni pričaju ili predstavljaju istoriju. Relevantnije shvatanje je ono da se oni odnose na ili evociraju telo istorijskog znanja koje njihova publika može imati ili nemati. Ovo je razumna pozicija ali, na sebi svojstven način, ona namerno prikriva isto kao što i jezik mita namerno prikriva. Kada publika nema ovo znanje, vestern može postati nešto drugačije od istorijske fikcije, a njegova upotreba stvarnih osoba i događaja u cilju obezbeđivanja konteksta ispričanih događaja, može rezultirati nenameranim prekidom između prave i fiktivne istorije. Ova formulacija prebacuje teret stvaranja mita sa pisaca i filmadžija na članove publike.

U odnosu na Kitsisa koji zvuči pomalo nepromišljeno, Andre Bazin možda daje standardniju formulaciju:

„Mnogi sadašnji vesterni časnog položaja... imaju samo krhku vezu sa istorijskim činjenicama. Oni su primarno proizvod imaginacije. Ipak bila bi velika greška ne prepoz-

⁴⁴ Kitses, Jim, *Horizons West* (London: Thames and Hudson, 1969) 13-18.

nati istorijske reference u vesternima isto kao i poricati drsku slobodu njihovih scenarija... Jer odnosi između činjenica istorije i vesterna nisu neposredni i direktni, već dijalektički... U svojoj najromantičnijoj ili najnaivnijoj formi, vestern je suprotnost istorijskoj rekonstrukciji.⁴⁵

Međutim, nameće se pitanje zašto je u većini vesterna postojala takva uniformisanost u scenografiji, kostimima i dijalogu ako su oni suprotni istorijskoj rekonstrukciji? Filmski vesterni kao grupa, jasno portretišu koherentni Zapad koji je baziran na određenim istorijskim ubeđenjima, ali i na srodnim prekim potrebama. Dok zapadnjaci obično ne tvrde da su predstave Zapada istinite, veliki deo njihove dopadljivosti mora biti povezan sa pažljivim pokušajem da uhvate i predstave neka od lica istorijskog Zapada. Čini mi se da mnogi filmski kritičari namerno promašuju poentu. Razmotrimo skorije reči Grega Gareta:

„Činjenice su definitivno manje važne od priče, a upotreba nasilnih legendi o divljem, Divljem zapadu, daje filmskim stvaraocima daleko dramatičniju radnju od neretko sumorne realnosti. Ali kako se neistorijsko koristi je važno iz još jednog razloga osim dramskog – vestern, poput mnogih filmskih žanrova, reflektuje američke stavove prema društvu i poretku.“⁴⁶

Šta je tačno ovde „neistorijsko“? Poređenje između činjenica i priče se svodi na poređenje neuporedivih kategorija. Činjenica je da, u većini vesterna, takve osobe, grad,

⁴⁵ Bazin, Andre, *What Is Cinema?*, Vol. 1 (Berkeley: University of California Press, 1967) 143.

⁴⁶ Garrett, Greg, *The American West and the American Western: Printing the Legend*, u *Journal of American Culture* (Leto, 1991.) 102.

farma ili selo nikada nisu postojali i da čak većina kauboja nije ni vodila tako nasilan i zanimljiv život. Međutim, činjenice o Zapadu imaju mnogo više veze sa kulturnim konfliktima, ekonomskim poduhvatima i ponovnom procenom i rekonfiguracijom društvenog prostora. Garetov pokušaj da objasni „neistorijsko“ je echo Slotkina i Leniana, ali se lako može dati argument da svaki američki filmski set reflektuje određeni stav prema sopstvenom društvu. Gare i Bazin, kao i većina kritičara vesterna, možda nemaju međusobno usklađene tvrdnje, ali su svakako dosledni. U njihovoj analizi, istorija je značajna u vesternima na isti način na koji je važna i u drugim filmskim žanrovima. Svi znaju da Američki zapad predstavljen u filmskim vesternima nije „pravi“ Zapad, a takođe svi dele znanje i o tome šta će se desiti u vesternu, jer ima onoliko formula, koliko i varijacija na temu. Neki tvrde da je jedan od razloga zbog kog se vesterni dopadaju publici, njihovo držanje za generičke konvencije sa kojima su gledaoci upoznati.

Stenli Solomon, na primer, izražava ovu poziciju:

„Da vestern nije realistični portret istorijskog perioda, očigledno je većini pisaca koji se tom temom bave. Pa ipak, žanr ne odstupa radikalno od opšte realistične tradicije bioskopa, niti se odriče privilegije da se bavi autentičnom istorijom: naseljavanjem Zapada, širenjem demokratije i trgovine, pravim živim odmetnicima, šerifima i drugim istorijskim likovima koji su postojali tokom perioda u okviru koga se većina vesterna odigrava - od kraja Građanskog rata do ranog XX veka. Žanr podesno uporišćava društvena pitanja i istorijske složenosti, ne u svrhu propagande (ta pitanja su najčešće nevažna što se tiče gledalaca), već radi

umetnosti. Western se pojavio kao veliki američki filmski žanr, ne toliko zbog istorijskih informacija koje obuhvata, nego zbog šansi koje pružaju njegovi pejzaži da se dočara vrsta konflikta i karakterizacija koju je većina filmskih stvaralaca videla kao umetnički značajne.⁴⁷

Solomon se služi lepom frazom kada piše o privilegiji bavljenja istorijom, ali možda potcenjuje njenu važnost u vesternima. Istorija, čini se, uglavnom funkcioniše kao podena pozadina za vrste individualnih i društvenih pitanja kojima svi filmovi trguju. Ja nalazim da je ovo viđenje veoma problematično, delimično zato što mi je teško da poverujem da je western samo jedan žanr među mnogima. Deo čari vesterna je njihova referenca na specifične (uglavnom izmišljene) istorijske situacije, a ako se vesterni shvate u kontekstu opsežnog diskursa o teritoriji, onda sledi da njihova analiza ne treba da degradira pitanja teritorije stavljajući ih na poslednje strane. Naravno, ove situacije nose dodatno značenje kao rezultat prostora u kome su se desile ili u kome je zamišljeno da su se desile.

Kitsis tvrdi da istorija i region definišu western:

„Ono što westernu daje naročitu suštinu i bitnost jeste njegova istorijska pozadina i to što je stavljen baš u trenutak kada su opcije i dalje otvorene kao san o primitivističkom individualizmu i ambivalentnost prema istovremeno milosrdnim, pretećim i i dalje održivim horizontima.“⁴⁸

Ovakvo stanovište je gotovo srž vizije teritorije: otvoreni prostor i individue koje u njemu krče sebi put (čak i ako

⁴⁷ Solomon, Stanley, *Beyond Formula: American Film Genres* (New York: Harcourt Brace Janovich, 1976) 18.

⁴⁸ Kitses, 12.

su trenutak o kome on priča i pozadina u kojoj se to dešava izmišljeni koliko i doživljeni). Bilo kako bilo, Kitsis izražava ustaljenu ideju da filmovi (i fikcija uopšte) otvaraju ono što istorija zatvara i to nigde tako jasno kao u žanru koji vidno trguje svojom vezom sa istorijom. Ne iznenađuje što su u bioskopu gledaoci više voleli „izmišljenu“ teritoriju filmovanog i pisanog Zapada od „pravog“. Dok je ovo razdvajanje u najboljem slučaju veštačko, a u najgorem retrogradno, još uvek izražava ono što su istoričari, filmski kritičari i publika dugo prihvatili. Ako istorija i region definišu odlike vesterna, za očekivati je da i kritičari i sami filmovi istraže oba. Ipak, upravo smo od nekoliko kritičara čuli da je istorija u suštini zanemarljiva dok jedan od njih, Solomon, opisuje društvena pitanja Starog zapada kao „mrtva“.

Nekolicina kritičara, ako uopšte ima takvih, je istraživala filmovani Zapad kao prostor (tema koju ću detaljnije obraditi u nastavku), dok su istoričari dugo bili svesni da su pitanja korišćenja zemlje i vlasništva koja su prožimala XIX vek Američkog zapada i dalje prisutna. Iskreno rečeno, Solomon u prethodnom citatu piše o mnogim filmovima i filmskim žanrovima i mogao je, kao što to rade brojni drugi kritičari, da pripiše žanru veliku važnost i da ignoriše ili potpuno izostavi istoriju pošto su, poput mitova, žanrovi istorijski verovatni. Kao što Frederik Džejmson piše:

„Generičke forme i signali masovne kulture treba da se shvate specifično kao istorijsko ponovno zauzimanje i izmeštanje starijih struktura zarad kvalitativno veoma drugačije situacije ponavljanja. Raspršena ili serijska „javnost“ masovne kulture želi iznova i iznova da vidi i otuda urgentnost generičke strukture i generičkog signala: ako sumnjate

u ovo, setite se vaše zapanjenosti pri saznanju da je izdanje u mekom povezu koje ste izabrali iz dela sa misterijama zapravo romantični ili naučno-fantastični roman; setite se ogorčenosti ljudi u redu pored vas koji su kupili karte zamišljajući da će gledati triler ili političku misteriju umesto horora ili okultnog filma koji je upravo u toku“.⁴⁹

Džejmson locira ovu „urgentnost“ u rastu kapitalističke kulture. „Sa pojavom tržišta“, kaže on, „umetnost postaje još jedna grana robne proizvodnje...“ Poštovanje ili uživanje u nekom žanru, postaje analogno drugim oblicima potrošačkog ponašanja: gledanje filma (i plaćanje za taj doživljaj) je malo drugačije od kupovine masovno proizvedene luksuzne robe: radija, odeće, toster, smrznute hrane, itd. Nešto od Džejmsonovog pisanja o žanru podseća na ono što je Slotkin pisao o mitu. Naime, on smatra da žanrovi nastaju kroz ponavljanje i zamenjuju one starije koji održavaju slične strukture i mehanizme zadovoljstva i kulturne rezonantnosti, odnosno, „revidirana ideologija stiče svoju sopstvenu mitologiju, spajanjem starih formula sa novim idejama ili pitanjima“.

I nastavlja:

„Istorijski razvoj repertoara žanrova jedne kulture, vođen je, ne samo društvenom i kulturnom promenom, već i specijalizovanim diskursom umetnika i stvaralaca koji rade u toj formi i institucijama koje kontrolišu stvaranje i distribuciju njihovih rukotvorina.“⁵⁰

⁴⁹ Jameson, Fredric, *Signatures of the Visible* (New York: Routledge, 1990) 19.

⁵⁰ Ibid, 20.

Možemo li tvrditi da čitaoci, slušaoci i gledaoci generičke naracije primaju na isti način kao i mitove? Žanrovi verovatno nemaju šire moći objašnjavanja koje se često povezuju sa mitovima, ali to i nije svrha poređenja. Ako se žanrovi, između ostalih stvari, ističu po ideološkom sadržaju koji se može identifikovati, odakle potiče taj sadržaj i kome se obraća? Popularni žanrovi moraju, gotovo po definiciji, imati uporište u popularnom verovanju, a ponekad zahtevaju i ponovna pakovanja tih verovanja u nove primamljive forme, kako bi ostali popularni.

Leo Brodi govori o odnosu fikcije i istorije u vesternima u terminima koji nama mogu biti korisniji. On pozitivno gleda na korišćenje mita u razvoju žanra vesterna. Mada takođe nastavlja da ulaže u striktno razdvajanje mita od istorijske realnosti, čini se da ga preterano ne brine to što vesterni redovno zamućuju vodu takvog razdvajanja:

„Vestern... (definiše) posebno mesto - Američki zapad XIX veka sa posebnim standardima, tradicijama i konvencijama unutar kojih njegova publika može da izabere šta želi od prošlosti, koje primere želi da prati ili odbaci, koje oblike ponašanja da unapredi ili osudi. Istorija vesterna u Americi je stoga u velikoj meri istorija toga kako je korišćena prošlost američkog vesterna... Možemo grubo da napravimo razliku između onih filmova koji koriste scenografiju vesterna kako bi proširili opštu temu vesterna... i onih koji pokušavaju da na neki način dotaknu svet istorijske realnosti, bilo po vremenu ili mestu... ili korišćenjem imena nekoga ko je bio živ... Kategorije se naravno preklapaju, a filmovi koji dotiču istorijsku realnost se mogu razmatrati u istim terminima u kojima se stvaraju mitovi, kao i višetematski

filmovi. Međutim, trud da se dotakne svet dokumentovane istorije i dalje je svetla nit u prethodnoj vrsti filma gde oba pokušavaju da primene konvencije vesterna na život publike stavljajući ih u kvazi-istorijski kontekst.

Američka prošlost kakva je korišćena u vesternima, ima dvostruku prirodu: ona je udaljena po vremenu, ali opet intimna po našem poznavanju njenih konvencija i morala. Njen vizuelni prostor je otvoren i primamljiv; na velikom platnu se čini da je moguće uključiti neograničen broj priča... u raznim kombinacijama. Kada se konvencije jednom nauče, prošlost vesterna postaje posebno mesto i publika se, kao i publika ostalih žanrova, emotivnije uključuje u pitanja i teme o prošlosti, čak i kada izgleda da su izgubljeni u mašti... Esencijalni deo primamljivosti vesterna je stoga, ne samo domen prošlosti, već i prošlost koja potencijalno sadrži koncentrisanu istoriju društvenih promena, mitsku socijalnu antropologiju u kojoj se može zamisliti raznovrsnost društvenih odnosa od početka ljudskog naseljavanja⁵¹.

Vestern kao tip istorijske naracije, iako oskudeva istinitim tvrdnjama, može imati neverovatnu moć kojom apeluje na nostalgična ili mitska verovanja i predubedenja publike (kroz priče ili druga iluzionistička predstavljanja) ili približava prošle i daleke zemlje (kroz dokumentarnu sposobnost fotografije ili istorijsku rekonstrukciju scena i druga sredstva). Oba aspekta ove moći mogu biti pojačana razvojem žanra, sa svim njegovim propratnim konvencijama, ikonografijama i pretpostavljenom reakcijom i očekiva-

⁵¹ Brady, Leo, *The World in a Frame: What We See in Films* (Garden City, NY: Anchor Press, 1976) 124-126.

njima publike. Međutim, do određenog stepena, Brodijev glas je glas u divljini.

Džon Taska, na primer, izražava oštro suprotstavljeno gledište:

„Dozvolite mi da ovde napravim distinkciju između onoga što sam nazvao istorijskom konstrukcijom i istorijskom rekonstrukcijom. Dok istorijska konstrukcija, idealno, ne treba da sadrži ni jednu tvrdnju koju zahtevaju ili podržavaju činjenični dokazi, istorijska rekonstrukcija, baš zato što je fikcija, a ne istorija, može ulepšati detalje zasnovane na dokazima, ali ni u jednom trenutku ne bi trebalo da protivreči činjeničnim dokazima... Dok ovo pravilo ne bude poštovano u scenarijima vesterna o istorijskim ličnostima ili događajima, nesuvislo je pričati o korišćenju ili interpretaciji istorije. Ono što se koristi, ili pak eksploatiše je neznanje publike o istoriji, čime se ona ne interpretira, već izvrće. Takođe nema razloga da se sumnja da u slučaju tako doslednog i sistematičnog izvrtanja istorije, motivacija ili postaje slučajna ili je uopšte nema.⁵²

Prema ovom paragrafu, mit i fikcija u suštini predstavljaju sistematično izvrtanje istorije i zato su *ipso facto* opasni. Logično, Taskova pozicija bi mogla da se primeni i na istorijske romane ali verujem da je ovo minimalni nus efekat: važnije je, kao što smo videli, pitanje fleksibilnosti samih istorijskih podataka čak i u tekstovima koji uglavnom ne pretenduju da istoriju predstavljaju precizno, a istorijske igrače pravično.

⁵² Tuska, Jon, *The American West in Film: Critical Approaches to the Western* Westport, CT: Greenwood Press, 1985) 147-148.

Česta tema književnih i filmskih vesterna, kao što je primećeno u ovom radu, a i na drugim mestima, je suprotstavljenost ili bar postavljanje grada i sela jednog naspram drugog. Često je grad ili gradić krizna tačka lošeg ponašanja, bezakonja, nemorala i drugih negativnih asocijacija. Ljudi koji tamo žive ne obrađuju zemlju, često nisu obučeni za borbu ili rad, kukavice su i plašljivci. S druge strane, selo promovise poštenje, težak rad, odgovornost, pozitivnu muškost, itd. Heroji koji spasavaju gradiće obično ne žive u njima. Ovaj odnos nije prošao potpuno nezapaženo ni u drugim disciplinama i veliki broj istoričara je počeo da razmatra ulogu gradova sa teritorije u istoriji Američkog zapada.

Gradići su bili čuvari teritorije. Postavljeni daleko ispred linije naseljavanja, oni su kontrolisali Zapad za nadolazeću populaciju. Zaista, 1763. godine, kada su Britanci inaugurirali Proklamaciju granice duž Apalača kako bi zaustavili dotok doseljenika, francuska trgovinska kompanija se spremala da izvrši popis ulica u Sent Luisu, hiljadu milja kroz divljinu. Bilo kao deo aktivnosti Španaca i Francuza iz Nju Orleansa ili Engleza i Amerikanaca koji su radili duž atlantske obale, osnivanju gradova je prethodio prodor zemljišta na transplaninskom zapadu.⁵³

Tako je tvrdio Ričard Vejd u odlomku koji je možda kao odapeta strela ciljao u tarnerijanstvo i njegovo naglašavanje ruralnog Zapada. Vejd je svoju knjigu potencijalno mogao da iskoristi kao vrstu protivteže Tarnerovom uticaju među istoričarima, iako se čini da ona nije imala puno uspeha.

⁵³ Wade, Richard C., *The Urban Frontier: The Rise of Western Cities. 1790 - 1830* (Cambridge: Harvard University Press, 1959) 13.

Verovatno je moguće pomiriti Vejdovu poziciju sa Tarnerovom, sa gradićima i gradovima koji funkcionišu kao izražavanje određenih individualnih impulsa zajednice, pre nego kao neophodan predznak poljoprivrednog poduhvata. Vejdova knjiga prilično brzo postaje studija određenih gradova na rekama Ohajo i Misisipi, kao što su Sent Luis i Pitsburg, i njihovog rasta u prvoj polovini XIX veka. U dobroj meri, on i Tarner posmatraju različite delove Zapada, gde Tarner pominje teritoriju preko Apalača, a Vejd Niziju i Daleki zapad. Bez obzira na ostvareni uticaj Vejdovog rada ili njegov izostanak, on ipak pokreće neka zanimljiva pitanja koja su u narednih 40 godina postala mnogo važnija.

Od vremena kada je Zapad bio otvoren za naseljavanje, bio je i poprište, ne samo spekulacija zemljom, već i intenzivnih spekulacija gradovima. Ljudi na Istoku sa viškom kapitala, skenirali su mape tražeći zgodno mesto za osnivanje grada, obično na ušću dve reke ili ponekad u centru plodnog farmerskog okruga. Informacije su često crpeli iz priča trgovaca ili ličnog kontakta sa nekim ko je prešao planine. Kupovali su zemlju, delili je u parcele, davali mestu ime i čekali da razvoj regiona počne da ubira profit od svoje vrednosti.⁵⁴

Baš kao što su preovladavajuće ideje o Zapadu u XIX veku u određenom smislu prethodile iskustvu na Zapadu, tako su i ideje o zapadnim gradovima prethodile osnovanju, rastu ili stagnaciji i neuspehu stvarnih gradova. Analiza gradova se, u ovom paragrafu kao i drugim delovima njegove studije, okreće ka ekonomskoj ulozi koju su gradovi

⁵⁴ Ibid, 137.

imali u razvoju SAD-a i njene zapadne ekspanzije. Otuda su spekulacije zemljom, podstrekivanje, blizina rečnim tokovima i jaka želja da se reprodukuje istočni model, najbitniji faktori njegove verzije gradova teritorije. Kao što sam ranije pokazao, sve su ovo bili elementi stvaranja Zapada tokom XIX veka.

Džerald Neš je 1970-ih počeo sa tvrdnjama da prava važnost Zapada leži u njegovim gradovima, a ne u velikom otvorenom prostoru, ruralnom karakteru ili polu-mitskom pozivanju na individualizam i teritoriju. Ovo je takođe predstavljalo izazov Tarnerovoj tezi koja je izgleda imala snagu koja je nedostajala Vejdovoj postavci. Međutim, Neš se povezuje sa Tarnerom i tvrdi da urbani razvoj Zapada u XX veku nije kraj razvoja teritorije, već nastavak njegove transformacije. Neš ovaj razvoj naziva „jednom od najznačajnijih faza u preobražaju civilizacije u Americi“ i identifikuje sledeće njene značajne faktore: razvoj transportne infrastrukture, od vozova, preko prevoza brodovima, do razvoja automobila (može se dodati i nastavak kroz program autoputeva 1950-ih,); uspeh navodnjavanja, kao i povoljne padavine početkom veka koje dovode do rasta poljoprivredne važnosti Zapada i do pojave gradova kao distributivnih centara koji utvrđuju tu važnost; emigracija, sa istoka i srednjeg zapada, iz Meksika i Azije, koja je obezbedila radnu snagu, preduzetništvo i potrošače za ekonomiju u povelju, turizam i pridružene uslužne industrije, naročito u Kaliforniji i jugozapadnoj pustinji što je potpomognuto proširenjem sistema Nacionalnog parka; i na kraju naravno, filmska i zabavna industrija o kojoj piše:

„Holivud je ojačao stereotipnu sliku Zapada koju je imala većina Amerikanaca, a i ljudi širom sveta. On je hranio nostalgiju urbane populacije primitivnijom, mitskom i ruralnom teritorijom prošlih vremena. Od kauboja je napravio nacionalnog heroja i slavio njegovu hrabrost, individualizam, moral, slobodu kao nacionalne vrednosti koje su se 1920-ih činile ugroženim. Zapad je predstavljao onu mitsku Ameriku u koju su mnogi Amerikanci koji žive u stvarnom svetu visoko urbanizovanog inustrijskog društva, želeli da pobjegnu. Holivud je obezbedio vizuelna sredstva za privremeno zadovoljenje takvih čežnji“.⁵⁵

Želja za begom iz industrijskog društva koja se manifestuje na istoku i srednjem zapadu 1920-ih, ironično ne vodi ka ekspanziji teritorije već ka njenom sužavanju:

„Na severoistoku i srednjem zapadu, putnici su nalazili gradove, ruralne oblasti prošarane farmama i sela u kojima je ljudsko i životinjsko prisustvo bilo jasno vidljivo ali ih je na zapadu dočekao drugačiji aspekt. Tamo su mogli da vide samo nekoliko ruralnih oblasti. Umesto toga, bili su suočeni sa ogromnim praznim prostranstvima kojima dominiraju ravnice, pustinje i planine, često lišene ljudskih stanovnika. Jedini tragovi olakšanja su se mogli naći u gradićima i gradovima koji su služili kao oaze, odnosno, centri ljudske aktivnosti usred naizgled nepreglednog mora ništavila. I tako je Američki zapad XX veka postao urbana civilizacija

⁵⁵ Nash, Gerald D., *The American West in the Twentieth Century: A Short History of An Urban Oasis* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1973) 112.

bazirana na ekspanziji oaza koje su bile njegovi najveći centri naseljenosti.⁵⁶

Te oblasti gde se neustrašivi ljudi sreću sa divljinom i pripitomljavaju je, ne pojavljuju se u XX veku kao granice naseobina, već kao tačkice u krajoliku, kao oaze ljudske izgradnje i preoblikovanja. Malo je verovatno da ovaj proces predstavlja preokret u odnosu na obrazace XIX veka. Od početaka zapadne ekspanzije i kroz drugu polovinu 1800-ih, postojao je jedan deo pionira koji je želeo da osnuje gradove i manja mesta, a ne samo domaćinstva i rančeve.

Neš nas podseća da ideja o teritoriji nije izgubila svoju čar u popularnoj imaginaciji XX veka, iako je ta čar sve manje imala veze sa stvarnim društvenim iskustvom. Čak i kada je Zapad, poput ostatka zemlje, postao sve urbaniji i pretežno industrijski, migracija se nastavila. Amerikanci su se selili u rekordnim brojevima, naročito iz država Nizije na zapad i Neš tvrdi da se u Kaliforniju, bar nekih 90 odsto novopridošlica, isprva naselilo u varošima i gradovima. Otvorena prostranstva koja su privlačila prve doseljenike u XIX veku, ustupila su mesto otvorenim ekonomskim i društvenim prilikama, iako se može sa lakoćom tvrditi da je primamljivost otvorenog prostora uvek bila primarno finansijska. Čak ni Velika depresija, ni Drugi svetski rat nisu mnogo doprineli opadanju entuzijazma seobe na Zapad, a kada su se ti događaji napokon završili, Zapad je ponovo bio spreman da posluži kao nacionalni simbol:

„Neiskorišćeni potencijal Amerike se otkrivao i koristio na Zapadu, a zapadnjaci su potpomogli revoluciju razmiš-

⁵⁶ Ibid, 137.

ljanja Amerikanaca o drugim regionima. Do 1941. godine, većina Amerikanaca je bila opsednuta verovanjem u nedostatak, kraj američkih teritorija i ograničenja američke ekspanzije. Ipak, iskustva Drugog svetskog rata su promenila takav stav. To je otvorilo nove vidike neograničenih potencijala. Shvatanje da naizgled bezgranične mogućnosti i dalje leže u budućnosti, 1945. godine su iz korena promenila razmišljanja Amerikanaca od negativnog, pesimističnog viđenja budućnosti do onog punog nade i velikih očekivanja.⁵⁷

Nakon čitanja Neša i Vejda, deluje da je Frederik Džekson Turner, uprkos nedostatku detalja, bio bolji u predviđanjima nego što se bilo ko nadao. Njegova retorika o bezgraničnim mogućnostima i prevazilaženju izazova, nastavlja da odzvanja kroz američki politički i društveni spektar, iako se odlazak na Zapad više nego ikad odnosi na mentalno ili zamišljeno putovanje, bilo da je u pitanju istraživanje solarnog sistema, ponovna izgradnja gradskih prostora ili zasnivanje biznisa.

⁵⁷ Ibid, 150.

Književnost

Divlji zapad: Oslobođenje Amerika

Kako bi naseobine Novog sveta koji je tek bio u povelju mogle da napreduju, bio je neophodan konstantan priliv emigranta. Međutim, potencijalnim kolonistima je bio potreban moćniji podsticaj kako bi se upustili u opasan, skup i naporan prelazak preko Atlantika i po dolasku izdržali primitivne, često brutalne uslove. Folk ideja Amerike kao zemlje mogućnosti, upravo je davala jedan takav podsticaj. Rani američki autori stvorili su i ustanovili ovu folk ideju u svojim delima, ubeđujući emigrante da nijedna druga zemlja ne nudi takvo obilje, obećanja i šanse za napredak. Uspeh ovih autora u usađivanju folk ideje širokom auditorijumu, proizvešće neiscrpnu kolonu emigranata koja će se protezati kroz tri veka, a koja čak ni danas ne pokazuje znake opadanja. Folk ideja je postajala urezana u američku nacionalnu književnost sa svakom narednom generacijom pisaca koji su je osnaživali, ispitivali, manipulisali i u nekim slučajevima, tražili načina da unište koncept Amerike kao zemlje mogućnosti.

Sa desetkovanjem domorodačke populacije Amerika je postala zemlja emigranta. Iako etnički različiti, doseljenici su delili zajedničko uverenje da će poboljšati svoju egzistenciju, a ta ideja importovana iz Evrope vidljiva je i u ranoj američkoj književnosti.

Ta volja da se radi na mogućnosti radikalnog poboljšanja njihovih života, bila je fundamentalno gledište koje su

delili bez obzira na „rasu“ ili nacionalnost, jezik kojim su govorili ili religiju. Usko povezana sa voljom da nešto učine po pitanju poboljšanja, bila je i njihova sposobnost da „vide“ bolju budućnost, da zamisle nove mogućnosti.⁵⁸ Obrazovanje u osnovnim školama ilustruje ovu osnovnu ideju kada čak uče legendi o Kristoferu Kolumbu i njegovoj potrazi za bogatstvom. Kolumbo, u jednom pismu Ferdinandu i Izabeli, kaže da kao kapetan broda može brzo napredovati na društvenoj i političkoj lestvici samo tako što će otputovati do Novog sveta.

„...To je bila privilegija i dogovor, overen pečatom i zakletvom, a vi ste mi dali titulu namesnika, admirala i guvernera svega“.⁵⁹

Veliki deo američke rane književnosti se fokusira na mnoštvo mogućnosti koje pruža Novi svet. Mnogi rani istraživači i doseljenici Amerike bavili su se širenjem ideje o emigraciji u političke svrhe ili u svrhu punjenja sopstvene riznice. Prvi pokušaj Evropljana da nasele Ameriku propao je sa krahom Roanoka 1590. godine. Do trenutka kada je Engleska bila spremna da ponovo pokuša ranih 1600-ih, naseljavanje Novog sveta je postalo poslovna prilika za investitore. Zapravo, Engleska je isparcelisala veliko prostanstvo istočne obale na različite „kompanije“.

Ipak, ideja koja je najdublje usađena u američku kolektivnu svest je pojam Američkog zapada kao beskonačne teritorije. Prvi doseljenici i kauboји su postali kultne figure koje predstavljaju duh Amerike i obezbeđuju osnov za američki nacionalni identitet. Politički i emotivno nabijen

⁵⁸ Wood, 64

⁵⁹ *ibid*, 78

koncept Američkog divljeg zapada nije bio samo fundamentalni faktor u formulaciji američkog nacionalnog identiteta, već on i dalje nastavlja da vrši uticaj na teme američke domaće književnosti. To je krajnji izraz do sada obrađenih folk ideja. Amerika je fizički bila Divlji zapad za najranije evropske emigrante. Upravo su se u ovoj tački na mapi ukrstile folk ideje, a pojmovi jednakosti, blagoslovenosti i nevinnosti spojili su se u imaginaciji muškaraca i žena voljnih da rizikuju svoje živote kako bi počeli iznova. Kovanica „Pravac Zapad!“ za njih je bila lokacija, a istovremeno i koncept, pravac i direktiva.

Ričard Slotkin navodi da je mit o teritoriji zapravo američki najstariji i najkarakterističniji mit. On istražuje koncept Zapada i njegov uticaj na stvaranje američke kulture u trilogiji „*Regeneracija kroz nasilje*“, „*Fatalno okruženje*“ i „*Nacija boraca sa puškom*“.

Prema ovoj mit-istoriografiji, osvajanje divljine i potčinjavanje ili raseljavanje američkih starosjedelaca, koji su je prvobitno naseljavali, bila su sredstva za američko postizanje nacionalnog identiteta, demokratskog poretka, ekonomije u stalnom razvoju i izuzetno dinamične i „progresivne“ civilizacije. Prvobitni ideološki zadatak mita, bio je da objasni i opravda osnivanje američkih kolonija, ali kako su se kolonije širile i razvijale, pozivalo se na mit kako bi se opravdao rapidni ekonomski rast, pojava moćne nacije-države i prepoznatljivi američki pristup društvenim i kulturnim procesima koji ometaju modernizaciju.⁶⁰

Definisanje Divljeg zapada uključuje različite i često kompleksne reakcije od kolonijalnih vremena do danas. Za

⁶⁰ Slotkin, 143.

najranije doseljenike, to su bile istočne obale Novog sveta, a za one koji su sledili, one su predstavljale opasne šume izvan granica i vatri prvih sela. Američka kultura prožeta je referencama na „neistraženu granicu“, „devičanski predeo“ i „teritoriju“. Ova mesta su se nalazila izvan i zapadno od ustanovljenih naseobina i smatrana su manje civilizovanim.

Američki biro za popis stanovništva trenutno definiše „neispitanu teritoriju“ kao region sa manje od 6 ljudi po kvadratnoj milji iako je ranije u američkoj istoriji ona bila definisana kao mesto sa manje od dva stanovnika po kvadratnoj milji.

Za Amerikance je najudaljenija ivica zapadne avanture bila teritorija. Od Apalačkih planina do Pacifika, teritorija je bila lice zemlje koja se menja. Mogla je označavati duboke šume ili pašnjake koji se protežu hiljadama milja, a mogla je da se odnosi i na zaravni crvene prašine ili visoke stenovite predele. Jedina osobina koju su teritorije delile bila je ta da će, ma koliko različite, sve nestati u roku od jedne generacije, dok će divljina biti pretvorena u naseobinu za manje od dvadeset godina.⁶¹ „Pozapadnjavanje“ Amerike nije proširilo samo anglo-evropske naseobine već je razmestilo i starosedelačke populacije koje su živele na prvoklasnoj zemlji.

Glenda Rajli u svojoj knjizi *„Mesto za odrastanje: žene na američkom Zapadu“* postavlja pitanje „da li je to onda bilo mesto ili proces?“⁶² Nejasnoća termina „teritorija“ komplikuje bilo koju definiciju Američkog zapada i nameće pitanja koja se odavno pojavljuju kada je o njoj reč:

⁶¹ Ibid, 183

⁶² Ibid, 189.

Da li je počela u Novoj Engleskoj ili nakon što su Amerikanci prešli Apalčke planine? Da li je to bio Stari severozapad, ono što je danas Srednji zapad, Velika nizija, Pacifički severozapad, Jugozapad ili sve ovo? Da li je bledela kako je nacija ulazila u XX vek ili još uvek postoji? Da li je to geografski region ili mentalitet?⁶³

Kada se posmatra u okviru konteksta folk ideje, Divlji zapad je fizička lokacija, proces stvaranja nacije, moćni koncept koji nastavlja da vodi ljude u nepoznato, primer slobode i avanture i milje pionira i kauboja na čijem temelju je baziran američki nacionalni identitet. Džejms Brajs, u svom delu „*Američki komonvel*“, koga citira Hamilton Rajt Mebi u knjizi „*Američki karakter, ideali i život*“, označava Američki zapad kao mesto rođenja američkog duha.

Američki prepoznatljiv duh se razvio u novoj zajednici država koje su oživele izvan obale. U ovim novim zapadnim predelima, Amerikanci su postigli hrabrost koncepcije sudbine i demokratije države.

Ideal Zapada, bio je isticanje vrednosti i mogućnosti običnog čoveka, odnosno verovanje u pravo svakog čoveka da se uzdigne u punoj meri svoje prirode u uslovima društvene mobilnosti.⁶⁴ Amerikanci su prihvatili nostalgiju i istoriju američke folk ideje o Divljem zapadu za koju veruju da predstavlja američku istinitu prirodu i istoriju. Poput svih mnogostranih koncepata, Američki zapad i oni koji su ga naselili, nisu uvek imali potpuno pozitivne konotacije. Doseljenike koji su išli izvan granica ustanovljenih

⁶³ Riley, 5.

⁶⁴ u Burgin, 85.

puritanskih sela posmatrali su kao grube, neotesane i ne-kultivisane:

„Za američke Puritance XVII i ranog XVIII veka, teritorija je bila rasadnik „neznanja, prostote i ateizma“ u kojoj su ljudi divljali bez ograničenja crkve i društva. Po gledištu Koton Matera, oni koji su se selili će se sigurno vratiti u neznaboštvo. Ta pretnja nije prosto značila da će postati divljaci već da će ih, kako se Mater pribojavao, možda zarobiti indijanski saveznici Francuza, te će tako pasti pod uticaj katoličanstva.“⁶⁵

Strogi puritanski zakon koji je vladao ranim kolonijama nije dopuštao bilo kakvu devijaciju u moralnom poimanju. Oni koji su uznemiravali društvo, kao što su Rodžer Vili-jams ili En Hačinson, bili su prognani na teritoriju. Iako oblast, koja je danas Rod Ajland, više nema konotaciju Divljeg zapada, nekada je bila opasno mesto bezakonja, a prognanstvo je ponekad bilo ravno smrtnoj kazni. Za Puritance, teritorija je bila opasno mesto pogodno samo za izopačene ljude, a na one koji biraju da pomeraju granice društva i dobrovoljno se sele van civilizovanih naselja, gledali su sa sumnjom i prezirom. U „*Slovu srama*“, Hotorn iskorišćava ideju šume kao mračne, opasne i verovatno zle pozadine da bi opisao mesto na kome Hester slobodno razvezuje svoju kosu kao simbol slobode od zatupljujućih zakona puritanskih kolonija. Međutim, on se nije fokusirao na šumu kao simbol robusnog individualizma kao karakteristike zapadne književnosti ili književnosti teritorije, pa otuda proizilazi odsustvo njegovog dela iz diskusije o književnosti „Divljeg zapada“.

⁶⁵ Ibid, 92.

Ljudi iz Nove Engleske, verovali su da se oni sa teritorije nužno kreću niz lestvicu civilizacije s obzirom na to da su daleko od njenih institucija. Ovaj stav može delimično biti objašnjen iskustvom ljudi iz Nove Engleske. Od početka, oni su se borili da očuvaju svoju kulturu od uticaja sa teritorije. Divljinu su videli, ne kao zemlju mogućnosti već „kao mračnu i bednu zapadnu šumu“. Dnevnici iz tog perioda često šumu nazivaju „Đavolovom jazbinom“. Pošto je oblast izvan naselja bila mračna i nepoznata, smatrana je pretnjom po ljude od boga i njihov društveni poredak.⁶⁶

Dela ranih američkih pisaca reflektovala su nepoverenje prema ljudima sa teritorije nimalo laskavim književnim opisima. U delima pisaca XVIII veka kao što su Madam Sara Kembl Najt, Vilijam Bird i Gijom St.Žan de Kreveker, ljudi sa teritorije su u najboljem slučaju bili nekultivisani i prosti, a u najgorem i češćem opisu čudovišni i brutalni. Opise ljudi koji su prvi prodrli u delove zemlje obalskih kolonija, generalno su pisali istočnjaci koji su pokazivali aristokratski prezir, prikazujući naseljenike zabiti kao zle, glupe, neotesane farmere i svinjare. Oslobođeni od ograničenja religije i civilizacije, ljudi koji su naseljavali divljinu u unutrašnjosti i Šenendou u trećoj četvrtini XVIII veka prikazivani su kao da su se vratili u varvarsko stanje.⁶⁷

Sara Kembl Najt je napisala nimalo pohvalni prikaz teritorije i njenih stanovnika tokom napornog putovanja od Bostona do Njuhejvena koje je otpočelo drugog oktobra 1704. godine. Putovala je na konju samo sa vodičem kroz velike i prazne oblasti šume kako bi se naselila na imanju

⁶⁶ Ibid, 102.

⁶⁷ Ibid, 102-103.

svog rođaka Kaleba Troubridža. Kada ju je njen rođak Thomas Troubridž ostavio da čeka u Njuhejvenu, dok je završavao neke poslove u Njujorku, Najtova ga je pratila tamo kako bi završila pravne detalje vezane za testament. Kroz svoj dnevnik, sa gađenjem je prepričavala kakav je bio kvalitet hrane, smještaja i tretmana od strane necivilizovanih muškaraca i žena sa teritorije:

„Ali jedno matoro žensko stvorenje, koje nije vredno tog naziva, nas je jedva pustilo da uđemo na vrata, iako je vreme bilo tako olujno da niko osim nje ne bi ni psa izbacio napolje. Njen sin, koji je živio tu pored, nas je pozvao u svoju kuću i pokazao dva niza stepenica, jedne do potkrovlja gde je bio krevet, tvrd koliko i visok koji se grejao vrućim kamenom pod nogama.⁶⁸ Kroz dnevnik, Najtova sa prezirom opisuje pionire koje sreće, a svako selo i zaselak koji prođe, nepovoljno poredi sa Bostonom. Ona se vratila u Boston nakon pola godine na teritoriji sa „jednom jedinom željom: da iskreno zahvalim svom velikom dobročinitelju što je svoju pokornu sluškinju tako milosno preveo i bezbedno vratio“.⁶⁹

Kada je Vilijem Bird 1782. godine proučavao granicu između Virdžinije i onoga što je tada bila zemlja teritorije Severne Karoline, istoričar i hroničar iz Virdžinije je napisao nemilosrdni prikaz svojih južnih komšija. Birdova „*Istorija linije razdvajnja*“ čitaocima otkriva, ne samo bogatstvo i egzotiku teritorije, već ilustruje i kako je on posmatrao muškarce i žene koji su živeli van dometa društva. Prema Birdu, Severna Karolina je bila mesto bez zakona gde religija

⁶⁸ Cosgrove, 54.

⁶⁹ Ibid, 72.

nije mogla da cveta i predstavljala je prirodni azil za otpadnike društva. Njeni stanovnici, tvrdio je, patili su zbog mana močvarne teritorije prepune komaraca, a po prirodi su bili lenji i neotesani. U jednom pasusu, Bird u negativnom kontekstu poredi ljude iz severne Karoline sa ljudima iz Nove Engleske:

„Kao drugi primer njegovog delovanja, pomenuću da je zasadio dobar voćnjak što nije uobičajeno u toj lenjoj klimi. Čudi da su tako lakomisleni ljudi, koji ne razmišljaju o budućnosti, uopšte u stanju da se potrudu da naprave korake koji im se nekoliko godina neće isplatiti. Mada, ako se ma čemu nadaju u budućnosti, onda je to rakija koju toliko vole da je piju i pre nego što sazri, ne bi li je fermentacija slučajno ukiselila“.⁷⁰

Osim što ih je optuživao za aljkavost i pijanstvo, Bird opanjkava i njihovu ishranu rečima:

„Ovde je jedino zanimanje uzgoj krmadi koje se obavlja uz minumum obaveza i obezbeđuje im najdražu hranu. Istina je da stanovnici Severne Karoline proždiru toliko svinjetine da ih to ispunjava masnim raspoloženjem“.⁷¹

Očekivano, Bird je kao i Madam Najt, bio deo puritanske više klase, a njegova snishodljivost je bazirana na klasnim razlikama. Beverli Biton u svom članku „*Frontiersman Before Leatherstocking*“ (Ljudi sa teritorije pre kožnih čarapa) tvrdi da predrasuda uključuje klasne razlike i rasne aspekte.

Pismeni posmatrači iz priobalnog regiona koji su zapisivali komentare o onima koji su otišli da žive u divljini, sugerišu da su ovi spali na niži kulturni nivo. Po istočnim sta-

⁷⁰ Smith, H.N., 26.

⁷¹ Ibid, 42

ndardima, oni nisu imali dovoljno obeležja plemenitosti, pošto su izgubili ili zanemarili ljubav prema odevanju i manirima koji su uobičajeni u kulturnom društvu. Drugi su ih pak smatrali svirepim i grubim, prosto zato što su pre toga bili sluge pod ugovrom ili nemački i škotsko-irski emigranti, pa tako nikada ni nisu posedovali finije osobine dobrog engleskog društva. Ovoj klasi ljudi je sloboda divljine dozvoljavala da potonu dublje niz društvenu lestvicu.⁷²

Birdu su se dugo divili zbog direktnog prikaza puritanskog života. Međutim, „*Istorija linije razdvajanja*“ otkriva negativnu percepciju ljudi i žena koji žive izvan granica puritanskog društva.

Možda Mišel-Gijom St.Žan de Krevekerov opis ljudi sa teritorije nije bio tako oštar kao onaj Najtove ili Birda, upravo zbog toga što on nije bio opterećen puritanskom ideologijom. St.Žan de Kreveker je bio francuski katolički plaćenik. Nakon što je služio francuskoj armiji u Kanadi kao izviđač i kartograf, krenuo je na istok 1767. godine sa idejom da istraži teritorije Pensilvanije i Njujorka. U svom opisu, ljude sa teritorije prikazao je kao pomirljive prema uslovima u kojima ih je zatekao. On svoje iskustvo opisuje rečima:

„Nakon večere nam je rekao: „Došli ste nekoliko godina ranije, gospodo. Tek smo u prvim fazama raščišćavanja i kultivacije zemlje. Američki potoci nemaju mostove, putevi su dobrim delom retko korišćene staze. Uprkos vašoj hrabrosti, bojim se da će grub smeštaj, pogled na tako divlju i nekultivisanu zemlju, planinske kućice prekrivene samo korom drveta, sva melanholična monotonija šume, pre u

⁷² u Hyde, 46

vama pobuditi mržnju i dosadu nego što će vas inspirisati novim i korisnim zapažanjima(...).⁷³ Međutim, de Krevekerovi dostavljači, ugledni ljudi iz Nove Engleske, pokazali su sličnu predrasudu kao Najtova i Bird. Isti dostavljač koji se izvinjavao zbog nedostatka manira (gđin. Planket, generalni nadzornik okruga) je o svojim kolegama doseljenicima govorio sa podsmehom:

„Oni su prethodnica ogromne gungule ljudi koja će za njima doći i koji će za četiri do pet godina zameniti one koji podlegnu lenjosti ili lošim navikama. Oni su prilično različiti od kolonista iz Nove Engleske koji, gde god migriraju, nose sa sobom dragocene osobine marljivosti, religioznosti i ugladenosti.”⁷⁴

Dnevници Krevekera sadrže, ne samo dokumentaciju flore i faune te oblasti već i uvid u promenu percepcije onih koji su živeli izvan granica naseobina. Jedan od njegovih dostavljača, ponudio je malo laskaviji portret ljudi sa teritorije koje je sretao:

„Ponosni, neuništivi, oni su vredni slobode. Istorija se nije šepurila velelepnm prizorima onoga što su ovi planinski ljudi učinili u vreme invazije strašnih Čirokija i kraljevskih trupa na Kraljevoj planini, kao i u Galfordu u Severnoj Karolini. Ova lepa kolonija koja će se uskoro pridružiti uniji kao šesnaesta država, bez sumnje duguje svoj opstanak planinskim ljudima.”⁷⁵

St.Žan de Krevekerovo pisanje nudi saosećajni portret pun divljenja prema ljudima sa teritorije, a to ukazuje na

⁷³ u Slatta, 26.

⁷⁴ u Slatta, 28.

⁷⁵ u Slatta, 26.

važnu činjenicu da se na pionire, što su se više selili na Zapad i menjali granicu teritorije, sve manje gledalo kao na otpadnike, a sve više kao na graditelje nacije. Međutim, stavovi o doseljenicima su se sporo menjali, čemu svedoči sledeći pasus:

„Pioniri iz istočnih Apalača, ostali su neotesane seljačine u očima istočnih aristokrata. Niko od njih nije bio plemenit; nijedan epski heroj nije proistekao iz oblasti između Atlantika i Apalača“.⁷⁶

Bez obzira na to, emigranti su u sve većem broju nastavili da dolaze u Ameriku, privučeni folk idejom neograničenih mogućnosti i jednakošću za sve. Ipak, kada bi stigli na istočnu obalu, zatekli bi delimično iste uslove kao u Evropi. Za novi talas emigranata, koncept Amerike kao bezgranične teritorije je zauzdao moć folk ideja koje su prethodno postojale, a to su bile iste folk ideje koje su ih uopšte i dovele u Novi svet, a služile su kao podsticaj za dalju zapadnu ekspanziju. Kako je Amerika sazrevala, a puritanska ideologija bleдела, stavovi prema onima koji su se usudili da odu izvan naseljenih oblasti počeli su da se ublažavaju. Iako su emigrante koji su se naselili u Apalačkim planinama i dalje smatrali grubim i nekulturnim, na njih se gledalo i u jednom herojskom svetlu:

„Dokumenti koji se odnose na drugu teritoriju (...) otkrivaju pozitivnije gledanje na one koji su prelazili planine. Nabijeni novom nacionalnom samosvešću i romantičnim prizvukom, ovi prikazi slikaju ljude sa teritorije kao lovce i heroje u borbi sa Indijancima. Ovaj novi čovek sa teritorije je oplemenjen iako su zasluge njegove borbe protiv Indija-

⁷⁶ Wood, 38.

naca i domaćinskih aktivnosti umanjivane. Pioniri ove druge teritorije, generalno su bili šema za lik Kožne čarape (Leatherstocking)⁷⁷.

Dok je američka folk ideja Divljeg zapada uključivala predstave o mogućnostima i jednakosti za sve, sada je koncept rastao i uključivao pojmove robusnog individualizma i plemenitosti domorodačkih Indijanaca.

Džejms Fenoimor Kuper, bio je u stanju da uhvati i iskoristi evoluirajuću folk ideju američke teritorije. Rođen 1789. godine u istočnom centralnom Njujorku, Kuper je bio sin istaknutog zemljoposjednika i federalnog sudije i odrastao je u periodu ojačanog nacionalizma kako u politici, tako i u kulturi.⁷⁸ Iako je Kuper puno pisao, od njegova trideset i dva romana, radnje samo osam ih je smešteno na zapadnoj teritoriji centralnog Njujorka gde je odrastao. Iako „*The Leather-stocking Tales*“ (Priče o kožnoj čarapi) obuhvata samo pet od svih romana o životu pionira koje je napisao, njihova popularnost je zasenila sva druga Kuperova dela zajedno.⁷⁹ On je imao kritičare kao što je Mark Tven, koji u svom humoresknom delu „*Književni prekršaji Fenimora Kupera*“, nabraja 114 Kuperovih prekršaja protiv književne umetnosti od mogućih 115. Kupera su često optuživali da imitira stil istorijske melodrame Ser Voltera Skota. Ipak, trajna popularnost „*The Leather-stocking Tales*“ sugerise da ovi romani pogađaju dublje u američku kolektivnu svest.

⁷⁷ Ibid, 70..

⁷⁸ Slotkin 82.

⁷⁹ u Slotkin, 28..

„Oni su saga o očvršćivanju Amerike. Svojim maštovitim tretiranjem osvajanja divljine, oživljavanjem generacija muškaraca i žena koji su ustanovili civilizaciju ili njome u Novom svetu bili uništeni, Kuper je služio kao stvaralac mita“.⁸⁰

„*The leather-stocking tales*“ su pokrenule američku folk ideju o teritoriji. Kuperov protagonista Neti Bampo, u svojim raznovrsnim „inkarnacijama“, kreće iz relativno civilizovanog Njujorka na Zapad. Kroz svoju naraciju, Kuper stvara lik koji se adaptira i menja prema sredini, pa je tako, Bampo ponekad lovac, trgovac, ubica Indijanaca i usvojeni Indijanac. Kada ne lovi, on se bori protiv Indijanaca. Njegov opstanak i borilačke veštine, udružene sa sposobnošću da se snalazi kroz divljinu, postavljaju ga iznad onih koji žive unutar ograničenja naselja. Bampo je predstavljao novu vrstu čoveka sa teritorije koji je opštio sa prirodom i predstavljen je kao suprotnost onima koji su se borili da je kontrolišu i pokore.

Kroz ove priče, Kuper je značajno promenio način na koji su Amerikanci posmatrali teritoriju i njene pionire time što je čitaocima ponudio prototip oplemenjenog čoveka sa teritorije.

„Ovo je bio Neti Bampo, najčuveniji heroj u američkoj književnosti i personifikacija Kuperovog protesta protiv postepenog napuštanja jednostavnog života pionira dolaskom civilizacije u kojoj su pojedinci manje važni od organizacija“.⁸¹ Ovi heroji otelotvorivali su nešto što će postati cenjena osobina među Amerikancima, dok budu kovali

⁸⁰ Ibid, 31

⁸¹ u Mugerue, 71.

nacionalni identitet, a to je koncept „čvrstog individualizma“. Sa uspehom „The leather-stocking tales-a“, došlo je do fundamentalnog pomeranja stava onih pisaca koji su pisali o poduhvatima generacija rođenih u Americi koje su prelazile Apalačke planine na novu teritoriju Ohaja i Kentakija. Prikaz ljudi Anglo porekla sa teritorije, kao i Indijana, oplemenjen je njihovom prilagodljivošću, fizičkom sposobnošću, hrabrošću i povezanošću sa prirodom, što su bila važna poboljšanja opšte percepcije pionira. Ove karakteristike u promeni, popločaće put stvaranju američkih heroja kao što su Danijel Bun, Kit Karson, pa čak i Džeronimo. U Kuperovim pričama nalazimo poreklo novih likova koji su pogodni za relativno mladi žanr američke fikcije, a to su pioniri zapada, Indijanci, kopači i traperi.

Dokumentovanje zapadne ekspanzije doseljenika, postać popularna tema u američkoj književnosti, kako beleže autori poput Kerolajn Stansburi Kirkland u knjizi „*Novi dom - ko će slediti ili letimičan pogled na zapadni život*“ i Tomasa Bengsa Torpa u delu „*Veliki medved Arkanzasa*“.

Ovaj tip američke književnosti, bio je prožet pejzažom, pričama i teskobama Zapada. Jedan od najpoznatijih i najuticajnijih pisaca koji su istraživali pojavu američke folk ideje o Divljem zapadu, bio je Bret Hart. Hart je rođen u Olbaniju, Njujork, 24. avgusta 1839. godine, ali je sa svojom porodicom putovao u Kaliforniju kada mu je bilo petnaest godina. Upravo je tamo bliže upoznao kampove kopača koji su obezbedili scenografiju za mnoge njegove kratke priče. Dok je bio u Kaliforniji, radio je kao kopač, učitelj, štampar, urednik i sekretar San Francisko kovnice novca. Postao je urednik „Overland Monthly-a“ 1868. godine, i

upravo tada daje doprinos pričama i pesmama koje je stvarao.

Jedna od priča koja se često nalazi u antologijama, „*Sreća Roring kampa*“, objavljena je 1868. god., bila je veoma popularna i odmah mu donela priznanje. Kroz ovu i druge kratke priče, Hart će obezbediti osnovu za dobar deo američke vestern fikcije. Iako je nastavio da piše priče smeštene na Američkom zapadu i pošto se vratio u Njujork, a i kasnije kada je živio u inostranstvu, te priče, iako dobro primljene, nikada nisu smatrane tako dobrim kao one napisane u Kaliforniji.

Hartove priče su oslikavale sasvim nove likove i scene u američkoj književnosti. Stigao je u Kaliforniju u prvim godinama zlatne groznice, što mu je omogućilo da iz prve ruke posmatra jedinstveno društvo, nikad pre viđeno u Americi. Tokom kratke posete zemlji kopača sreo je razne likove i upoznao se sa njihovim uslovima rada.

„Hart je na vreme otišao na Zapad da ga vidi i pomeša se sa njim, a bio je nadaren ostrim okom kojim je video slikovite prizore i imao je širinu saosećajnosti, dovoljno veliku da oseti ljudski kvalitet koji je ležao ispod prljave površine“.⁸²

Hartovo pisanje je kroz humor i humanost do najsitnijih detalja predstavljalo likove iz najnižih slojeva društva. Ove bi likove, kao i njihov težak život i scenografiju kampa kopača, puritanski pisci prethodnog veka smatrali bezbožnim i prostim.

Skup opisanih likova je brojao oko sto ljudi. Jedan ili dvojica su bili pravi begunci od pravde, neki su bili krimi-

⁸² Ibid, 78.

nalci, a svima je bilo svojstveno bahato ponašanje. Fizički nisu otkrivali nikakve indikacije prethodnih života i karaktera. Najveći nevaljalac je imao lice Rafaela, duge plave kose, Oakherst, kockar, imao je oko sebe dah melanholije i intelektualnu apstrakciju Hamleta, najhladniji i najhrabriji čovek, jedva je imao više od metar i po, mekan glas i sramežljiv, bojažljiv pogled. Reč „grubijani“ koja se za njih vezivala, pre je bila distinkcija nego definicija. Možda je u manjim detaljima kao što su prsti na rukama, nogama, uši, itd. kamp bio nepotpun, ali ti manji nedostaci nisu umanjivali vrednost njihove združene snage. Najsnažniji čovek je imao samo tri prsta na desnoj ruci, a najbolji strelac samo jedno oko.⁸³

Upravo kroz Kuperovu obradu američkih shvatanja teritorije, pojavila se publika za Hartova dela. Iako njegove priče ilustruju prošli način života, one i danas odzvanjaju zbog „veštine koju pokazuje u skiciranju tipova, patosa koji otkrivaju najneverovatnije likove i uzdržavanja i koncentracije kojima su priče ispričane“.⁸⁴

Hart je, poput Kupera pre njega, dodao novu dimenziju folk heroju čoveka sa teritorije. U priči „*Sreća Roring kampa*“, Hartovi likovi koji su svi predstavljeni kao opasni ljudi, pokazuju neočekivanu nežnost u odgoju jednog dečaka siročeta i to je ključni čin koji raspršuje stereotip o ljudima sa teritorije koji su lane uspostavili puritaniski pisci.

„Veoma rano u ovom periodu, Bret Hart je napisao grubu romansu o kopačkom kampu sa svežom nekonven-

⁸³ u Ibid, 55.

⁸⁴ Ibid, 55.

cionalnošću i energijom imaginacije koja je određene načine života na teritoriji učinila poznatim Naciji“.⁸⁵

Ova rehabilitovana slika američkog pionira, zajedno sa primamljivošću „slobodne“ zemlje, zapalila je novi talas zapadne ekspanzije i naseljavanja. Ljudi i žene koji su preživeli ovo naporno pešačenje u književnosti, bili su prikazani kao najsnažniji i najhrabriji Amerikanci. Mnogi su se vratili nazad kada su se suočili sa teškoćama, drugi su podlegli bolestima, nesrećama, gladovanjem i neprijateljski nastrojenim Indijancima (iako su prethodno navedeni razlozi bili u drugom planu, ne bi li se obezbedio razlog za potiskivanje indijanske populacije).

Napor i nesreće su uzele svoj danak. Vuča teških teretnih kola preko negostoljubivog kontinenta, uz i niz planinske vence dizalicama ili ručno, prevođenje volova i kola kroz nabujale reke - sve ove „uobičajene“ nezgode na putu, uzimale su danak koji je daleko prevazilazio onaj koji se mogao pripisati Indijancima.⁸⁶ Mnogim doseljenicima su, upravo one osobine koje su ih sputavale u bolje struktuiranom društvu, pomogle da ostanu na stazi. To su ljudi koji nisu bili u stanju da opstanu u zatvorenom, obavljajući monotoni „civilizovani“ posao. To su oni koje je nemir sprečio da dovoljno dugo zadrže posao da bi napredovali iz najnižeg ranga, a kao takvi su se bolje snalazili sa rukama i pesnicama nego sa slovima.

Hart je iznedrio novu generaciju zapadnih pisaca koji su, beležeći život doseljenika, otkrivali svetu njihovu čovečnost manipulišući folk idejom o američkoj teritoriji kako bi

⁸⁵ u Etulain, 64.

⁸⁶ Ibid., 90.

stvorili novi žanr književnosti u procvatu, pogurali granice američkog identiteta i razvili opšte razumevanje prema onima koji su otelotvorivali duh Amerikanaca. Hart je „iznad svega je imao dara da tako realno i magično prikaže likove, da su oni postali arhetipovi tog mesta i vremena“.⁸⁷ Njegovo pisanje je dokumentovalo specifično vreme i mesto koje je odzvanjalo u mašti budućih generacija Amerikanaca, čak i u periodu kada je teritorija polako nestajala. Mark Tven se, za razliku od Kupera, izrazito divio Hartovom pisanju zbog humanističkih portreta i realistične proze. Naime, Tven i Hart su počeli svoje književne karijere u San Francisku u gotovo isto vreme i radili su zajedno u čuvenim nedeljnim novinama u Kaliforniji, a saradnju su proširili 1877. godine radeći na predstavi „*Ab Greb*“. Iako je Tvenova reputacija daleko nadmašila Hartovu, potonjem se pripisuje proširenje i reformulacija žanra pisanja koji uključuje i rafinira američku folk ideju o Divljem zapadu.

Iako se Mark Tven često smatra južnjačkim piscem, njegov rad takođe reflektuje zapadnjačku tradiciju, dok beleži humor, patos i optimizam života na teritoriji. Tvenovo delo „*Čuveni žabac koji skače iz okruga Kalaveras*“, ponudilo je američkoj javnosti štivo sa ilustrativnim primerom humora teritorije, a poslednji paragraf „*Avantura Haklberi Fina*“, njegovog najpoznatijeg i najdugovečnijeg dela, pozicionira Haka pravo ka Zapadu:

„Tom je sada dobro, a od metka je napravio privezak koji nosi oko vrata, pa o tome nema više šta da se piše i baš mi je drago zbog toga jer, da sam znao kakva je muka napisati knjigu, ne bih se ja u to mešao niti ću više. Ali računam da

⁸⁷ Ibid, 100.

moram da osvetlim teritoriju za druge, jer će tetka Sali da me usvoji i civilizuje, a ja to ne mogu da podnesem. Već sam bio tamo. Kraj. Iskreno vaš, Hak Fin“.⁸⁸

Podgrevajući puritanske strahove, Haka je namamio Zapad upravo zbog toga što je daleko od utvrđenih zajednica i što nudi obećanje slobode od ograničenja religioznih ubeđenja njegove tetke Sali i onih nametnutih od strane društva.

Kao bivši novinar u Kaliforniji i posvećeni posmatrač američke folk kulture, Tven je bio veoma svestan folk ideja koje su se razvijale oko Američkog zapada, tako da poslednji paragraf „*Avantura Haklberi Fina*“, postaje dvostruko ispunjen značenjem.

„Hak će tražiti slobodu teritorije samo zato što je to ne-civilizovana sloboda. To je zaista jedina prava sloboda za autentično ljudsko biće koje Hak na kraju postaje - uprkos samom sebi“.⁸⁹

Tven na taj način, kroz svog protagonistu, pojačava američku folk ideju Divljeg zapada i sve što ona obuhvata: obećanje mogućnosti i jednakosti, oslobođenje od društvenih ograničenja, izdržljivi individualizam, plemenitost stečenu kroz blizinu prirode i robusne privlačnosti ljudi sa teritorije, avanture i romanse koje se povezuju sa predvodnicima nacije koja se kreće na Zapad. Lik Haklberija Fina govori o osvetljavanju teritorije „ispred ostalih“. Ove poslednje reči obuhvataju srž problema u kom Mark Tven uvodi sopstvenu tačku gledišta koja je sveobuhvatnija od Hakove, a kao rezultat, njegovom liku je dato da kaže više

⁸⁸ Ibid, 122.

⁸⁹ Ibid, 145.

nego što bi on sam mogao da zna(...) Efekat je takav da je Haku, bez znanja, data neka vrsta proroštva koja njegove avanture u tom trenutku sigurno opravdava. Bez obzira na to gde ide, on će biti jedan korak ispred, ne samo svih Toma Sojera njegovog sveta već i vrste ljudi u koje će ti Tom Sojeri izrasti.⁹⁰

Ako je Kuper stvorio publiku za vestern ili pionirsku fikciju, a Hart razvio taj žanr, onda je Tven u „*Avanturama Haklberi Fina*“ bio taj koji je Americi otkrio žudnju i obećanje Divljeg zapada.

„Ako neko želi da otključa vrata te velike potrebe koja je ljude u Americi pomerala na Zapad i stvorila ono što je bukvalno bila nova nacija, „Haklberi Fin“ će im pružiti ključ.“⁹¹

Prema Frederiku Tarneru, zapadna teritorija je zatvorena do kraja XIX veka, ali je američka folk ideja o neograničenoj divljini opstala. Kako je zemlja sazrevala, folk ideja je nastavila da evoluirati. Pisci XX veka poput Džeka Londona, Kormaka Mekartija i Šermana Aleksija, osporavali su preovladavajuću folk ideju, razotkrivajući njene laži i ističući njene negativne aspekte.

Rođen u San Francisku 1876. godine, Džek London je otelotvorivao atribute građanina Zapada. Dobio je malo formalnog školovanja, a svoje obrazovanje produbio čitajući knjige iz javne biblioteke. U pojedinim trenicima njegovog života, bio je običan radnik, lovac na ostrige, član kalifornijske ribarske patrole, skitnica, lovac na zlato, mornar i rančer. Pobedio je na literarnom konkursu sponzori-

⁹⁰ Ibid, 160.

⁹¹ Ibid, 170.

sanom od strane „The Mornin Call“ novina u kojima je radio Mark Tven 1893. godine, a šest godina nakon toga objavljuje članak u „Overland Monthly“ magazinu koji je osnovao Bret Hart. U decembru 1898. god., prodao je svoju prvu kratku priču, priču o Aljasci nazvanu „*Za čoveka na tragu*“. London je radio kao novinar i pokrivao rusko-japanski rat za Herstove Novine 1904. god., a 1914. god. izveštava o meksičkoj revoluciji za „Collier’s“. Tokom svog kratkog života, London je objavio pedeset i jednu knjigu i na stotine članaka. Do početka XX veka, London je postao najprodavaniji i najplaćeniji američki pisac svih vremena. Kratka priča „*Napraviti vatru*“ koja je inspirisana njegovim ličnim iskustvom kopča zlata na Aljasci, smatra se jednim od „klasika za sva vremena“.⁹²

Verzija priče „*Napraviti vatru*“ za mlađu populaciju, prvi put je bila objavljena u „Youth’s Companion-u“ 1902. godine, ali je verzija koja istražuje negativne i opasne aspekte Divljeg zapada, objavljena tek avgusta 1908. god. od strane „Century Magazine“.

Kada je London imao dvadeset i jednu godinu, napustio je San Francisco u potrazi za zlato, a na Hendersonovom potoku na Jukon teritoriji postao je poznat po pripovedanju priča tokom duge zime. „Džek London je stekao ogromno znanje i nove perspektive dok je bio na Aljasci i Klondajku. Iako nije otkrio puno zlata, našao je matičnu žilu za iskustvo iz kog će izvlačiti materijal za svoje buduće romane i priče“.⁹³

⁹² Wood, 12.

⁹³ Anderson, 13.

U kratkoj priči o kojoj je bilo reči, neimenovani čovek i njegov pas putuju kroz gusti sneg i oštru hladnoću. „Jukon se prostirao milju u širinu i bio sakriven ispod pola metra leda. Povrh ovog leda, bilo je isto toliko snega. Sve je bilo čisto belo, kotrljalo se u nežnim talasima gde se led zaglavljivao nad zaleđenim oblicima. Na sever i jug, dokle pogled seže, bila je neprekidna belina (...)“.⁹⁴ Pozadina za „*Napraviti vatru*“, postaje isto toliko ličnost koliko i neimenovani čovek i pas.

Međutim, treba zapamtiti da iako je zemlja surova, ona nikada nije zla. Nema ni traga onoj zlonamernosti koja se povezuje sa urbanim svetom u detektivskim pričama ili sa džunglom u nekim drugim pričama (...) U stvari, zbog sve svoje surovosti, svet priča o kaubojima je iskreno veličanstven, a razlog tome je što je po pravilu predstavljen kao *nevini* svet.⁹⁵

Džek London zaista istražuje mračniju stranu američke folk legende o Divljem zapadu. Iako ne postoji ništa što je inherentno zlonamerno u vezi sa zemljom, doseljenici koji ignorišu prirodne opasnosti divljine su unapred osuđeni. Glavni lik Londonove kratke priče umire jer ne razume sredinu. Umesto da postane deo prirode, on veruje da je može kontrolisati.

„Svi ovi misteriozni, dalekosežni tragovi poput niti, odsustvo sunca sa neba, velika hladnoća i sva čudnovatnost i neobičnost svega, nisu ostavili nikakav utisak na čoveka. Nije to bilo zato, jer je on već navikao na tako nešto. On je bio novopridošlica na toj zemlji, a ovo je bila njegova prva

⁹⁴ Ibid, 19.

⁹⁵ Ibid, 62.

zima. Njegov problem je taj što nije imao mašte. Bio je brz i agilan u životnim stvarima, ali samo u stvarima, a ne u značajnostima.“⁹⁶

Londonova teritorija ne predstavlja samo besplatnu zemlju i mogućnosti. Suprotno puritanskim piscima koji su verovali da su doseljenici neznalice, Londonovi ljudi sa teritorije su morali da budu puni znanja, vešti i prilagodljivi.

„Čovek iz Sulfatnog potoka je govorio istinu kada je pričao kako ponekad ume da zahladni. A on mu se u to vreme smeja! To je pokazatelj da čovek ne sme biti preterano siguran u neke stvari“.⁹⁷ Neimenovani čovek koji je bio nov na teritoriji, verovao je u negativne stereotipe o pionirima. „Neki od tih old-tajmera su bili prilično ženska-sti, pomislio je. Sve što je čovek trebalo da uradi je da sačuva glavu i bio je u pravu“.⁹⁸ Međutim, protagonista iz „*Napravi ti vatru*“ je potcenio opasnosti zemlje i smrzao se na smrt. Neimenovani čovek, verovatno ne pionir, a možda neki istočnjak, našao se daleko od civilizacije i bio je nesposoban da se prilagodi uslovima teritorije.

Tema, rečeno drugačijim jezikom, proističe iz kontrasta između američkog urednog, civilizovanog sveta i moćnih sila ispod. Moderan čovek traži sebi put lažnim samopouzdanjem, nesvestan da svakog trenutka može slomiti ljušturu svog udobnog racionalnog sveta i upasti u univerzum užasavajućih dimenzija. Čovek u priči otkriva ove dimenzije i sile, ali trenutak prosvetljenja, za koji se čini da nas London sve vreme priprema, nikada ne dolazi. Čovek umire

⁹⁶ Ibid, 64.

⁹⁷ Ibid, 76.

⁹⁸ Smith, Henry Nash, 18.

samo sa nagoveštajem shvatanja. Ova kratka priča otkriva opasnu teritoriju koja ne prašta i u koju nisu dobrodošli svi zapadni hodočasnici. Čak i oni koji su rođeni na Zapadu nekada ne mogu da prežive.

Još jedan pravac u književnosti o Američkom zapadu razvijaju Kormak Mekarti i Šerman Aleksi. Oni razaraju stereotip „plemenitog divljaka“ koji je stvorio Žan-Žak Ruso, a nastavljao ga Džejms Fenimor Kuper.

Kormak Mekarti je rođen na Rod Ajlendu 1933. godine i nakon kratkog perioda na koledžu i perioda života u inostranstvu, nastanio se u Tenesiju gde je pisao o Divljem zapadu. U jednom od njegovih najpoznatijih romana „*Krvavi meridijan*“, koji je objavljen 1985. godine, Mekarti ponovo zamišlja „ideologiju manifestne sudbine na kojoj je američki san zasnovan (...). On rastavlja politički korektan mit o mučenju domorodaca, tako da žrtve i njihovi antagonisti postanu nerazlučujući“.⁹⁹

Mekarti iz jedne rečenice stvara poduži pasus koji ilustruje brutalnost i starosedelaca Amerike i Anglo-Amerikana koja protivreči njihovoj viktimizaciji.

„Sad jašući na divljem frizu konja koji jure sa pokrivenim očima i potkresanim zubima i golim jahačima koji buketete strele drže stisnute međ zubima, a njihovi štitovi trepere u prašini i na daljoj strani upropašćenih redova duvaju u pištaljke od kosti i silaze sa konja postrance sa jednom nogom zakačenom o remen, a njihovi kratki lukovi savijaju se ispod ispruženih vratova ponija sve dok ne naprave krug oko čete i podele njihove redove na dvoje, a onda ponovo uzjašu, neki imaju naslikana lica iz noćne more na svojim

⁹⁹ Ibid, 67.

grudima, jašu na Saksonce koji su bez konja i probadaju ih , udaraju i skaču na njih svojim noževima trčeći unaokolo nekakvim čudnim trkom kao da im je noga vezana, kao stvorenja naterana u vanzemaljske oblike promene mesta i skidaju odeću sa mrtvih i hvataju ih za glave , provlače njihova sečiva preko lobanje živih i mrtvih podjednako i podižu uvis mrtve perike i seku i kasape mrtva tela, čupaju udove, glave, vadeći iz čudnih belih torzoa pune ruke unutrašnjih organa, genitalija, neki od divljaka su toliko prekriveni usirenom krvlju da se mogu u njoj valjati kao psi, a neki koji su pali na mrtve i sodomizuju ih sa glasnim povicima svojim drugovima“¹⁰⁰.

Ovaj pasus daje potpuno drugačiju viziju američkih Indijanaca, a Mekarti poentira predstavljanje američkog Divljeg zapada u svetlu okrutnog mesta koje je ponekad lišeno mogućnosti i nade.

Američki domorodački pisac Šerman Aleksi takođe istražuje beznađe koje nije odmah uočljivo u američkoj folk ideji o beskonačnoj teritoriji. Folk ideja se obično posmatra kroz sočivo evropskih emigranata koji naseljavanje Zapada vide kao kulminaciju njihovih ideja o mogućnosti, jednakosti, blagoslovenosti i nevinosti. Kada se folk ideja izrazi iz perspektive američkog Indijanca, ona poprima tamnije i negativnije prizvuke. Aleksi je rođen u Spokan indijanskom rezervatu u Velpinitu, Vašington. Dok je bio tinejdžer, Aleksi je napravio svestan i težak izbor da svoje obrazovanje dovrši izvan rezervata. Njegova zbirka kratkih priča „*Usamljeni rendžer i Tonto Pesnica na Nebu*“, objavljena je 1933. osvojila je PEN/Hemingvejevu nagradu za najbolju debi-

¹⁰⁰ Ibid, 68.

tantsku knjigu fikcije. U ovoj zbirci, Aleksi dokumentuje očaj i uzaludnost koje savremeni američki Indijanci preživljavaju:

„Uglavnom sam gledao televiziju. Nedeljama sam vrteo kanale, tražio odgovore u kvizovima i sapunicama. Moja majka bi zaokruživala oglase u kojima se traži pomoć crvenom bojom i davala mi papir. „Šta ćeš da radiš sa svojim životom?“, pitala je. „Ne znam“, rekao sam, i normalno, za bilo kog drugog Indijanca u zemlji bi to bio savršeno dobar odgovor. Ali ja sam bio poseban, bivši koledž student, pametan klinac. Ja sam bio jedan od onih Indijaca koji je trebalo da uspeju, da se izdignu iznad ostalih u rezervatu kao jebeni orao ili nešto slično. Ja sam bio nova vrsta ratnika.“¹⁰¹

Za Amerikance koji nisu bili starosedeoci, folk ideja o teritoriji je bila primer američkog identiteta; bila je nada i putovanje. Za Indijance, folk ideja je predstavljala degradaciju kulture i njihovo raseljavanje u Americi. U svojoj zbirci, Aleksi istražuje nasilnu stranu folk ideje o teritoriji koja slavi indijanskog lovca:

„Najživlje slike tog sna ostaju sa mnom. Tri vojnika na konju su igrala polo glavom mrtve Indijanke. Kada sam prvi put sanjao taj san, mislio sam da je on samo produkt mog besa i mašte. No od tada sam pročitao slične opise te vrste zla na Starom zapadu.“¹⁰²

Zapad više nije divlji, a teritorija je zatvorena već sto godina, pa ipak, američka folk ideja o Divljem zapadu je usađena u američku kulturu. Kao što je Frederik Turner prvi

¹⁰¹ Ibid, 77.

¹⁰² Ibid, 190.

istakao, Divlji zapad je bio od suštinske važnosti za stvaranje američkog nacionalnog identiteta i te crte nastavljaju da se reflektuju u američkoj književnosti i kulturi.

Od uslova života na teritoriji potiču intelektualne osobine koje su od velike važnosti. Dela putnika duž svake teritorije od kolonijalnih dana na ovamo opisuju određene ustaljene osobine (...) Rezultat je da američki intelekt duguje teritoriji svoje upadljive karakteristike. Ta grubost i snaga zajedno sa inteligencijom i radoznalošću, tim praktičnim, inventivnim umom koji brzo pronalazi ekspedijente, sjajno shvatanje materijalnih stvari kojem fali umetničkog, ali ne i moći da uspe u velikim stvarima, ta nemirna, nervozna energija, taj dominantni individualizam koji radi i za dobro i za zlo sa svom tom radošću i poletom koji dolaze sa slobodom - to su osobine teritorije ili osobine koje se javljaju na drugim mestima zbog postojanja teritorije.¹⁰³

Ova, u najvećoj meri, američka od svih folk ideja nastavlja svojim obimom da okupira maštu. Ona je politička i ideološka. Predstavlja putovanje i veru da ona otelotvoruje paradigmatske američke atribute. „Neustrašivost i obim te migracije, okupirala je istorijsku imaginaciju od početka (...) Putovanje na Zapad je bilo nacionalni ep, priča o herojima, muškarcima i ženama. Na teritoriji su Amerikanci izgradili ideju o veličini“.¹⁰⁴

Romantizacija američkog širenja na zapad i ucrtavanje zapada u američki identitet se nastavlja. Amerika se neprestano pozicionira u odnosu na teritoriju. Tako je, 1960.

¹⁰³ Slotkin, 97.

¹⁰⁴ Smith, Henry Nash, 199.

godine, Džon F. Kenedi stvorio jednu folk ideju i koristio je kao slogan za kampanju:

„Večeras stojim okrenut ka Zapadu, prema onome što je nekada bila poslednja teritorija. Na zemlji koja se proteže 3.000 milja iza mene, stari doseljenici, odrekli su se svoje bezbednosti, ugodnosti, a ponekad i svojih života kako bi sagradili novi svet ovde na Zapadu (...) Ali svi problemi nisu rešeni i sve bitke nisu dobijene i mi danas stojimo na rubu nove teritorije (...).“

Ovo izlaganje mapira folk ideju Amerike kao beskonačne teritorije i opstaje u društvu u mnoštvu oblika. Kantri muzika uživa u obnovljenoj i široko rasprostranjenoj popularnosti, kaubojski šeširi su obavezni među političarima i ljubiteljima diskoteka, a arhetipovi kauboja i prvih doseljenika, prožimaju film, televiziju i marketing. Živimo u rančerskim kućama okruženi koralnom ogradom i vozimo automobile koji se zovu „mustang“, „silverado“ i „tanderbird“.

Međutim, malo je mesta za žene u američkoj folk ideji teritorije, jer Stari zapad uglavnom potpada pod domen muškaraca. Njegove ikone su jaki ljudi sa teritorije, usamljeni kaubojski i opasni indijanski ratnici. Žene igraju podređene uloge u zapadnoj fikciji odnosno, namrgođene devojke izmučene okrutnom sredinom, bespomoćne dame koje su tek sišle s kočije, tihi i poslušni skvo, kurve sa zlatnim srcem, one što su prerusene u kaubojsku odeću, igralice i neretko otrcane prostitutke.

Sa krajem ekspanzije u zapadne zemlje, Amerikanci nastavljaju da traže nove teritorije, a simbolika zapadne ekspanzije preuzima na sebe nove kontekste. Tako se razno-

vrсни poduhvati, kao što su daleki svemir i internet, često opisuju kao „Novi zapad“, dok finansijeri i šefovi korporacija gledaju na nerazvijene nacije kao na poslovne teritorije.

Koncept Amerike kao beskonačne teritorije je možda više nego bilo koja druga folk ideja oblikovao američki nacionalni identitet i i dalje nastavlja svoje moćno i strastveno prisustvo u američkoj kulturi.

Folk ideje ne prožimaju samo američku kulturu, već takođe daju nagoveštaj pogleda na svet njenih ljudi. Ova selektivna studija ograničena je na prozni žanr - kratku priču, roman, esej, biografiju, dnevnik i političku izjavu. Međutim, oblici ove folk ideje su prisutni i u poeziji, drami, filmu, televiziji, marketingu, novinarstvu, propagandi, muzici i drugim kulturnim proizvodima. Štaviše, folk ideje postoje samo u poređenju, negaciji i odnosu sa drugim folk idejama; svaka je prepletena sa drugima i one zajedno čine tapiseriju američkog pogleda na svet. Na primer, američka folk ideja o jednakosti pojačava folk ideju neograničene mogućnosti koja za uzvrat podupire ideju Amerike kao zemlje neograničenog obilja, koja pomaže da se oblikuje folk ideja o beskonačnoj američkoj teritoriji, i tako dalje. Naravno, postoje i druge posledične folk ideje koje su isuviše brojne da bi se ovde istraživale: Amerika kao kazan za pretapanje; američka izuzetnost; američko znanje i veština; Amerika, neporažena nacija; Amerika, zemlja slobodnih; Amerika, dom hrabrih.

Amerika je ogromna nacija i geografski i ideološki, a proučavanje folk ideja koje se nalaze unutar američke nacionalne književnosti, daje samo letimičan uvid u to šta znači biti Amerikanac.

Amerikanci traže svoje mesto u svetu od kada su, u XVII veku, došli prvi avanturisti u potrazi za zlatom. Njihova ubeđenja nisu postala folk ideje, dok Amerika nije ustanovila „folk (narod)“, pa ipak, oni su već došli u Ameriku verujući da će naći šansu i bogatstvo. Nakon što su osnovane stalne naseobine, Pilgrimi i Puritanci su verovali u Ameriku kao u zemlju koju je blagoslovio Bog i mesto gde se može povratiti nevinost. Kako su emigranti prestajali da sebe vide kao decu Starog sveta, stvarali su novi identitet, koji su artikulisali njihovi očevi osnivači na osnovu verovanja da su jednaki.

Kako su budući talasi emigranta tražili više mogućnosti, jednakosti, obilja i ponovnog sticanja nevinosti, oni su se okrenuli Zapadu, prema novim teritorijama. Američki preci su došli iz celog sveta donoseći svoj folklor, verovanja, religiju, priče, muziku, hranu i delili su ih sa svojim komšijama. Međutim, javlja se jedno pitanje koje sa sobom povlači niz, a to je: kada su emigranti sa različitih tačaka sveta postali narod Amerike? Kada su počeli da dele zajednički „narodni“ život, zajednički pogled na svet u kom su folk ideje postale osnove američkog nacionalnog identiteta? Šta je uopšte „narodni“ život? Šta on, najjednostavnije rečeno, znači za grupu ljudi koja je čvrsto povezana zajedničkim vezama?

Uobičajeno stanovište jeste da je među starijim narodima krvna veza najjača. U Evropi nalazimo njene korene u seljaštvu koje je i dalje na dnu nacionalnog života. U Americi, gde nemamo seljaštvo, gde sam princip i sastav nacije to zabranjuje, ne možemo očekivati da nađemo folk element izražen istim primitivnim rečima ili ista sužena znače-

nja kao kod starijih civilizacija (...) Oni su ljudi koji se prosto predstavljaju kao „obični Amerikanci“.¹⁰⁵ Sveukupni narod Amerike je sastavljen od mnogo manjih narodnih grupa. Upravo ove manje jedinice - podidentiteti koji su definisani karakteristikama kao što su rasa, nasleđena nacionalnost, zanimanje, politička afilijacija, seksualna orijentacija, itd – su ono što folkloristi redovno proučavaju. Folkloristi takođe proučavaju utvrđene folklorne žanrove manjih narodnih grupa kao što su muzika, priče, legende i materijalna kultura, u nadi da će steći uvid u manje narodne grupe i način na koji se one odnose prema većoj grupi američkog naroda.

Frank de Karo i Rozana Avgusta Džordan u svom promišljanju u radu „Re-Situating Folklore: Folk Context and Twentieth-Century Literature and Art“ (Preispitivanje folkloru: narodni kontekst i dvadesetovekovna književnost i umetnost) navode:

„Folkloristi su sve više priznavali da je važna funkcija folkloru izražavanje identiteta i da folklor zapravo može da postane simboličan za identitet (...) No, američki folkloristi su prvenstveno bili zainteresovani za *etnički* identitet (...).“¹⁰⁶

U skladu sa tim, jedan i čini se nadasve pravilan način da se krene izvan studije etničkog identiteta ka nacionalnom identitetu jeste da se ispituju folk ideje. Stoga ključ za američki nacionalni identitet leži u zajedničkom pogledu na svet. Pogled na svet, prema shvatanju Alana Dandesa u delu „Folk ideje kao jedinice pogleda na svet“ su „tradicionalna

¹⁰⁵ u Bogue, 167.

¹⁰⁶ Ibid 187.

shvatanja koje grupa ljudi ima u vezi sa prirodom čoveka, sveta i čovekovog života u svetu“.¹⁰⁷ Ovo može biti ogromna oblast proučavanja. Dandes predlaže da se pogled na svet razloži na manje jedinice koje se zovu folk ideje.

Prednost folk ideja je u tome što one dosežu unakrsno utvrđene folklorne žanrove, imaju tradicionalni element i ne izražavaju se u fiksiranoj formi. Dandes tvrdi da jednu metodu za proučavanje pogleda na svet Amerikanaca čini ispitivanje folk ideja građana. Zbog toga što je nacionalna književnost riznica folk ideja, ona postaje sočivo od neprocenjive vrednosti kroz koje možemo proučavati razne poglede na svet Amerikanaca.

Iako su naučnici američkih studija prilazili književnosti iz slične i komplementarne studije mita i simbola, Henri Neš Smit ne smatra mit narativnim folklornim žanrom koji ilustruje narodno verovanje, već pre „rečima koje označavaju manje ili veće jedinice iste vrste stvari, tj. intelektualnim konstrukcijama koje spajaju koncepte i emocije u simbolički prikaz“.¹⁰⁸

Ova dva pristupa - mit, simbol i folk ideje kao jedinice pogleda na svet - vode do zanimljivog i živahnog načina proučavanja književnosti. Ja bih ovo odveo još korak dalje. Ne samo da su folk ideje manje jedinice, osnove zajedničkog i čestog pogleda na svet, već su tu i dokumentovanje, establišment, pojačavanje i preispitivanje ovih folk ideja koje se nalaze u kulturnim proizvodima poput književnosti, koji isto tako grade, homogenizuju i galvanizuju u američki pogled na svet. Kroz studiju folk ideja u američkoj književ-

¹⁰⁷ Ibid, 95.

¹⁰⁸ u Smith Nash Henry, 123.

nosti, ne samo da možemo bolje razumeti osnove pogleda na svet, već možemo ući u trag njihovom poreklu i evoluciji.

Međutim, mora se biti pažljiv, kako se ne bi podleglo istim problemima koji su zadesili školu Mita i simbola u američkim studijama. Veoma je lako sa distance od stotinu godina naći moderne folk ideje u književnosti, koje autor možda nikada nije imao na umu. Iako se tekstovi mogu posmatrati kroz prizmu književnih teorija, koje ne uzimaju u obzir autorove namere, škola Mita i simbola razmatra i proučava autorova implicitna značenja. Prema Brusu Kukliku, autoru dela „Mit i simbol u američkim studijama“ sledi:

„Mi autoru pripisujemo značenja koja on nije mogao ni zamisliti da prenese pošto mu ona uopšte nisu bila dostupna; ako nas interesuju autorove namere, neprikladno je pretpostaviti da je on nameravao da doprinese debati čiji su mu termini bili nedostupni i čija bi poenta za njega bila nerazumljiva“.¹⁰⁹

Iako je Kuklik u pravu da ideje ne možemo beležiti kao činjenice nađene u tekstu, ovo ne znači da ih moderni čitalac ne prepoznaje unutar njega. Poput folklora, čitanje književnosti nastavlja da evoluiru dugo nakon što je napisano delo završeno. Ta evolucija je ono što ga čini relevantnim i čitljivim unutar savremene publike. Kako bi proučavali folk ideje nađene u tekstu, studenti književnosti kreću od zajedničke početne tačke. Upravo zbog toga što folk ideje reflektuju aspekte američkog pogleda na svet, studenti već poznaju ove koncepte, bez obzira da li u njih veruju ili ne. Ukra-

¹⁰⁹ Ibid, 129.

tko, oni ulaze u učionicu sa utvrđenim kritičkim aparatom, spremni da ga primene na tekst.

Folk ideje u američkoj književnosti odražavaju vrednosti koje čine američki identitet. Pretpostavljam da postoji neraskidiva povezanost između američkih kulturnih vrednosti i američke književnosti i da na najdubljem nivou svesti jedno pojačava i reciklira ono drugo. S obzirom na to da se američki nacionalni identitet otkriva u književnosti, on je takođe neodvojiv od američkog osećanja svrhe i sudbine.¹¹⁰

Kada jednom naučnik počne da istražuje tekst kako bi identifikovao neku folk ideju, ona može iznedriti druge stvarajući lavirint značenja. Studenti i proučavaoci američke književnosti su, bez obzira na nacionalnost, prilično svesni folk ideja koje sačinjavaju američki pogled na svet. Kako Slotkin zaključuje:

„Po načinu pamćenja, prepričavanja i ponovnog zamišljanja Amerike, mi preplićemo mitove sa istorijom i tako iniciramo proces putem koga se kultura polako menja i transformiše“.¹¹¹

¹¹⁰ Ibid, 236

¹¹¹ Slotkin, 115.

Mit, Istorija, Simbol, Priča

Kao što je već pomenuto, Tarnerova teza o teritoriji se pokazala kao iznenađujuće ubedljiva i uživala je dugu i široku popularnost, uprkos nepreciznostima i nedoslednostima. Jasno je da je Tarner govorio o nacionalnom raspoloženju kasnog XIX i ranog XX veka, ali zbunjuje zašto se ova često modifikovana teza pokazala tako dugotrajnom. Možda je u svojoj početnoj premisi bila toliko nejasna da se prilagodila novim razvojem i otkrićima. Možda je popularnost filma, televizije i štampanih vesterna produžila životni vek Tarnerovih ideja, a postoji verovatnoća da je suprotstavljanje Veba i Malina, pa i istoričara revizionista iz 1960-ih i 1970-ih, bilo toliko oštro i odlučno da se teza o teritoriji činila primamljivom čisto zato što je izgledala pozitivno.

Koji god bio razlog, čini se da je sada potrebna nova strategija, pa čak i pokušaj da se ode dalje od teze o teritoriji, tj. da se rekontekstualizuju i tarnerovci i anti-tarnerovci. Međutim, baviti se ovim procesom znači postati svestan lične i metodološke predrasude, a potrebno je i razumeti istorijska ograničenja diskursa o Zapadu i teritoriji. Ja ću u ovom poglavlju sugerisati da je grupa poznata pod nazivom *Novi zapadni istoričari* napravila velike korake u tom pravcu. Možda ovi istoričari ne snose odgovornost za sveopštu promenu paradigme, ali nastavljaju da zahtevaju da se istorija američkog Zapada shvati kao dinamičan i mnogostran

društveni prostor pored toga što predstavlja kartografsku apstrakciju, zemlju, vodu i skup ljudi sa stvarnim životima, fizičkim zahtevima i materijalnim satisfakcijama.

Postavlja se pitanje: Koji od tih dinamičnih aspekata fale u istorijama Zapada?

Prema shvatanju novih istoričara Zapada, lista je sledeća: žene, rasne i/ili etničke manjine, klasna podela, politička previranja i korupcija, zatim društvene posledice ekonomskog „razvoja“ i „rasta“ kao i uništenje prirodne sredine. Ovoj delimičnoj listi bez sumnje možemo dodati još spektar različitih vrsta ponašanja: pohlepu i razbojništvo, sebičnu uskogrudost, raseljavanje ljudi iz njihovih domova i zajednica, bezakonje i nasilje.

Ričard Etulijan je na prihvatljiv način sumirao elemente koje su Tarner i drugi ignorisali:

„Poput većine njegovih savremenika, i Tarner je previdio važnost Indijanaca, drugih manjina, žena i porodica, mada je više pažnje poklanjao američkim urođencima od drugih savremenih istoričara Amerike. Isto tako, on je preuveličavao uticaj teritorije na demokratiju i nacionalizam. U opštem smislu reči, on je teritoriji hrabro dodelio centralno mesto u američkoj istoriji, ne obezbedivši uslove za detaljno proučavanje tih uticaja. Isuviše je naginjao tvrdnji da je teritorija ključ za razumevanje američke izuzetnosti. Nakon Tarnerove smrti, mnogi istoričari su pokazali da većini ovih naglašanih elemenata nedostaju dovoljni empirijski dokazi.“¹¹²

Ipak, značajne banke podataka empirijskih dokaza tek treba da istisnu Tarnerova objašnjenja. Čini se da je istoriji

¹¹² Etulain, 40.

američkog Zapada data degradirana sporedna uloga u udžbenicima i katedrama na fakultetima istorije ali, u toj ulozi, teza o teritoriji ima nekoliko podstudija. Dok je ovakvo stanje stvari izazvalo razumljivu frustraciju kod istoričara, čini se da je ono inspirisalo nove istoričare zapada da urade više od pobijanja teze o teritoriji. Oni su stremili pokušaju da se sa njom pomire, da analiziraju njene posledice i funkcije kao i validnost njenog istorijskog objašnjenja.

Možda je, u skorije vreme, upravo Patriša Nelson Limerik najglasniji kritičar Tarnera ili „Stare zapadne istorije“, a svakako je ličnost koja je u javnosti najviše povezivana sa novim istoričarima Zapada. Njeno prvo veliko delo „*Zaostavština osvajanja*“ se na mnogo načina svodi na pitanje nekretnina: ko poseduje ili ko je posedovao zemlju i šta se sa njom radilo? Koliko je koštalo prisvajanje i preobražavanje zemlje i ko je snosio troškove? Pozicija Limerikove je jasno iskazana:

Kada su zapadni istoričari popustili pred opsednutošću teritorijom i njenim navodnim krajem, podeljene linijom razdvajanja iz 1890. god., prošlost i sadašnjost su se raspale. Međutim, zapadna stvarnost je pratila drugačiji sled događaja. Materija, problemi, sećanja i dileme, sve je bilo konzervirano. U planinama Kolorada, kopači su kopali okna, pravili rudnike, a onda dizali ruke od njih. Oni su odlazili, a njihov rad je ono što je ostajalo. Čovek oprezno hoda po ovim istorijskim regijama; zemlja koja se čini čvrstom može biti kao saće, a čovek ne bi voleo da iznenada upadne u zaostavštinu istorije Zapada.¹¹³

¹¹³ Limerick, Patricia, *The Legacy of Conquest: The Unbroken Past of the American West* (New York: W.W. Norton, 1987) 18.

Iako Turner nije bio toliko podstaknut kartografskim dostignućima kao neki drugi istoričari ili oni koji su krojili politiku, tačno je da ova verzija zapadne teritorije nikada nije detaljno elaborirana, a njegovo gotovo potpuno odsustvo referenci o materijalnoj praksi ili proživljenom iskustvu je, po modernim standardima, u najmanju ruku zabrinjavajuće.

Donald Worster, najstariji i najplodniji među novim istoričarima zapada, na neki način, najmanje se saoseća sa Turnerom. On počinje svoje delo „*Bogatstvo prirode*“ sledećom tvrdnjom o Zapadu:

„Možemo sa preciznošću reći da je Severna Amerika, duž svog većeg dela, bila neograničena zemlja po standardima rane moderne zapadne Evrope ili današnje Amerike. Ljudska noga, jedva da je ikada kročila na ogroman deo teritorije, a o građevinama nije ni moglo biti reći... Bez uplitanja u pedantna sporenja oko definicija, možemo reći da su, pre kontakta, urođenički narodi uglavnom naseljavali nepripitomljen kontinent, čiji je najveći deo bio divlji ili polu-divlji. U suprotnosti sa tim, novopridošlice, beli, crni i azijski emigranti su tokom jednog ili dva veka polako čistili i poravnavali, kosili i probijali put kroz teritoriju, pa je danas manje od 2 procenta donjih 48 država u divljem stanju, bez puteva i naseljeno“.¹¹⁴

Voster tvrdi da se isprepletao veliki broj faktora koji su ubedili Amerikance da divljina treba da se raščisti, da zemlja treba da se učini korisnom i naseljivom, mada uglavnom krivi kapitalizam:

¹¹⁴ Worster, Donald, *The Wealth of Nature* (New York: Oxford University Press, 1993) 5-6.

„S početkom u XV veku i ubrzanjem u XVIII i XIX veku, struktura i dinamika agroekosistema je počela radikalno da se menja. Verujem da je kapitalistička reorganizacija, izvršena tih godina i nadalje u našem dobu, donela temeljan i revolucionaran niz promena u korišćenju zemlje kao što je to bilo sa revolucijom neolita. Uprkos njenoj važnosti, nismo još uvek u potpunosti razumeli zašto se ova druga revolucija odigrala, niti smo pitali kakvi su njeni efekti po prirodnu sredinu.“¹¹⁵

Masivni i brz ekonomski rast je naravno bio je važna odlika američkog razvoja i ekspanzije, a njegove posledice nisu bile jednoobrazno pozitivne. Čak i za vreme Tarnerovog pisanja, postojao je veliki pokret za očuvanje, čijih se heroja, kao što je Džon Vesli Pael, Vorster priseća sa velikim poštovanjem. Vorsterova zabrinutost za prirodnu sredinu izdvaja ga, ne samo od Tarnera već i od drugih novih istoričara zapada koji često više stavljaju akcenat na ljudsko iskustvo, nego na danak uzet zemlji.

Izuzetno opširan udžbenik Ričarda Vajta „*To je vaša nesreća, a ne moja*“ deli neke od političkih i ekonomskih zabrinutosti Vorstera i Limerikove, pa je tako, Vajt naročito zainteresovan za ulogu koju je federalna vlada odigrala na Zapadu i ne propušta da primeti ironiju koja je nastala njenim mešanjem. U ovom delu, Vajt posvećuje brojne pasuse iskustvima američkih Indijanaca na Zapadu i njihovoj interakciji sa Anglo i Hispano doseljenicima. Dok, poput svojih kolega, kritikuje rezultate ovih interakcija, Vajt zadržava iznijansirano stanovište kada se radi o pisanju i ispravljanju istorijskih spisa.

¹¹⁵ Ibid, 56.

Ipak, na kraju je Vilijem Kronon možda bio i najzaslužniji za uvrščivanje Nove istorije Zapada u standardni deo obrazovnog programa, pošto je aktivno regrutovao mlade istoričare koji su doprinosili lako čitljivim i boljim zbirkama odlomaka od kojih je najpoznatija „*Pod zapadnim nebom*“. Njegov najveći akademski doprinos je bilo monumentalno delo „*Metropolis prirode*“, u kome elaborira devetnaestovekovnu istoriju Čikaga. Krononov pogled na razvoj Čikaga i Velikog zapada se prelama kroz sočivo ekonomske istorije i bavi pitanjima trgovine, brodarstva, transporta i tonaže robe koja je prolazila kroz Čikago na putu za istok i zapad. On se u svojoj zabrinutosti očito pridružio novim istoričarima Zapada, razmišljajući o društvenim efektima razvoja i efektima sredine Čikaga kao i njegovom statusu, što potvrđuje naredni pasus:

„Slobodna zemlja“ koja je definisala Tarnerovu teritoriju je bila važna, ne zato što je bila „prazna“, „netaknuta“ ili „slobodna za uzimanje“ - bar su Indijanci znali da nije bila ni jedno ni drugo - već zato što je njeno obilje nudilo nesrazmerno veće nagrade u odnosu na napore uložene u njeno osvajanje. Čovek nije sticao bogatstvo iskorištavanjem zapadne zemlje zato što je u nju uložio veliki rad, nego zato što je sama zemlja bila veoma bogata. Neeksploatisano prirodno bogatstvo se nalazilo u središtu značenja Tarnerove teritorije. Zemlja je možda bila oduzeta od Indijanaca, njen profit su možda ubirali odsutni gospodari, njene male farme su možda povremeno zapinjale pod teretom duga koji se akumulirao, ali mnogo je toga što je zemlju učinilo

vrednom, a nije imalo veze sa eksploatacijom ljudi. Prvo je došla eksploatacija prirode.“¹¹⁶

Dok svaki od ovih istoričara ima drugačiju perspektivu i pristup zapadnoj istoriji, cenim da u celosti možemo prihvatiti sledeću generalizaciju o njihovom radu i verovanjima:

„Novi istoričari Zapada pre svega definišu „Zapad“ kao trans-Misisipi region u najširem smislu ili region zapadno od stotog meridijana. Granice su nejasne, jer su sve regionalne granice takve.

Novi istoričari Zapada zaista vide „proces“ na delu u istoriji ovog regiona, proces koji je uticao na druge delove nacije isto kao i na druge delove planete. Oni odbacuju stari termin „teritorija“ za taj proces. Kada se jasno i precizno definiše, termin „teritorija“ je nacionalistički i često rasistički, a kada se očisti od etnocentrizma, termin gubi tačnu definiciju.

„Kako bi okarakterisali proces koji je oblikovao region, novi istoričari Zapada imaju na raspolaganju nekoliko termina: invazija, osvajanje, kolonizacija, eksploatacija, razvoj, ekspanzija svetskog tržišta. U najširem smislu, ovaj proces uključuje slivanje različitih ljudi - žena kao i muškaraca, Indijanaca, Evropljana, Latinoamerikanaca, Azijata, Afro-Amerikanaca u region, kao i njihove međusobne susrete i susrete sa prirodnom sredinom“.¹¹⁷

¹¹⁶ Cronon, William, *Nature's Metropolis: Chicago and the Great West* (New York: W.W. Norton & Co., 1991) 150.

¹¹⁷ Limerick, Patricia, *What on Earth is New Western History, Trails: Toward a New Western History* 85-87.

Moglo bi da se tvrdi da opšti termin „teritorija“ pokriva sve ovde pobrojane procese, a i šire. Kada je Tarner upotrebio termin „teritorija“ da opiše sheme istorijskih promena na Američkom zapadu, nije razmišljao o invaziji i osvajanju naroda ili o opasnim radnjama po životnu sredinu, šta više, u njegovoj verziji je dovoljno jasno da američki doseljenik polaže pravo na zemlju, kroti divljinu i rase-ljava urođeničke narode.

Tarner pokazuje malo svesti i brige za diverzitet naroda na Zapadu i važno je da se ovo još jednom pomene kao problem teze o teritoriji. Iako je pokret za očuvanje već bio snažno ustanovljen na Američkom zapadu do 1890-ih, Tarner se nije obazirao na očigledne posledice širenja teritorije po životnu sredinu. Štaviše, nije dopuštao ni da se demografsko prisustvo, kao ni socioekonomski uticaj malih i velikih gradova umešaju u džefersonovsku poljoprivrednu fantaziju. Sve u svemu, postojali su mnogi propusti.

Za Tarnerovu priču, ulog je visok, ali ishod nikada nije pod sumnjom. Kada je Tarner pisao, zapadna ekspanzija je bila manifest sudbine SAD-a, a njeno ispunjenje činilo se izvesnim. Tarner je pisao priču koja će se, čak pri prvom pojavljivanju, proširiti izvan granica istorijskog diskursa i koja će razuveriti čitaoce da je cena koju su SAD platile (u dolarima, ljudskim životima, preobražaju životne sredine, društvenim i kulturnim konfliktima) da se Zapad kolonizuje toga i vredna. Tarner je stavio akcenat na saglasnost akademije, prestiž „naučne“ istorije, tekstove koje je Amerika proizvodila sama o sebi, tekstove koji su dolazili sa teritorije i doprineli njenom društvenom stvaranju u svetlu simboličkog prostora. Tarner i njegova teza su možda na

javnu scenu iskočili 1890-ih, ali je pozornica za njih već bila pripremljena:

„Naravno, postoje mnoga objašnjenja za Tarnerovu upornost i perzistenstnost teze o teritoriji. Jedno je da je on bio prvi koji je ponudio koherentno, logično i, u isto vreme, elokventno objašnjenje američke izuzetnosti – ubedljivo, opušteno načelo za uspon jedinstvenog nacionalnog američkog karaktera zajedno sa aistorijskim prepričavanjem razvoja našeg društva i naše demokratske forme vlade. Štaviše, teza o teritoriji je glorifikovala prosečnog Amerikanca dodeljujući mu ulogu pionira koji se kreće na Zapad, koji je pokorio zemlju i izgradio naciju. Nekako je Tarner uspeo da iskonstruiše demokratsku, besklasnu, pa tako i ne-marksističku verziju američkog iskustva.

Drugi bitan razlog za popularnost hipoteze o teritoriji je da je nacionalna mitologija već bila oformljena oko takvih termina kao što su „teritorija“, „pionir“ i „individualizam“, isto kao i oko likova sa teritorije kao što su Danijel Bun, Luis i Klark, Dejvi Krokot, Endrju Džekson, Kit Karson i Abraham Linkoln....“¹¹⁸

Kao što smo videli, Tarner je od početka znao kako da svoj slučaj iznese pred receptivnu publiku. Međutim, može se reći da bismo čak i bez Tarnerove „zvanične“ verzije događaja duž zapadnih teritorija, ipak uvideli da se „teritorija“ i „Zapad“ naizmenično koriste. Teško je ne složiti se sa izjavom Patriše Limerik iz koje sledi da:

¹¹⁸ Lamar, Howard R., "Keeping the Faith: The Forgotten Generations of Literary Turnerians, 1920-1960, u *Frontier and region : essays in honor of Martin Ridge*, ur. Robert C. Ritchie i Paul Andrew Hutton, (Albuquerque : University of New Mexico Press, 1997) 240.

„Termin „teritorija“ zamagljuje činjenicu o pokoravanju i baca veo sličnosti između priče o američkoj zapadnoj ekspanziji i planetarnoj priči o ekspanziji evropskih carstava. Kakva god značenja istoričari pridavali ovom terminu, u popularnoj kulturi, on nosi uporan, srećni uticaj, ton avanture, heroizma, čak i zabave, što je u velikoj suprotnosti sa teškom, komplikovanom i ponekad krvavom i brutalnom stvarnošću osvajanja.“¹¹⁹

Čak i da Turner nije napisao svoju tezu, novi istoričari Zapada bi o tome itekako morali da pišu nakon suočavanja sa popularnošću teritorije kao Divljeg zapada koja datira duže od veka unazad. Naravno, njihovi zadaci su bili nesrazmerno teži zbog sreće koja je pratila tezu o teritoriji među akademikima i intelektualcima koji su je oberučke prihvatili.

Stari istoričari Zapada obično pišu komediju, u smislu da oni daju srećan kraj (iako mnogi od njih ne veruju u nje-ga). Do ovog zaključka se ne dolazi lako. Priroda se mora potčiniti i ukrotiti i to samo pod uslovima koje „ona“ postavlja.

...U tom smislu je savremena priča o zapadnoj zemlji i pejzažu naracija i deo skoro svih lokalnih istorija, iako mnogo uglađenija i pronicljivija nego ranije. U ovim knjigama istaknuti građani pričaju iz sopstvene sredovečne, ostarele perspektive kako su se borili da preobrazu Zapad i kako ih je sam taj proces borbe naučio važnim lekcijama. Postali su bolji ljudi od onih istočnjaka kojima je bio uskraćen izazov teritorije. Oni su promenili Zapad ali je i on ostavio traga na njima. Dakle, ovo je naracija stare istorije

¹¹⁹Limerick, *Legacy of Conquest* 75.

Zapada: to je priča o putovanju, izazovu i dvostruka transformacija zemlje i ljudi.¹²⁰

Možda ne bi bilo sasvim ispravno obeležiti tarnerovsku priču kao komediju, zapravo, ako bismo morali da biramo njen književni žanr, trebalo bi izabrati romansu sa melodramskim prizvukom. Ipak, srećan kraj u formi demokrat-skog naroda, ako ništa drugo, prevazilazi Tarnerovu priču o pobedi Zapada gde je, u njegovoj verziji, cena takvog poduhvata uglavnom psihološka i zavisiće od kasnijih generacija istoričara i dramaturga koji će podrobnije proceniti posledice pripitomljavanja teritorije. Tarner je bio jedan od mnogih Vajtovih takozvanih Starih istoričara Zapada, iako se njegov glas čuo najjače i najduže. Možda to Tarner nije u potpunosti shvatao 1893. godine, ali se, ipak, dobrovoljno javio da ukaže na etos koji će teći kroz sve medije XX veka, a koji pokazuje malo znakova popuštanja i u XXI veku.

Novi istoričari zapada često pišu o Zapadu koristeći socijalnu terminologiju: na Američkom zapadu su koegzistirale razne etničke grupe, od Anglo i drugih evropskih Amerikanaca, do američkih Indijanaca preko Afro-Amerikanaca, španskih Meksikanaca, mestika, francuskih Kanađana, Kineza i drugih azijskih-Amerikanaca (u okviru ovih grupa, postojale su i druge podele: religiozne, obrazovne, socioekonomske). Ovakvo viđenje dopušta nijanse koje, zamisao Američkog zapada kao mesta gde su belci istisnuli američke urođenike, ne vidi i sprečava preterano pojednostavljivanje isključivom podelom na civilizovane i divljake. Novi istoričari Zapada su u svoje studije uključili i aspekte biološkog ili sredinskog diverziteta i zapažanje da su eko-

¹²⁰ White, 31-33.

nomske aktivnosti, prirodni resursi, poljoprivredna praksa, a da ne pominjemo stanovanje i arhitektonske standarde, mnogo varirali od regiona do regiona unutar Zapada. Tamo gde je bilo više rudnika, bilo je manje farmi, tamo gde je bilo puno vode, bilo je malo potrebe za navodnjavanjem, itd.

Nova istorija Zapada je naklonjena individualnom i grupnom iskustvu koje je izostavljeno iz stare istorije Zapada. U određenim slučajevima, ona pokušava da inkorporira saznanja i primeni metode drugih disciplina. Naročito je Donald Vorster hvalio prednosti ekologije i klimatologije u sastavljanju istorije životne sredine:

„Prirodne nauke, naročito one koje su orijentisane ka životnoj sredini poput ekologije i klimatologije, otvorile su istoričarima novo i prostrano polje istraživanja koje je od ogromne važnosti za naš trenutni globalni problem. Što je najvažnije, nauka može pomoći istoričarima da vide izvan kulturnog okvira, može nam pomoći da cenimo ulogu tih autonomnih materijalnih sila, procesa i bića koja zovemo prirodom. Pošto smo naučili da izađemo izvan tog samorefleksivnog kulturnog okvira i vidimo prirodu koja nas okružuje i na nas konstantno utiče, moći ćemo da sagledamo prošlost u potpunijem, realističnijem svetlu“.¹²¹

Naravno, postoje brojni problemi vezani za pogled na svet koji naučno znanje vidi kao suštiski nepogrešivo. Nauka nam ne može pomoći da vidimo van okvira kulture, delimično zato što je ona ograničava i informiše, ali takođe i zato što kultura nije epifomenalna. Ono što naučno ispitivanje može da učini, jeste da proširi granice istorijskog diskursa i obezbedi drugi izvor odakle će „reflektovati“

¹²¹ Worster, 24.

kulturu. Ako ništa drugo, diskusija o Lefevru iz prethodnih poglavlja, zahteva da se oslobodimo fantazije o neograničenom pristupu prirodi, stvarnosti i prošlosti. Čak i maska objektivnosti koju nauka navodno nudi, je na svoj način epistemološki i ideološki filter i, štaviše, onaj koji retko ide sam. Definicije i potupci se vremenom menjaju, a o istim eksperimentima i opservacijama se mogu doneti različiti zaključci. Interpretacija podataka zahteva predubeđenja, utvrđena verovanja i politiku, bez kojih ne bi bilo okvira rada unutar koga treba razumeti nove informacije. Ipak, Vorsterov poziv za više „realizma“ u istorijskim studijama i delima je ozbiljan, a nagon koji leži iza toga je nešto čemu vredi posvetiti pažnju. Čini mi se da realizam više pripada delokrugu književnih studija ili tekstualne analize i ja ću mu se nakratko posvetiti u narednom poglavlju ali, uzimajući u obzir skoriji razvoj događaja u historiografiji, razumno je razmotriti i njegovu funkciju. Na primer, Vorsterovo delo „*Dust Bowl*“, ubedljivo tvrdi da kriza na farmama 1930-ih nije bila uzrokovana sušom, niti ju je ona pogoršala. Kratkovidna praksa obrade zemlje, neuspeh rotacije useva i preterano navodnjavanje, sve u službi nedostižnog standarda proizvodnje, stvorili su uslove gde je suša, koja sama po sebi nije retka „prirodna“ pojava, mogla imati iznenađujuće loše i dugotrajne posledice. Vorsterova priča krivi farmere i dobavljače, banke i političare. Međutim, kako bi ova priča zvučala ljudima koji su izgubili svoje domove i sredstva za život tokom tog perioda? Šta ako se pojave nove klimatološke informacije koje će sugerisati da ništa nije moglo biti učinjeno što bi preokrenulo situaciju i koliko bi onda Vorsterova analiza zvučala ubedljivo?

Smatram da je od najveće važnosti priznati da su novi istoričari Zapada izmenili (i po mom mišljenju poboljšali) naše razumevanje istorijskog Zapada. Ipak, mi ne smemo biti nekritički prema pitanjima mehanizama i efekata tih izmena.

Nije samo Tarnerova teza patila od tegoba koje filozofi jezika zovu loša referenca. Kao što smo videli, ona je ignorisala ili, u najboljem slučaju, nije isticala važne delove nacionalnog zapadnog iskustva i za svoju centralnu temu uzela je pojam čije je fizičko postojanje oduvek bilo diskutabilno. To je takođe bila priča koja koristi sumnjivu literarnu formu, kao što Ričard Vajt sugerise:

„Jedan od razloga zašto u poularnoj imaginaciji nova istorija Zapada nije uspela da izmesti staru, je taj što joj nedostaje podjednako snažna i potpuno zadovoljavajuća naracija... Novi istoričari Zapada možda naginju ka tragediji, ali većinu istraživača logika njihovog viđenja životne sredine koju su stvorili ljudi, zabavlja... većina završi sa daleko manje zadovoljavajućim modelom ironije... Novi istoričari Zapada nalaze da ljudi često pokušavaju jedno, a uspeju u nečemu sasvim drugom. Samim tim, njihove interpretacije i priče postaju ironične, jer je ironija govorna figura u kojoj je značenje neke tvrdnje suprotno od naizgled nameravanog.“¹²²

Ovakva narativna upotreba jezika reflektuje nov razvoj u kritičkoj teoriji, narativnim studijama i istoriografiji, što se naročito odnosi na one koje je podsticao Hajden Vajt iz 1970-ih i 1980-ih, a koja su dovodila u pitanje dugotrajna verovanja o teoriji i praksi istorijskog pisanja. Ukratko, Vajt

¹²² White, 37.

je tvrdio da na istorijska dela utiču standardi, prakse, konvencije i zahtevi narativnog diskursa, a da, kao rezultat toga, istina i objektivnost moraju da se preispitaju u svetlu njihovih fundamentalnih retoričkih osnova:

„Istorijsko pisanje, primarno se mora analizirati kao vrsta proznog diskursa, pre nego što njegovo polaganje prava na istinitost i objektivnost mogu da se testiraju. Ovo znači podvrgnuti bilo koji istorijski diskurs retoričkoj analizi kako bi se razotkrila potencijalna podstruktura onoga što bi trebalo da se proturi kao skromna prozna predstava realnosti.“¹²³

„Idiolekt“ istoričara će biti evidentan u svakom uzorku njegovog ili njenog rada, a figurativna izražavanja ili topografija koju istoričar koristi, biće ograničena na retoričke i diskurzivne forme njegovog ili njenog teksta i na njih će ukazivati:

„Retorička analiza istorijskog diskursa će prepoznati da svaki istoričar, vredan tog naziva, pruža, ne samo određenu količinu informacija i tumačenje onoga šta ta informacija „znači“, već manje-više otvorenu poruku o stavu koji bi čitalac trebalo da zauzme prema podacima koji se prenose u njihovoj formalnoj interpretaciji.“¹²⁴

Svaki primer istorijskog rada je u tom slučaju dokaz: a) skupa informacija, b) subjektivnog pokušaja da se objasni važnost te informacije, što je pokušaj da se čitaocu opravda baš taj skup informacija i c) diskurzivne ili naratologičke strategije pomoću kojih se čitalac uslovljava da „adekva-

¹²³ White, Hayden, *Tropics of Discourse* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978) 105.

¹²⁴ Ibid, 105.

tno“ reaguje na tekst. Ovakvo stanje stvari bi naravno moglo da potpada pod rizik profesije:

„Svi se slažu da istoričar mora da se izdigne od serijske organizacije događaja do utvrđivanja njihove koherentnosti kao strukture i da mora da pripiše različite funkcionalne vrednosti pojedinačnim događajima i klasama događaja kojima oni pripadaju. Ovaj zadatak se obično zamišlja kao „pronalaženje“ priče ili priča koje bi trebalo da su usađene unutar velikog broja činjenica prenešenih u spis u dijahronijskoj seriji događaja u hronici. Međutim, ništa nije dalje od istine nego ovo. Nijedan utvrđen niz događaja ne ističe apodiktično onu vrstu značenja kojima ih priča opskrbljuje. Ovo važi, kako za niz događaja na skali pojedinačnog života tako i za one koji se protežu tokom jednog veka evolucije neke nacije. Niko i ništa ne boji priču, a redosled događaja može uzeti aspekte romanse, tragedije ili komedije, zavisno od ugla gledanja, shvatanja i forme generisanja priče koju istoričar izabere kako bi je artikulisao.“¹²⁵

Ovaj profesionalni rizik znači da na istoričare utiče, ne samo preovladavajući diskurs i kontra-diskurs, bilo političara, akademije, metodologije, itd. već i nagon ka narativizaciji. Istorija dobar deo svoje koherentnosti dobija kroz sopstveni izraz forme priče:

„Nije dovoljno da se istorijski prikaz bavi samo realnim u odnosu na izmišljene događaje i nije dovoljno da taj prikaz predstavlja događaje prema hronološkom redu po kome su se originalno dogodili. Događaji se ne smeju beležiti samo unutar hronološkog okvira dešavanja, već treba da

¹²⁵ Ibid, 111.

budu i ispričani, to jest, otkriveni kao da poseduju strukturu i red značenja koji se ne shvataju samo kao posledica“.¹²⁶

Istoričari nisu sami u ovom zapažanju. Književni kritičar Roland Bart je, na primer, izrazio sličnu zabrinutost kasnih 1960-ih, a filozof Pol Riker takođe izražava slično viđenje kada kaže:

„Možemo reći da je fikcija kvazi-istorijska, isto kao što je i istorija kvazi-fiktivna. Istorija je kvazi-fiktivna onda kada postoji kvazi-prisutvo događaja, stavljenih pred oči čitalaca, putem živahnih narativnih suplemenata kroz njenu intuitivnost, živopisnost, neuhvatljivi karakter prolaznosti prošlosti... Fikcionalna naracija je kvazi-istorijska u onoliko meri u kojoj nerealni događaji o kojima narativni glas priča i obraća se čitaocu, predstavljaju činjenice prošlosti. Prema tome oni su slični prošlim događajima, a ta fikcija slična je istoriji.“¹²⁷

Vajt tvrdi da je pripovedač, bilo istoričar, pisac ili novinar, obavezan određenim pravilima i konvencijama žanra i diskursa. Da li iz ovih zapažanja sledi da pisac i istoričar polažu isto pravo na istinu?

Sam Vajt se kloni ovakvih jednakosti. Jedna je stvar primetiti sličnost između fikcije i istorijskog rada, a sasvim druga odbaciti sve razlike između ova dva načina naracije. Uopšteno govoreći, novi istoričari Zapada insistiraju da njihove knjige polažu veće pravo na istinu nego one njihove

¹²⁶ White, Hayden, *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987) 5.

¹²⁷ Ricoeur, Paul, *Time and Narrative*, Vol. 3, (Chicago: University of Chicago Press, 1984) 190.

vih prethodnika, a Ričard Vajt tvrdi da forma njihovih priča ima veze sa ovim polaganjem prava. Tekstovi ne postoje u vakuumu, niti su pisani ex nihilo. Postoje tragovi unutar i izvan teksta koji pokazuju načine recepcije i interperetacije na koje se cilja. Ipak, kao grupa, novi historičari Zapada se teško mogu smatrati postmodernim teoretičarima naracije. Forest G. Robinson, profesor na engleskim i američkim studijama, sumira njihov pristup na sledeći način:

„Ono što je u centru programa (nove zapadne istorije)... jeste napad na istrošene mitove Zapada koji se najčešće povezuju sa Frederikom Džeksonom Tarnerom i progresom zapadne ekspanzije koji ne uspevaju da ispravno prikažu žene i manjine i imaju tendenciju da zagovaraju eksploataciju zemlje i njenih resursa. Pravu priču o Zapadu... karakterišu frustracija, neuspeh i poraz, a tragični teret regionalne prošlosti, uronjen je u Tarnerov mit.“¹²⁸

Robinson dalje tvrdi, „Čitati literaturu Zapada... znači čitati priču sličnu po gravitacijskom tonu, tematskim preokupacijama i istorijskoj putanji, kao onu za koju revizionisti tvrde da je pričaju po prvi put“. Odbijanje, negiranje, ignorisanje ili nepoverenje novih historičara Zapada prema njejoj literaturi „utvrđeno je otporom prema primeru zapadne literature kao istorije“. Ukratko, kaže Robinson, novi historičari Zapada nisu razmotrili literarne ili vanistorijske izvore kako treba, kada su polagali pravo na originalnost i na istinu:

¹²⁸ Robinson, Forrest G., *Clio Bereft of Calliope: Literature and the New Western History*, u *The New Western History: The Territory Ahead*, ur. Forrest G. Robinson (Tucson: University of Arizona Press, 1997) 63.

„Upravo je kriza nove zapadne istorije razlog zbog koga ona ne može da se uhvati u koštac sa postmodernim izazovom da prihvati književnu tradiciju ili opravda njeno poricanje. Pristanak na postmodernizam ugrožava pravo na istinu revizionista; isto tako, postmoderna valorizacija varijanti naracije, uključujući i književnost, predstavlja pretnju njihovom polaganju prava na originalnost. Nije čudno što je njihov odgovor na savremenu teoriju bio rezervisan. Dok niko od novih istoričara zapada nije negirao silu postmodernog izazova za istoriju, s druge strane su svi na različite načine uspevali da izbegnu ili prenebregnu njene pretpostavljene implikacije po njihov rad... Njihov de facto embargo na teoriju, potpuno uverava da će revizionisti nastaviti da povlače liniju između istorije i književnosti. Kao rezultat, kriza nove zapadne istorije koja proizilazi iz neodbranljivih tvrdnji o originalnosti i istinitosti, će najverovatnije opstati.“¹²⁹

Spolja, ova tvrdnja deluje kao da je stara. Razmotrite, na primer, opis Limerikove Diznijeve teritorije ili završno poglavlje u Vajtovom magnum opusu. Oboje su veoma svesni istorijskih posledica po književna nadahnuća. Štaviše, čovek može da se zapita da li je legitimno ili čak razumno pitati nove istoričare Zapada da analiziraju književnost kao istoriju. Dok se čini jasnim da dva diskursa („istorija“ i „književnost“) imaju puno toga zajedničkog i da njihov razvoj na Američkom zapadu može biti paralelan, da li iz toga sledi da čovek treba da se uzdigne iznad ili potceni nekog drugog?

¹²⁹ Ibid, 66.

Na kraju krajeva, nešto ranije sam tvrdio da je Zapad „stvarno“ mesto sa „istorijskim“ agensima, stvoren kao deo istog procesa kao i teritorija, odnosno „virtuelni“ prostor, naseljen „književnim“ agensima. Iz pisanja novih istoričara Zapada, čini se jasnim da su Zapad i teritorija neraskidivo povezani pojmovi. Smatram da Robinson s pravom prepoznaje da mnogi od njih žale zbog ovakvog stanja stvari, ali osuđivati ih, jer žele da privileguju istinu, isto je što i u potpunosti promašiti poentu profesije istoričara. Naravno, takođe može biti i da su se istoričari opirali postmodernističkoj književnoj teoriji.

Međutim, ostaje nejasno da li je ispravna kritika u koju novi istoričari Zapada veruju kao i nepogrešivost njihovih priča. Na primer, Ričard Vajt beleži da su i Frederik Džekson Tarner i Bufalo Bil Kodi bili u Čikagu 1893. godine i da su na različite načine obojica učestvovali u istom širem diskursu o teritoriji i Američkom zapadu:

„Tarnerov „Značaj američke teritorije“ i „Divlji zapad“ Bufalo Bila stoje u složenom i prosvetljujućem odnosu jedan prema drugom... Gledati na Tarnera kao na ozbiljnog i značajnog, a na Bufalo Bila kao šarlatana i kuriozitet, gledati Tarnera kao istoriju, a Bufalo Bila kao zabavu i posmatrajući jednog kao nekoga ko vodi računa o stvarnosti, a drugoga kao onog koji vodi računa o mitu, znači promašiti njihovo zajedničko oslanjanje na promociju ikonografija njihovog vremena. Tarner i Kodi su pratili različite, ali povezane niti jedne mitološke tkanine.¹³⁰

Vajt identifikuje Tarnera i Kodija kao krojače svojih sopstvenih verzija istorije, gde svaka verzija proizvodi od-

¹³⁰Ibid, 89.

ređenu vrstu tekstualnog efekta koji zavisi od okolnosti proizvodnje, očekivanja publike kojoj je namenjen i mesta izvedbe. Pa ipak, odbacivanjem bilo koje od dve verzije ili zanemarivanjem istih na osnovu „neistinitosti“, ignoriše veoma ozbiljan istorijski uticaj koji su i jedan i drugi posedovali. Ovo pitanje donekle još više komplikuje Kodijevo insistiranje na tome da je njegova trupa izvodila istorijsku predstavu (ponavljanje nekih čuvenih događaja). Svakako su neki raniji autori (purpurni mudraci) mislili da pišu realističnu literaturu, a upravo to je činjenica koju literarni kritičari osporavaju kada daju savremenu analizu ovih istorijskih fikcija. Vajt možda veruje da njegova priča polaže više prava na istinu od Kodijeve ili Tarnerove, ali je ovo verovanje očigledno ograničeno njegovom svešću o velikom broju faktora koji utiču na tekstualnu produkciju i recepciju.

Pitanje, šta su činjenice, je ono koje usmerava naklonost ka „medikativnoj“ ili „kompenzatornoj“ istoriji, a kao takvo je još pre mnogo godina smatrano nedovoljnim.¹³¹ Naravno, ne mora sve biti tako jednostavno:

„Istorijska naracija ne raspršuje lažna verovanja o prošlosti, ljudskom životu, prirodi zajednice, itd. Ono što ona čini jeste da testira sposobnost fikcija neke kulture i da stvarne događaje obdari onom vrstom značenja koja književnost prikazuje kroz oblikovanje shema „izmišljenih“ događaja.“¹³²

Kakvu specifičnu vezu pokazuju ovi razvoji u kritičkoj teoriji sa novom istorijom Zapada? Što je još važnije, kakav

¹³¹ R. White, 45.

¹³² Nobles, Gregory, *American Frontiers: Cultural Encounters and Continental Conquest* (New York: Hill and Wang, 1997) 110.

odnos mogu imati sa našim savremenim shvatanjem teritorije?

Alan Bog sugerije da značaj rada novih istoričara Zapada treba tražiti na drugom mestu:

„Možemo se zapitati, koji je značaj nove zapadne istorije? Jednim delom su kritičari u okviru Treils ditačmenata artikulisali aktuelne tendencije, ali institucionalni izraz njihovih nezadovoljstava, snova i bure popularnih i profesionalnih reakcija, proizveo je intelektualno previranje obima bez presedana u zapadnoj istoriji. U široj perspektivi, nova zapadna istorija je jedna u nizu revitalizacija koje su se dogodile u američkoj istoriji posle Drugog svetskog rata, ali je i jedinstvena po tome što su za nju očigledno bili zainteresovani i elementi opšte javnosti.¹³³

Bez obzira na činjenicu da je Tarner, kao i ostali, bio zainteresovan da istorijsku teritoriju učini pristupačnom, Bog govori i o tome da su pre pojave novih istoričara Zapada, institucionalni izazovi Tarneru ostajali unutar institucija. Sa druge strane, mitske dimenzije Tarnerove teritorije su postajale osnova opšte-popularnog verovanja. Delo Ričarda Slotkina u nekoliko tomova na temu teritorije u američkoj kulturi¹³⁴, dobar je primer ove očite dihotomije. Bog ističe da je ova percepcija uglavnom bila pogrešna, jer se teritorija preispitivala i ponovo procenjivala iz raznih perspektiva.

¹³³ Bogue, 22.

¹³⁴ Slotkin, Richard, *Regeneration through Violence: The Mythology of the American Frontier, 1600 - 1860* (Middletown: Wesleyan University Press, 1973), *Gunfighter Nation: The Myth of the Frontier in Twentieth-Century America* (New York: Atheneum, 1992), i *The Fatal Environment: The Myth of the Frontier in the Age of Industrialization, 1800-1890* (New York: Atheneum, 1985.)

Da sumiramo: Smatram da nije sasvim ispravno reći da novi istoričari Zapada odbacuju mitove kao lošu istoriju, samo da bi umesto njih pisali o novima, služeći se oporbanim i istinitim retoričkim trikovima da sadašnjost uvek pobeđuje prošlost.

Ričard Vajt i Vilijem Kronin su napisali veoma sofisticirane radove o moći mita (o teritoriji, o prirodi) i većina novih istoričara Zapada se slaže sa tim da je zadatak istoričara složeniji od prostog beleženja događaja u pravilnom redosledu, a upravo takav stav ističe njihov nov ispravan značaj, kao i posvećivanje pažnje većem broju likova i tema. Njihova su dela nabijena i politizovana, ali su takođe i zdravo svesna limita i ograničenja istorijskog objašnjenja.

Opšta uverenja, koja okružuju novu istoriju Zapada, da su istorijska dela uglavnom ignorisala široke grupe ljudi i njihova iskustva i da je ekološki i enviromentalni uticaj zapadne ekspanzije ignorisan ili skretan na drugu stranu, teško da su ograničena na proučavanje istorije Američkog zapada, iako su možda u ovom polju najjavnija. Problemi na koje su novi istoričari Zapada naišli kada su pokušali da pišu istorije svih naroda koji naseljavaju Američki zapad i strategije koje koriste, čine se povezanim sa nekoliko trendova u akademskoj učenosti i kritičkoj teoriji, naročito sa multikulturalizmom i postkolonijalizmom.

Kako se novi istoričari zapada osvrću na istorijsku teritoriju i, u mnogim slučajevima, na njeno predstavljanje u velikom broju popularnih i akademskih foruma, oni pokušavaju da joj ponovo daju na značaju, da kažu da ona nije ono što se mislilo da jeste, da je njeno značenje bilo drugačije onda, a da je drugačije danas i da je njena ideološka i

semiotička moć omogućila Amerikancima svih ubeđenja i vera da previde ili poreknu materijalne i kulturne posledice zapadne ekspanzije i njenog predominantnog socioistorijskog shvatanja. Kao što smo ranije zapazili, već nekoliko godina je u toku pokušaj da se Zapad prikaže „tačno“. Ono što je od središnjeg značaja za ovo prikazivanje je u mnogim slučajevima progonstvo teritorije ili barem njeno eksplicitno priznavanje kao (još jedne) socijalne fikcije.

Tarner je, u globalu, o Zapadu pisao kao o velikoj praznini, s obzirom na to da je bila nenaseljena Anglo-Amerikancima i nerazvijena od strane angloameričkih farmera, dok je dugotrajni proces njenog popunjavanja nazivao „teritorija“. Određene činjenice se možda nisu činile srodnim ovom modelu, ali ne treba da zaboravimo da je on izrastao iz širokog spektra kulturnih izvora i da je povezivao disparatne elemente opsežnog diskursa o Americi, Zapadu, itd. Džefersonovski ideal, rani američki protestantski spiritualizam i rastuća kapitalistička ekonomija na koju sam se osvrnuo u prethodnim poglavljima, svi su se skupa našli udruženi u izrazu Tarnerove teze o teritoriji.

Vredi ponovo pomenuti istorijsko ušće, ako ni zbog čega drugog, onda zato jer su njegovi kritičari zaključili da je nemoguće diskutovati o zaslugama i kontra-zaslugama njegove teze bez osvratanja na čitav niz drugih sila i diskursa. Patriša Limerik je, na primer, 1987. godine oklevala da Tarneru i njemu sličnim imalo progleda kroz prste pišući:

„Zapadna istorija je priča strukturirana crtanjem linija i obeležavanjem granica. Od makrokosmosa do mikrokosmosa, od imperijalne borbe za teritoriju do razdeljivanja

delova gradića, istorija Američkog zapada je pre svega bila napor da se iscrtaju linije koje Zapad dele na imovinske jedinice kojima se može upravljati, kao i težnja da se populus ubedi da te linije tretira s' poštovanjem".¹³⁵

Povlačenje linija i obeležavanje granica je strategija koja je sigurno postojala i pre Tarnera i njegove teze. Šta je naposljetku bio Zakon o domaćinstvima, ako ne pokušaj da se zemlja podeli na adekvatne parcele i šta je drugo bio konflikt u Kanzasu 1850-ih, nego opšti neuspeh da se te podele ispoštuju? Teritorija je postojala i pre nego što ju je Tarner zvanično zabeležio, kako kaže Limerikova:

„Beli Amerikanci su prisvajanje imovine videli kao kulturni imperativ, kao očigledan pravi put za bavljenje stvarima. Postojao je jedan adekvatan način za postupanje sa zemljom - da se podeli, razdeli, registruje. Ova veza sa fizičkom materijom nam se čini tako opštom, da moramo da se borimo da je ne uzmemo zdravo za gotovo, već umesto toga treba da shvatimo širinu kontinenta i ogroman projekat merenja, raspodele i beleženja podataka koji su bili uključeni u pretvaranje otvorenih prostranstava u Severnoj Americi u prenosive delove nekretnina. Poput samih doseljenika, mi čvrsto verujemo u društvenu fikciju da linije na mapi i potpisi na tapiji legitimno dele zemlju. Od svih perzistentnih kvaliteta u američkoj istoriji, vrednosti koje idu uz imovinu zadržavaju najveću moć.“¹³⁶

Verovatno je da nije bio slučaj da su doseljenici čvrsto verovali u ovu društvenu izmišljotinu, uzevši u obzir uznemirujuće veliki broj primirija sa američkim Indijancima

¹³⁵ Limerick, 55.

¹³⁶ Limerick, 55-56.

koja su redovno kršena, kao i „preskakanja“ prava na imovinu. Čini se verovatnijim da je ovo prosto bilo pogodnije rešenje za korišćenje. Sve u svemu, smatram da se Limerikovoj može priznati šira poenta, a to je da je tokom većeg dela trajanja zapadne ekspanzije, zemlja uglavnom bila roba.

Razmotrimo tvrdnju Donalda Vorstera da je komoditizacija zemlje označila prekretnicu, i što se tiče istorije i javne percepcije Zapada:

„Kapitalizam... je prvi put u istoriji stvoren kao opšte tržište zemljom. Sve složene sile i interakcije, postojanja i procesi koje nazivamo „priroda“... bili su sabijeni u uprošćenu apstrakciju „zemlja“. Iako ona nije u pravom smislu reči roba, tj. nešto proizvedeno ljudskim radom u cilju prodaje na tržištu, zemlja je postala „komoditizovana“; na nju je počelo da se gleda kao na robu i tim načinom razmišljanja je postala dostupna za trgovinu bez zadržki. Kakvo god emotivno značenje zemlja imala za sebe i svoj identitet, kakvo god moralno shvatanje uzrokovala, sada je ono bilo potisnuto tako da je tržišna ekonomija mogla nesmetano da funkcioniše. Posledice po životnu sredinu u takvoj mentalnoj promeni su izvan jednostavne procene.“

Proces komoditizacije, teško da je bio jedinstvena pojava Američkog zapada, ali se na tom prostoru zasigurno odigrao na znatno drugačiji način nego na Istoku ili Evropi, gde su metodi davanja ili zaposedanja zemlje bili izvedeni iz potpuno drugačijeg sistema zakona i vladanja. Zvuči neiskreno reći da su emotivna značenja zemlje potisnuta, pošto je na jednom nivou jasno da je upravo emotivno značenje Zapada ono kojim se bave novi istoričari. Ako krajnje be-

nevolentno sagledamo Vorsterovo zapažanje i po razumevanju ga približimo liniji Lefevrove analize, možemo reći da su se emotivna značenja i moralna shvatanja zemlje promenila kako bi obuhvatila tržište. Iz toga sledi da je u popularnoj kulturi i istorijskim studijama došlo do promene shvatanja Zapada kao teritorije jer je „pravi“ Zapad sve više uzimao učešća u nacionalnoj tržišnoj ekonomiji.

Teritorija se stvarala čak i u procesu njenog zatvaranja. Diskurzivne funkcije i simboličke moći teritorije su se pokazivale gotovo paradoksalno i istovremeno sa nestajanjem materijalnih uslova koji su ideju teritorije uopšte i podstakli, a sam Tarner je u ovom preokretu događaja odigrao ključnu ulogu. Šta se desi kada neko insistira na strogoj podeli između Zapada i teritorije i kada odbije da prihvati reč „teritorija“ kako bi opisao delove zapadnog iskustva jer je, na primer, rasista?

Insistiranje na tome da je teritorija popularna izmišljotina ili, u najboljem slučaju, opšta zabluda, može upravo naglasiti snagu teritorije kao reprezentativnog prostora. Tarner je teritoriju shvatio kao neku vrstu polivalentne apstrakcije. Teritorija je bila linija koja je mogla biti iscrтана na mapi, a razlog zašto bi neko izabrao da je iscrta na određenim mestima u određeno vreme, ima veze sa gustinom naseljenosti sa obe strane linije. Potrebna su dva nivoa apstrakcije da bi se shvatila Tarnerova ideja o teritoriji. Prvo, kartografija je po definiciji apstraktna, jer koristi dve dimenzije kako bi predstavila tri i drugo, postojanje statistike i demografije. Oba varijeteta apstrakcije potpomažu opstanak nejasnosti Tarnerovog jezika kad se priča o teritoriji.

Na jednoj strani ovih uglavnom zamišljenih linija, bila je civilizacija, a na drugoj strani divljaštvo ili divljina; na istoku, pretrpan, gotovo mlak urbani etabliment, a na zapadu, robusni ljudi i čista, otvorena, nerazvijena zemlja. Činjenica da je Tarnerova ideja zapadnjaštva bila u osnovi agrarna i bazirana na neuspješnom modelu domaćinstva, služi da istakne njegovo sopstveno idiosinkratsko razumevanje prostora koji je zvao teritorijom. Što se njega tiče, linije na mapi su korespondirale sa stvarnim (i za Tarnera ekstremno uzbudljivim), koje je možda najbolje personifikovano u usamljenom farmeru koji kultiviše prethodno neobrađenu zemlju i ponašanju koje je moglo da obuhvati razne aktivnosti sve dok je završni efekat bio prodor na Zapad i njegovo potčinjavanje.

Neke od kritika usmerene na tezu o teritoriji ili ono što je Džejms Malin zvao „doktrinom zatvorenog prostora“, sada se čine još tačnijim. Kako ju je Tarner opisao, teritorija mora da je pre bila proces, nego mesto ili čak grupa mesta. Teritorija, definisana kao deo Zapada i nužno delimitirana zapadnim granicama, bila je zauzeta transformacijom i (re)definisanjem Zapada u tolikoj meri, da ss pozicija savremene perspektive, ne možemo da razdvojimo ta dva. Za Tarnera, Zapad se događao duž teritorije, a njegov značaj u američkoj istoriji se najbolje razumeo kroz istorijski proces njenog stvaranja.

Jedna strana medalje otkriva da je Tarnerova teza bila pojednostavljujuća: 1) teritorija je konstituisala Zapad i dala mu istinski demokratski karakter; 2) Zapad je konstituisao Sjedinjene Države i učinio SAD jedinstveno američkim; 3)

teritorija je bila ur-američko iskustvo, ono koje nas definiše kao jedinstvene ljude i demokratsku naciju.

Ova verzija teritorije je rasistička i šovinistička i privileguje ulogu koju je sitno farmerstvo igralo na uštrb drugih sila, kao što su rudarstvo ili eksploatacija prirodnih resursa, rančerstvo, putovanja i turizam, velika i mala industrija i mešetarenje nekretninama. Treća odlika procesa teritorije, demokratski karakter SAD-a, sastavljen od individualizma, nezavisnosti i oslanjanja na sopstvene snage ima prizvuk šupljine u svetlu istorijske zavisnosti Zapada od federalnih subvencija i popustljivosti prema političkim zaslugama Istoka, kako velikim, tako i malim. Sitno porodično farmerstvo, Tarnerov omiljeni simbol, postalo je butik industrija za bogate diletante, a poljoprivredni biznis se uglavnom nije mogao razdvojiti od ostatka američke korporativne kulture.

Odavno je prošlo vreme odustajanja od teze o teritoriji kao takve i time što to kažem, ja sam samo eho nebrojenih glasova iz prošlog veka, uključujući i one novih istoričara Zapada.

Međutim, odustajanje od teze ne mora nužno da podrazumeva i odbacivanje sveukupnog pojma teritorije. Zapravo, u vremenu kada termin „teritorija“ i sveprisutne slike i asocijacije koje on pobuđuje imaju različite svrhe, možda i вреди održavati Tarnerovu tezu u životu, onakvom kakva je bila, tako da se teritorija, barem u shvatanju koje ja predlažem, može ispitati pre kao živi model, nego kao muzejski eksponat. Tarner većim delom nije bio u pravu, ali ga to ne čini nevažnim, a činjenica da je njegova teritorija bila izmišljena je ne čini besmislenom. Na poslednjim stranama ovog

poglavlja, i u ostatku rada, želim da istražim - ovakav jezik nije potpuno slučajan - i teren koji sada zovemo teritorija i neke od alata i strategija koje trenutno koristimo za njegovo mapiranje.

Mit i istorija

Arbitarnost i neophodnost

Zapad je, bez obzira na to koliko bio prostran i heterogen, mesto sa jasnim granicama, geografskim odlikama i prepoznatljivim (ako ne i nužno stalnim) stanovnicima. Te granice su pre kartografske i arbitrarne, nego prirodne i neophodne geografske odlike u rivalstvu sa izmenjenom i izgradnjom uništenom životnom sredinom, stanovnicima koji se doseljavaju, iseljavaju, bore među sobom i protiv drugih - sve ove činjenice su od značaja za aktuelni Zapad i u mnogim slučajevima imaju prilično istovetno značenje kao i za vreme istorijskog (ili ako neko više voli „teritorija“) perioda Zapada. Odnos između zapadne teritorije i Američkog zapada je, kao što smo videli, komplikovan i sporan.

Tarner je ta dva briljantno spojio, postavljajući zamišljeni model teritorije preko fizičke geografije Zapada i uradio je tačno ono što je En Ferar Hajd predvidela. On, kao i drugi, Zapad posmatrao kroz ideološke i perceptivne filtere. Tarner je gledao kroz iste filtere kao njegovi savremenici novinari, političari i preduzetnici, a ti filteri su bili instrumenti stvaranja virtuelnog prostora teritorije. Ovaj stvoreni, virtuelni prostor-teritorija, metaforički je stajao ispred stvarnog društvenog i fizičkog prostora Zapada.

Insistiranje novih generacija akademika na beleženju i tumačenju stvarnog životnog iskustva ljudi koji su živeli na

trans-Misisipi i trans-Misuri Zapadu, na nasilju kao proizvodu interakcije Anglo-amerikanaca i raznih „urođeničkih“ naroda, na često strašnoj transformaciji ekosistema i pejzaža, čini se podržava razumevanje odnosa između naša dva stvorena prostora, iako agituje za inverziju njihove hijerarhije. U nekim analizama, teritorija bi postojala na periferiji istorije Američkog zapada i mogla bi biti shvaćena samo kao nus proizvod nesrećnog istorijskog slučaja.

Međutim, uzevši u obzir da su i teritorija i Zapad stvoreni kroz slična diskurzivna sredstva i da su oba predstavljana sličnim frazama, retoričkim figurama i geografskim i/ili kartografskim imaginacijama, moramo se zapitati da li je ovo razdvajanje bilo validno i korisno? Šta bi se moglo postići, bilo da se govori o istorijskom „znanju“ ili kulturnom „značaju“, ispravljanjem ovih grešaka? Ako nova istorija Zapada ili sledeće ponavljanje studija o teritoriji zamenjuje stvoreni prostor „Zapada“ reprezentativnim prostorom „teritorije“, na osnovu toga da je jedno istorijska činjenica (empirijski ili logički proverena), a drugo mit ili mitopoezis (fiktivan ili fikcionalan), šta je rezultat toga? Uzimajući u obzir postmoderni preokret narativne teorije i istoriografije, da li bi nametanje ovako striktnih razdvajanja uopšte bilo izvodljivo?

Donald Vorster stavlja teritoriju u kontekst kapitalističke ideologije u nastajnju, što za njega predstavlja značajnu komponentu u identitetu nacije:

„Do sredine XIX veka, mit o čoveku sa teritorije je počeo otvoreno i naglašeno da služi kapitalističkoj ideologiji i načinu života. To je uglavnom bilo tako, jer je mit bio smešten na Zapad, a upravo na Zapadu su agresivne nove klase

preduzetnika bile najaktivnije: u rudarstvu, izgradnji pruga, stočarstvu na rančevima i spekulacijama zemljištem. Čak i pre spajanja, još u XVIII veku, folklor teritorije koja se pomerala na Zapad je služio da pripremi ljude za pojavu kapitalističkog shvatanja sveta. Njeni heroji su bili ljudi poput Danijela Buna koji je utro stazu u divljini i pripremio put za poslovanje nekretninama, a oni legendarni traperi Stenovitih planina su zapravo bili deo radne snage globalne industrije galanterije. Svet koji su takvi likovi nastanjivali ili zamišljali da nastanjuju je bio teško, surovo mesto na kome su većinu vremena morali da se bore za opstanak. Nikada nisu mogli da se opuste. Heroj teritorije nije mogao da zavisi od pomoći prijatelja, jer je u ovoj konkurentnoj sredini, svaki čovek bio mahom zainteresovan za sopstvenu dobrobit, a jedini moralni princip u koji su se mogli pouzdati je bilo oslanjanje na samog sebe. Tako je kroz elaboraciju mita, rani Zapad počeo da simbolizuje svet koji je kapitalizam stvarao u svetlu izreke „čovek je čoveku vuk“. Navodno, on je na najjasniji način otkrivao zakon prirode koljačke konkurencije. Mit o surovom individualizmu na zapadnoj teritoriji, dugo je bio najveći i najzanimljiviji američki nacionalni mit, pomogao je interiorizaciji ideja o ekonomiji slobodnog preduzetništva i pojačao, mada suptilno i otvoreno, njegov etos.“¹³⁷

Sudeći po ovom odlomku, Vorster je „mit“ shvatao kao „lažno verovanje“ i možda nije netačno reći da je za njega „mit“ značio „lažno verovanje sa lošim efektima“. Ne samo da „mitovi“ netačno oslikavaju istoriju, već takođe služe sumnjivim ciljevima i strategijama kapitalizma. Iako se

¹³⁷ Worster, 58.

Tarner ne imenuje u ovom odlomku, čini se jasnim da bi ga Vorster rado stavio među stvaraoce ovakvog mita.

Međutim, šta je sa diskursom novih istoričara Zapada? Koji je efekat njihovih pokušaja da ponovo napišu istoriju Američkog zapada?

Neki od njih su direktno pisali o teritoriji, kao što mora bilo koji istoričar koji želi da se uhvati u koštac sa Tarnerom, i došli su do potpuno drugačijih zaključaka od svojih prethodnika. Iz sabranih dela nove zapadne istorije, čini se da je odnos između mita i istorije grubo analogan odnosu između teritorije i Zapada, što je manje-više objašnjeno na sledeći način: mit o teritoriji je popularna priča koja ispoljava određeni broj društvenih funkcija, kao što to mitovi obično čine, u ovom slučaju potvrđujući jednu verziju muškosti, opravdavajući određene vrste nasilja, iskupljujući se zbog nelegalnog prisvajanja „javnog“ zemljišta, itd. Kao i sa mnogim mitovima, veliki deo njihove svrhe i/ili efekta je ideološke prirode.

Prava istorija Američkog zapada, sasvim suprotno, pobija ideologije mita i dovodi u pitanje ili podriva validnost njegovih društvenih aspekata. Nažalost, ova distinkcija nije potpuno jasna, pošto se elementi jedne prostiru i u drugoj. Štaviše, sama opozicija je u najboljem slučaju pogodna, a u najgorem lažna.

Kao prvo, „mit“ o teritoriji je daleko od koherentnog. Jedan njegov deo glorifikuje istrebljenje Indijanaca i Hispanaca, ali deo njega ekspanziju shvata kao ispunjavanje praznog prostora. Sa druge strane, neki delovi mita izražavaju kajanje zbog raseljavanja urođeničkih naroda, ali na to gledaju kao na nužan korak. Povremeno se mit otkriva u

nasilju, ali u mnogim slučajevima je nasilje lično, a ne društveno i često se nevoljno preduzima, gotovo uvek kao odbrambena mera. Religijske razlike i etnička obeležja su navodno ublažene, pa ipak, u mnogim klasičnim pričama o Mormonima, Kvekerima, Luterancima i katolicima i njihovim propratnim etničkim konotacijama se ne ističu kao takve. Dok su američki Indijanci (gotovo uvek Indijanci iz Nizije) krvožedni i bez zakona, oni takođe podstiču i stereotipe kao što je plemeniti divljak, a sledstveno takvoj konotaciji se sposobnosti praćenja tragova i lova rutinski valorizuju.

Drugo, istorija Zapada, kao što smo videli, sama prolazi kroz isti proces prepričavanja i revizije kao i mit(ovi) teritorije. Tarner sigurno nije mislio da izmišlja priču ili da je dodaje na neku drugu, pa ipak, poređenje njegovih maglovitih eseja sa savremenim akademskim tomovima može navesti čoveka na pitanje kako oba mogu biti proizvodi iste profesije. U nekom drugom veku, nadamo se, istoričari verovatno neće prekoravati nove istoričare Zapada, jer su prevideli značajne delove istorijskih zapisa, ali će možda zaključiti da se Vorster i drugi novi istoričari Zapada podudaraju sa njihovom intelektualnom i kulturnom klimom.

Nova „urbana“ teritorija

Kako je Američki zapad postajao urban, a zatim i suburban, jezik i slike zapadne teritorije su se sve više dopadale urbanim i prigradskim oblastima u drugim delovima zemlje i sveta. Američki gradovi su postali nova vrsta međuzone u

kojoj postindustrijska i uglavnom belačka srednja klasa često okružuje manjinsku populaciju u nepovoljnoj ekonomskoj situaciji. Nil Smit beleži da su neposredno pošto je američka populacija počela iz gradova da odlazi u predgrađa, geografi jezika i sociolozi imali običaj da opisuju preostale ljude i infrastrukturu pozajmljujući diskurs i rečnik Starog zapada:

„Tokom druge polovine XX veka, slika divljine i teritorije je manje primenjivana na nizije, planine i šume Zapada, sada lepe i civilizovane, a više na američke gradove na Istoku. Kao deo posleratnog iskustva naseljavanja predgrađa, na američki grad se gledalo kao na „urbanu divljinu“: bio je, a za mnoge je i dalje, stanište bolesti i nereda, kriminala i korupcije, droge i opasnosti. I zaista, ovo su bili najveći strahovi koje su urbani teoretičari izražavali 1950-ih i 1960-ih godina, fokusirajući se na „kugu“, „pad“, „društvenu bolest“ u unutrašnjosti grada, „patologiju“ urbanog života - ukratko, „ne-božanski grad“. Grad je prikazan kao divljina ili još gore kao „džungla“.“¹³⁸

Divljina kao sila prirode ili sinegdoha za božanstvo, bila je bezlična, monstruoza, neshvatljiva, dok je, nasuprot tome, urbana divljina često imala ljudsko lice i dobro dokumentovanu društvenu istoriju. Ta analogija nije baš argumentovano utemeljena i Smit želi da to znamo. Izgledala bi izvodljivo da deo primamljivosti predgrađa na prvom mestu ima veze sa istorijskim ubeđenjima o teritoriji, iako Smit zapravo ne pomera svoj argument unapred.

¹³⁸ Smith, Neil, *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City* (London: Routledge, 1996) 56.

Ako predgrađe nije bilo isto što i osvajanje Zapada, nije bilo ni u potpunosti različito od stvaranja domaćinstava ili traženja novih mogućnosti, iako zemlja u predgrađu XX veka u većini slučajeva nije bila ni ruralna ni poljoprivredna. Ako su inicijalno ljudi imali tendenciju da žive u predgrađima, a rade u centrima gradova, ovakvo stanje stvari nije potrajalo. U mnogim oblastima su poslodavci ubrzo počeli da prate svoje zaposlene u predgrađa.

Dejvid Hamer, u ponovnom ispitivanju teme urbanog života na Zapadu tokom XIX veka, beleži da su „dva veka naseljavanja na istočnoj obali... stvorila snažnu tradiciju potčinjavanja „divljine“ i osnivanja i izgradnje gradova. Ova neprekidnost u ekspanziji XIX veka, bila je značajna za ogroman doprinos Nove Engleske naseljavanju Zapada i osnivanju njegovih gradova“. Hamer se, međutim, ne osvrće na pitanje uloga koje su gradovi imali u naseljavanju Zapada, jer u njegov interes pre svega spada način na koji su ovi gradovi prikazani kao i ljudi koji su u njima živeli i oni koji su o njima više želeli da znaju:

„Dobar deo stvaranja slika i oblikovanja percepcije gradova Novog sveta, urađen je od strane ljudi koji su ih posećivali, a onda svoja zapažanja beležili u člancima ili knjigama. To su pre svega bili pisci putopisa i vodiča za emigrante. U XIX veku je postojalo obilje takve literature, koja je opsluživala široku publiku potencijalnih migranata i investitora u novim zemljama kao i mnoštvo čitalaca koji su bili zainteresovani da nauče nešto o stvaranju novih druš-

tava preko okeana od strane ljudi koji emigiraju iz „starog sveta“ „¹³⁹.

Hamer na taj način, pokreće pitanje odnosa gradova prema procesu zapadne ekspanzije, iako je njegov interes više intelektualni nego materijalni. Sa gradovima širom zemlje, kao i sa teritorijom, svaki novi priliv doseljenika donosio je preduzetnike, spekulante i podstrekivače, od kojih je svaki imao drugačiju ideju o tome kako zemlja treba da se naseli, podeli, razvije i raste:

„Sve do 1890-ih kada je Popis stanovništva preneo da se „teritorija“ više ne može razaznati na Američkom zapadu i kada je Frederik Džekson Tarner razvio centralnu temu svog čuvenog predavanja, urbana teritorija SAD-a, izgledala je kao fenomen koji se konstantno ponavlja. Kako su se novi regioni otvarali, na primer Oklahoma krajem 1880-ih, prvi doseljenici bi jurnuli da nasele i osnuju nove gradiće. Produžavanje železnice, proizvelo je konstantno nicanje „gradova-pečuraka“, čiji su glasnogovornici proklamovali sudbinu neizbežnih „metropola“ regiona.“¹⁴⁰

Za Hamera, urbana teritorija teško da je predstavljala otelotvorenje agrarnog ideala. Gradovi su svakako pružali mogućnost zaposlenja, pristup transkontinentalnom saobraćaju, uslugama i proizvodima koji bi bili nedostupni u ruralnim oblastima i zajednicama prvih doseljenika koje je Tarner dizao u nebesa.

¹³⁹ Hamer, David, *New Towns in the New World: Images and Perceptions of the Nineteenth-Century Urban Frontier* (New York: Columbia University Press, 1990) 7.

¹⁴⁰ Ibid, 56.

Istoričar Zapada Karl Abot, govori u ime mnogih kada piše:

„Tokom prošle polovine veka, polako smo počeli da shvatamo da se gradovi Zapada najbolje mogu razumeti kao karakteristični proizvod Amerike XX veka. Oni se čine nekoherentnim, ako pokušamo da ih stavimo u kalup Glazgova, Toronta ili Bostona, jer im nedostaje osećaj završenosti koji leži u srcu evropskog urbanog dizajna. Međutim, oni su laki za čitanje, ako ih shvatimo kao jasne izraze novih tehnologija kretanja i komunikacija. Oni se slobodno nagomilavaju duž autoputeva. Njihovi stanovnici su povezani međugradskim mrežama putovanja i komunikacije. Njihove ulice i kuće pričaju kako su Amerikanci gradili svoj svakodnevni život u decenijama posle rata.“¹⁴¹

Međutim, Abot kvalifikuje ovu verziju: „Kako bi se shvatili gradovi Američkog zapada, neophodno je istovremeno misliti i u nacionalnim i u regionalnim terminima“.

Nije baš najjasnije, šta ova vrsta mišljenja treba da podrazumeva. S jedne strane, studenti urbanog Američkog zapada žele da prate ranije istoričare Zapada i da insistiraju na njegovim izuzetnim kvalitetima, bilo da je u pitanju pejzaž, ljudi, prirodni resursi, međukulturni kontakt, itd. Sa druge strane, istorijska zavisnost Zapada od federalne vlade, njenih miliona emigranata sa istoka, juga i srednjeg zapada i uloge u nacionalnoj i međunarodnoj kulturi i poslovanju, vode analitičare ka integraciji priče u širu nacionalnu i svetsku naraciju. Ovaj odnos je složen i kontradiktoran, a možda ponajviše među idejama o teritoriji. Abot piše:

¹⁴¹ Abbott, Carl, *The Metropolitan Frontier: Cities in the Modern American West* (Tucson: University of Arizona Press, 1993) 123-126.

„Zapadni gradovi su se izdvajali posebnim odnosom prema širem otvorenom prostoru. Ključne delatnosti kao što su odbrana, vazdušni prostor i dokolica bujale su na Zapadu, jer su imale veliki prostor da se razmašu u gradskim oblastima regiona. Osim možda u priobalskoj Kaliforniji, dostupnost fizičkog prostora je sprečavala pojavu intenzivne urbane kulture koja se sreće u istočnoj, Severnoj Americi i Evropi.“¹⁴²

Čini se da on obuhvata period od više od jednog veka sakupljenih percepcija Istoka i Zapada koji su se kodifikovali u tezi o teritoriji. Preduzetništvo i privreda su postali novi individualizam, a istočni gradovi, inače prljavi i slabashi, postali su nepogodni za modernu proizvodnju i tehnološka pitanja. Ovo pitanje pogodnosti je takođe imalo veze sa odbijanjem ponovne izgradnje. Zašto menjati „neuspeli“ grad kada se vrlo lako može stvoriti novi?

Do sredine XX veka ako ne i ranije, novi gradovi su počeli da zamenjuju netaknutu zemlju, kao ključnu sliku u definisanju regiona, onako kako su to zapadnjaci videli. Ljudi su zamišljali da urbani Zapad (tj. zapadni metropolis sa svojim centralnim gradom, predgrađima i obližnjim seoskim područjem) nudi Amerikancima jedinstvenu priliku da žive po svom izboru. Nasuprot drugim delovima zemlje, taj region je delovao kao da ga manje muče urbani problemi i da je otvoreniji za poboljšanja gradskog dizajna, društvenih odnosa i stilova života.“¹⁴³

Jedan od načina razumevanja razlika između gradova i ruralnih oblasti ili rezidencijalnih i industrijskih oblasti, su

¹⁴² Ibid, 137.

¹⁴³ Ibid, 148.

bili drugačiji modeli korišćenja zemlje. Tako nije slučajno što Findli priziva istorijski naziv Henrija Neša Smita. Neta-knuta zemlja je, naravno, seksualizovana, plodna, naivna, dostupna i, iznad svega poželjna, ali ne u svom „prirod-nom“ stanju.

Izgradnja grada je daleko invazivnija i više preobražava od osnivanja porodične farme, ranča ili nekog agro-biznisa, mada i urbane i ruralne aktivnosti uključuju prilagođavanje zemlje nekoj vrsti socijalne upotrebe. Na određenom ni-vou, razlika je u obimu, a ne u želji. Novi grad je mlad i ne-formiran prostor koji se može oblikovati i modelirati u skladu sa ljudskim željama. Česta tenzija između ruralnog i urbanog se odnosi na specifičnu upotrebu zemlje, a ne na to gde zemlju treba upotrebiti. Naravno, gradovi Zapada nas nisu naterali da zaboravimo mistiku istorijskog Zapada, a kao rezultat, oni paralelno egzistiraju sa tradicionalnim predstavama teritorije umesto da ih zamenjuju. Za istori-čare, teritorija je bila paradigma za analizu i proučavanje ili paradigma kojoj je potrebna ozbiljna modifikacija.

Abotova knjiga, po mom mišljenju, reflektuje svest o obe paradigme, a njegovo odbijanje da se bavi specifičnim pitanjima „teritorije“ može biti i namerno. Naime, nekoliko generacija Amerikanaca i američkih istoričara je odraslo verujući da je teritorija (bez obzira kakvi bili parametri tih ubeđenja) baš onakva kakvim se shvata Zapad. Ako se te-ritorija u istoriji meri demografski i geografski, a zapadna ekspanzija karakteriše kao pojava kvaliteta života u koju doseljenici kreću kako bi preoblikovali zemlju u skladu sa svojim ličnim željama, zašto onda migracija u zapadne gra-

dove i osnivanje zapadnih predgrađa treba da se tumači u suprotnosti sa interpretivnom pozadinom.

Štaviše, nije toliko teško reći da su odlike koje su karakterisale poljoprivrednu teritoriju u XIX veku, od rekonfiguracije pejzaža i preraspodele prirodnih resursa do međukulturnog kontakta i nasilnih konflikata, nastavile da karakterišu urbanu i posturbanu teritoriju i u XX veku.

Međutim, bez obzira na to gde se ona nađe, divljina kojoj je potrebno pripitomljavanje, vodi gotovo nezaustavljivo ka teritoriji preko koje treba da bude pređena. Nil Smit dalje proširuje istorijsku analizu razmatrajući šta se dogodilo u istočnim gradovima posle zapadne ekspanzije. Nakon što su se centralne oblasti ispraznile, pala je vrednost imovine, porastao je kriminal, porez i upotreba droge, a takozvani kvalitet života dotakao je dno. Neki moderni i neustrašivi avanturisti su shvatili da tu ima jeftine zemlje, novih profita koji bi se mogli ostvariti i „novih“ mesta za uzdizanje. Ovaj proces, deo onoga što danas zovemo modernizacija, opisivan je kao rekapitulacija zapadne teritorije. Smit na sledeći način opisuje taj proces:

„Ekonomska geografija modernizacije nije nasumična: ulagači se prosto ne bacaju u mogućnosti koje nude sirotinjska predgrađa, već imaju tendenciju da ih zauzimaju deo po deo. Robusni pionirizam je ublažen finansijskim oprezom. Ulagачi neguju živopisan osećaj „cigla-po-cigla“ gde leži teritorija. Oni kreću od oboda grada, gradeći „nekoliko strateški postavljenih predstraža luksuza“, kako je to Henry Ford rekao. Oni „utiru put“ prvo na zlatnoj obali između bezbednih komšiluka na jednoj strani, gde su cene nekretnina visoke i, sa druge strane, sirotinjskih naselja u koja se

ne investira, gde su šanse veće. Sukcesivni mostobrani i odbranjive granice se osnivaju na teritoriji. Na ovaj način ekonomska geografija ucrtava strategiju urbanog pionirstva.¹⁴⁴

Ljudi koji su urbani pioniri spakuju svoje stvari i krenu (mada, ponekad i na istok), polažu pravo na parcele zemljišta (iako često zemljišta opremljenog u izgrađenoj sredini), pomire se, ma koliko nevoljno, sa „domorocima“ ili ih rasele (putem mahinacija zemljoposjednika i tržišta rentiranja umesto konjice). Ovakvo poređenje se može proširiti, stavljajući upozorenja tamo gde je neophodno. Ono što je bitno nije samo da li je poređenje validno, već da li je uopšte napravljeno. Korišćenje ovog jezika, upotrebljavanje ovih elementa popularne kulture, može se razumeti kao strategija za (re)definisanje prostora ili za ponovno upisivanje samog grada:

„Kao nova teritorija, modernizacija gradova od 1980-ih zrači optimizmom. Nepristupačni pejzaž je regenerisan, pročišćen, ponovo prožet senzibilitetom srednje klase; vrednost nekretnina skače; japiji troše; elitno građanstvo je demokratizovano u masovno proizvedene stilove distinkcije. Šta tu ima da vam se ne dopadne? Kontradikcije stvarne granice nisu u potpunosti iskorenjene na ovoj slici, ali su poravnate u prihvatljivu kolotečinu. Kao i sa Starim zapadom, teritorija je idilična, ali i opasna, romantična i istovremeno nemilosrdna. Od „Krokodila Dandija“ do „Velikih svetala velikog grada“, postoji čitav sinematski žanr koji od urbanog života pravi priču o kauboju u opasnom okruženju, sa neprijateljski nastrojenim domorocima i samootkri-

¹⁴⁴ Smith. *Urban Frontier* 23.

vanjem na margini civilizacije. U pripitomljavanju urbane divljine, kauboj dobija devojkicu, ali takođe po prvi put pronalazi i kroti svoje unutrašnje „ja“.¹⁴⁵

Filmski vestern se preselio u grad 1980-ih, a zvezda vesterna se preselila u Belu kuću (Reganova javna pohvala Džona Vejna, bez obzira koliko iskrena, kao i njegova sopstvena sklonost da stvarni život pomeša sa zapletom starih vesterna ili ratnih filmova, bili su samo neki od elemenata nostalgичne privlačnosti), dok se sklanjanje u stranu istorijskih interpretacija teritorije pomerilo par stepenika, delom zahvaljujući novim istoričarima Zapada. Smit u svom razmatranju tvrdi sledeće:

„Neodoljiva draž u štampi i javnosti da se modernizacija ispiše kao nova teritorija potiče od više izvora. To je slika koja neprestalno odjekuje, a povezana je sa ekonomskim napretkom i istorijskom sudbinom, robusnim individualizmom i romantikom opasnosti, nacionalnim optimizmom, rasnom i klasnom superiornošću. Takođe potiče i od geografske specifičnosti teritorije. Teritorija je na Američkom zapadu bila stvarno mesto: mogli ste tamo otići i bukvalno videti granicu između, kako je to Frederik Džekson Tarnersročio „divljaštva i civilizacije“. Geografija teritorije je bila oblikovana i stvorena kao kontejner svih ovih akumuliranih značenja. Oštrina geografske granice je bila odlično sredstvo za društvene razlike između „nas“ i „njih“, istorijske razlike između prošlosti i budućnosti, ekonomske razlike između postojećeg tržišta i isplative mogućnosti. Ova gusta slojevitost značenja, izražena je oštro u premeštanju granice same teritorije. Gotovo isto važi i za novu urbanu te-

¹⁴⁵ Ibid, 55.

ritoriju. Kakav god da je kulturni zanos i optimizam kojim se grad vidi kao teritorija, slika odlično radi jer uspeva da izrazi sva značenja na jednom mestu. To mesto je teritorija modernizacije. Teritorija modernizacije apsorbira i ponovo prenosi razređeni optimizam novog grada, obećanja nove ekonomske mogućnosti, združeno uzbuđenje romanse i pohlepe... To je mesto gde će se stvarati budućnost. Ovaj kulturni odjek dolazi da zauzme mesto koje je učinjeno dostupnim kao teritorija, postojanjem veoma jasne ekonomske granice u pejzažu. Iza te granice, civilizacija i stvaranje profita uzimaju svoj danak; ispred te granice, divljaštvo, obećanje i mogućnosti i dalje vrebaju pejzaž.¹⁴⁶

Teritorija, bar kada je Turner pisao o njoj i kako to Smit ovde koristi, nije bila stvarno mesto. Umesto toga, bila je moćni virtuelni prostor za koji se mislilo da postoji gotovo u potpunosti u zajedničkoj diskurzivnoj imaginaciji, o kojoj su ljudi govorili u prostornim terminima i na taj način pomogli da se definiše i stvori materijalno merljiv i iskustven prostor Zapada, kao i druga društvena i kulturna značenja sa njim u vezi.

„Linija pada“ koju je Turner pominjao, bila je apstraktna, kartografska: mogli ste bukvalno da je vidite samo zato što su granica i prostor koji su je navodno označavali i sami bili stvarni. Nagomilavanje značenja, sugestija, slika, aluzija, ubeđenja i diskursa oko teritorije je, kako Smit ističe i kako smo već videli, gotovo na dohvat ruke, a njegovo insistiranje na ekonomskim aspektima korišćenja teritorije, još više ističe ovu poentu. Zaista, kada se uzme u obzir dobijen i izgubljen novac, transformisana sredina i pejzaž, izmeštena

¹⁴⁶ Ibid, 67.

populacija i redefinisana nacija, teritorija je isto tako stvarna kao i Zapad, a granice određuju dolari isto koliko i dogma.

Šta treba da mislimo o ponovnom pojavljivanju teritorije „nazad na istoku“, onakvom kakva je bila u urbanom prostoru koji su ljudi jednom napustili kako bi je pratili? Ovo nije jednostavno bestidno opsluživanje „želje za kič verzijom mita drugog mita“ koje Majkl Džonson vidi u popularnosti nošenja odeće Zapada i kantri muzike.

Ako se modernizacija (kao vrsta novog pionirstva) povezuje sa određenim modelima potrošnje, onda prvi diskurs o teritoriji ima više od slučajne veze sa simboličkim opisom i stilom potonjeg:

„Danas ideologija teritorije nastavlja da izmešta društveni konflikt u carstvo mita i istovremeno reafirmiše niz društvenih normi posebnih za određenu klasu i rasu... Kako modernizacija „inficira“ zajednice radničke klase, raseljava siromašna domaćinstva i pretvara cele komšiluke u buržoaske enklave, tako ideologija teritorije racionalizuje društvenu diferencijaciju i isključivanje kao prirodno i neizbežno. Siromašni i radnička klasa se suviše lako definišu kao „negrađanski“, oni na pogrešnoj strani herojske linije podele, kao divljaci i komunisti. Suština i posledica simboličkog opisa teritorije je da se ukroti Divlji grad, da se socijalizuje potpuno novi, a samim tim i izazovan niz procesa u bezbedni ideološki fokus. Kao takva, ideologija teritorije opravdava monstruozne nepristojnosti u srcu grada.“¹⁴⁷

Ideologija teritorije je blago rečeno opravdavala monstruoznu nepristojnost širom zapada. Treba ponovo istaći da je teritorija bila i nastavlja da bude mnogo toga različitog

¹⁴⁷ Ibid, 69.

za veliki broj ljudi. Na primer, nije retko da urbani crnci o svojim prijateljima misle kao o ekipi i, bilo da neko ovo vidi kao kapitulaciju ili prisvajanje, to je u svakom slučaju jezik teritorije Zapada izvađen iz svog originalnog konteksta.

Nije pitanje da li je modernizacija rekapitulacija zapadne teritorije. Smit ima ekonomski i politički plan koji želi da progura, a razobličavanje sumnjive analogije mu pruža tačku sa koje može da lansira svoj plan. Međutim, oseća se izvesna seta koja prožima njegov rad ili nada da, ako bismo samo mogli jasno da razmišljamo o teritoriji, onda ne bismo tako pogrešno primenjivali njene izraze na moderne situacije i poduhvate. Smitovu frustraciju pogoršava činjenica da je nova urbana teritorija još uvek u procesu raseljavanja, društvenih nemira i ekonomske propasti modernih „urođenika“. Smitova korozivna vizija nove urbane teritorije je daleko od utopijskog populizma koji je prožimao teritorije prostora i nauke ili čak rast zapadnih gradova ranije, tokom ovog veka, ali ima mnogo zajedničkog sa procesom reciklaže novih istoričara Zapada.

Diskurs i Prostor

Važno je pitanje, šta je to grad i šta treba da bude uvršćeno u njegovu komplikovanu simbologiju i takmičarske pojmove o njegovom značenju i vrednosti: grad kao mesto šansi, anonimnosti, zajedničkog javnog prostora, jazbina nejednakosti, novi natpis ličnog identiteta. Na primer, Lefevr tvrdi da, bez rasta kapitalizma roba, moderni

grad zapravo ne bi ni postojao. Ako je on u pravu, onda razmišljanja o gradu moraju biti uzeta u obzir i uvršćena u evaluaciju komoditizacije i kapitalizma. Ako smo sada u Informacionoj eri, u kojoj je informacija po sebi roba, onda urbani prostori koje sada prepoznamo mogu imati veoma različita značenja za samo par kratkih godina. Mislim da ovo već gledamo na delu. Naselja zatvorenog tipa koja se javljaju u bogatim predgrađima kao sve učestaliji trend, često su veoma udaljena od urbanog nasilja i infrastrukture koja karakteriše mnoge gradske centre. Baš kao što su liberalni pojmovi o urbanoj zajednici naterali srednju klasu u beg u predgrađe, konzervativizam predgrađa popušta pred daljim idejama o zajednici generisanoj stvarnim i on-line lokacijama.

Na početku 20. veka, Amerikanci su bili nostalgичni za teritorijom, bez obzira na to što je na Zapadu i dalje bilo pregršt dostupne zemlje i što je predstavljena teritorija bila daleko od pravog američkog iskustva na Zapadu. U nekim publikacijama se može primetiti nostalgija, s tim što je ona sada usmerena na gradove čiji je nestanak verovatno postao zvaničan sa popisom stanovništva iz 2000. godine kada se određen broj Amerikanca pre okrenuo životu u predgrađu, nego bilo kojoj drugoj vrsti zajednice.

Gradovi su delom nicali iz popularne imaginacije i, kao odgovor na nju, rasli su i smanjivali se zahvaljujući njenom variranju, a takvo shvatanje su Ričard Vejd, Eliot Vest, Karl Abot i mnogi drugi već istakli. Dok je ovaj proces trajao onoliko dugo koliko gradovi postoje, jedan broj teoretičara sada veruje da smo na kritičnom raskršću kada se radi o

budućnosti gradova, možda čak onoliko kritičnom kao što je bio razvoj robnog kapitalizma.

Edvard Sodža, jedan od najplodnijih pisaca na temu gradova u skorije vreme, jednom je napisao:

„Gradovi su specijalizovane čvorne gomile izgrađene oko zaslužne „dostupnosti prisustva“ društvene moći. Oni su centri kontrole, citadele dizajnirane da zaštite i dominiraju nad onim što je Fuko nazvao „malom strategijom staništa“, kroz suptilnu geografiju ograđenog zemljišta, zatvorenosti, nadzora, podele, društvene discipline i prostorne diferencijacije.“¹⁴⁸

Vizija grada je u u ravni sa gotovo aksiomatskom kritikom posebnih oblasti i funkcija urbanog života kao što je koncentracija vlade, finansijskih i drugih poslovnih aktivnosti u relativno malom centru grada ili masivni javni radovi višespratnica koje uspešno prave kordon i stavljaju u zatočeništvo porodice i stanovnike sa malim prihodima. Ovi moderni problemi vuku korene od reformatora urbanizma kasnog XIX i ranog XX veka, koji su spoznali rast urbane potklase i tražili način da poboljšaju njihove uslove života. Zatvaranjem teritorije, sigurnosni ventil je popustio, a kontinuirana žudnja za otvorenim prostorom koji više nije bio lako dostupan u prerijama zapada, proizvela je trgove, parkove i pešačke zone koje su progresivne gradske arhitekta nastavile da grade.

Sodža nastavlja da opisuje grad ovim rečima:

„Svaki grad je zatvorenički grad, skup nadzornih čvoro-va dizajniranih da nametnu određeni model ponašanja i

¹⁴⁸ Soja, Edward W., *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory* (London: Verso 1989) 153.

disciplinske pripadnosti stanovnika. Gomila prostornih sredstava društvene kontrole i centri moći, su ono što razlikuje urbano od ruralnog, privržene od neprivrženih.¹⁴⁹

Svakako, u manjem stepenu se primećuju sličnosti između Sodžine kritike i one koju implicira Tarnerova teza o teritoriji. Zapadna teritorija je, sa svojim obećanjem otvorenosti, slobode i demokratije funkcionisala (i nastavlja da funkcioniše) retorički kao protiotrov zatvoreničkim i plutokratskim gradovima Istoka. Stoga je ironično što nam Zapad sada pruža najjasniji pogled na Sodžine postindustrijske gradove, zatočenost i plutokratiju. Drugi pišu o nastojanjima grada da ograniči i kontroliše svoje građane:

„Oni koji maštaju da grad pretvore u efikasnu mašinu, sa svim njenim delovima bez greške projektovanim i naštelovanim, pogrešno prepoznaju prostor grada. Oni ga vide kao teritoriju koju treba ograničiti, mapirati, okupirati i eksploatisati, a populacijom upravljati i usavršiti je. Ovo je osioni san Prosvetiteljske racionalnosti: učiniti grad transparentnim, napraviti ga kako treba i tako stvoriti prave građane.“¹⁵⁰

Donald kritikuje koncepciju grada kao apstrakcije i upotrebu jezika ograničavanja, mapiranja i okupiranja, što je isti jezik koji mi sada koristimo kada govorimo o imperijalizmu, ekspanzionizmu, pa čak i o istoriji naše sopstvene zemlje. Grad, tvrdi Donald, ne daje značenje svojim stanovnicima, korisnicima, građanima; nasuprot tome, gradu se

¹⁴⁹ Ibid, 154.

¹⁵⁰ Donald James, *Imagining the Modern City*, u *Imagining Cities: Scripts. Signs. Memories*, ur.. Sally Westwood i John Williams (London: Routledge, 1997) 182.

daje značenje, individualno i kolektivno, na osnovu iskustava, percepcija i iznad svega ljudskih priča:

„Kako bi zamislili prostor, život i jezike grada koji se ne mogu predstaviti, kako bi ih učinili živim, prevodimo ih u naracije. Mi se sećamo ili se pogrešno sećamo događaja i zamišljamo kako se odvijaju u simboličkoj topografiji. Ovo ne važi samo za individualno sećanje. To evidentno stvara intimnu vezu između moderne metropole, razvoja estetskih žanrova i tehnologija komunikacije. Najzapaženiji od njih su kinematografija, a pre nje roman.“¹⁵¹

Istorija američkog zapada se sasvim dobro može opisati kao pogrešno sećanje događaja zamišljenih u simboličkoj topografiji. Sve topografije, stvarne ili zamišljene, jesu simbolične; sve priče nose pečat svojih autora, pripovedača, slušalaca, načina i uslova stvaranja; u postmodernoj eri, sve se češće čuje da se život, prostor, istorija, pa čak i identitet, ne mogu predstaviti bez prevođenja u narativnu formu. Međutim, neki životi, prostori i verzije istorije uspevaju tamo gde drugi propadaju; neke simboličke topografije imaju značenje i izvan nacionalnih i lingvističkih granica, kroz dekadne i vekove.

Smatram da je Donaldova analiza tačna, onoliko dokle može da dosegne (on je sputan ograničenjima kratkog eseja). No ipak, pitanje koje njegova analiza podstiče je sledeće: Kako i zašto neki prostori dobijaju društveni značaj koji drugi ne stižu, i kako i zašto neki ostaju u kulturnoj imagini dok se drugi rasprše?

Sam pokušaj da se razmotre ovakva pitanja je ono što motiviše mislioce poput Sodže i Donalda i to donekle može

¹⁵¹ Ibid, 187.

da objasni okretanje ka postmodernizmu i kulturnim studijama u odnosu na ono što je prethodno bila provincija geografije, društvenih nauka i arhitekture. „Stari“ način razmišljanja o gradovima možda više nije od pomoći kao pre. Razmotrimo mišljenje Viktora Burgina:

„*Grad*, ovde ne treba shvatati ustanovljenim terminima urbanista i gradskih arhitekata, niti u sociometrijskim terminima novih geografa. Pre ga treba razmotriti kao neuralgični model koji Džejmison zove „velika globalna multinaционаlna i decentralizovana komunikaciona mreža u koju smo kao individualni subjekti uhvaćeni...“¹⁵²

Jedno je reći da je grad ispričan ili stvoreni prostor ili da ima društvenu važnost zbog svojih disciplinarnih struktura. Može se, poput Burgina, predložiti i nešto sasvim drugo, odnosno teza da je grad momenat u diskursu, porast simbola i kolektivnih verovanja, projekcija istorijske imaginacije, ukratko, još jedan virtuelni prostor. Možda možemo insistirati na istoj vrsti distinkcije između „grada“ i pravih gradova kao između „teritorije“ i Zapada.

Grad, kao apstrakcija, je pogodan za iste vrste retorike i fantazije kao i teritorija. Grad kao doživljen prostor i društveno iskustvo ima isto tako bogatu i raznovrsnu istoriju kao Američki zapad. Sličnost izražena analogno postoji, a Smit bi mogao biti u pravu kada tvrdi da prilagođavanje diskursa o teritoriji i njegova primena na urbani prostor mogu imati katastrofalne posledice.

Ovo je dakle jedna slika Zapada koja može nastati čitanjem istorija XX veka: gradovi se pojavljuju, a manji gradovi se spajaju u entitete od regionalne, u nekim slučajevima

¹⁵² Burgin 32-33.

vima i nacionalne važnosti; populacija prolazi kroz jasnu i naizgled nezaustavljivu promenu od ruralnog i poljoprivrednog, preko urbanog i industrijskog, do u najskorije vreme suburbanog i postindustrijskog; urbane oblasti imaju još veći značaj kako komunikacije i transport postaju centralne aktivnosti Zapada, uzimajući veće udaljenosti među njima kao relativne za Istok i retko naseljene, ali sve lakše za putovanja predelima koji ih razdvajaju. Dugotrajni konflikt između grada i sela se odigrao i na Američkom zapadu, a dobro dokumentovana sumnja o federalnoj (čitaj: istočnoj) vladi koja nastavlja da dominira politikama zapadnih država, očigledno je primer koji opstaje. Odnos grada i provincije koja ga okružuje nije više odnos koncentričnih krugova, gde što je manji geografski krug, to je veći pristup uporištima bogatstva, uticaja i moći. Najvažniji gradovi na Zapadu su centri informacione tehnologije: Sijetl, San Hoze, Denver, Finiks. Čak i takva mesta moći kao što su Los Anđeles i Las Vegas, napravila su velike promene. U Los Anđelesu, filmska industrija ne može da prati internet kompanije; u Las Vegasu, kazino i kockarska industrija ne mogu dovoljno dobro da usluže „Dizni inspirisane doživljaje“ medija koji su pripremili Amerikance za kompjuterizovanu zabavu isl.

Kao što vidimo, gradovi su bili povezivani sa zapadnom teritorijom na tri načina. Prvo, oni su bili integralni deo procesa zapadne ekspanzije i za milione gradskih stanovnika je Zapad bio „pakovan“ ili stvaran. Da li bi Tarnerova teza bila tako dobro primljena da nije bila ponuđena vreme krize američkih gradova? Naročito je u Los Anđelesu nas-

tavljeno stvaranje priča o staroj teritoriji, a gradići i gradovi su igrali značajnu ulogu u vesternima.

Drugo, urbana područja u drugoj polovini XX veka su povremeno bila obeležavana kao „urbane teritorije“ ili minijaturni Divlji zapadi gde su ista rasna, ekonomska i teritorijalna pitanja nastavila da okupiraju pažnju. Ponovo se ističe primer Los Anđelesa, mada je međuzonska istorija američkog grada u XX veku slična od obale do obale.

Treće i verovatno najmanje objavljivano i najmanje teoretisano, je simbolička asocijacija grada sa teritorijom, generalno retorički korišćena za isticanje kontrasta u kome model zatvoreničkog grada, sa svojim institucijama društvene i prostorne hijerarhije i varirajućim stepenom pristupa bogatstvu, javnim službama, transportu, smeštaju itd., postoji u strogoj kontradikciji sa otvorenim, demokratskim i fer društvom koje je teritorija navodno uvela i koje i dalje predstavlja.

Iako se više ne primenjuje definicija demokratije koju je Traner koristio, taj termin i dalje vuče kofer pun nade i nostalgije XIX veka. Gradovi su dugo bili tema i prostor spekulacija i mašte, a ograničena zemlja i komplikovano vlasništvo te zemlje doveli do dugih javnih borbi oko načina njene upotrebe, oko toga ko bi platio za tu upotrebu i ko bi od toga imao koristi. Izgleda da su od ovoga stvorene urbana geografija i istorija, a njihovi praktičari su učinili iscrpan i zadržavajući posao.

Gradovi su takođe virtuelni prostori koji su smišljeni od strane arhitekata, planera, biznismena, političara i investitora koji su ih izgradili u skladu sa individualnim i kolektivnim vizijama ili kao odgovor na njih. Umrežene ulice, zoni-

ranje, javna preduzeća kanalizacije i komunalija, porezi na imovinu, gradski sastanci, čak i dozvole za točenje alkohola, svi su deo zajedničke i diskurzivno definisane slike grada. Projekti javnih radova, parcelisanje, autoputevi i stambeni projekti, da nabrojimo samo par primera, pojavljuju se kao istorijske i društvene nužnosti, potrebe i mogućnosti.

Gradovi su, prema Lefevrovoj terminologiji, i predstavljani i reprezentativni, te kao Američki zapad, i oni predstavljaju društveni proizvod. Deo te produkcije ima veze sa načinima predstavljanja, a deo sa ekonomskim faktorima kao što su kapital, radna snaga, izgradnja, arhitektura, vlada, itd. Svaka izborna jedinica predstavlja grad prema svojim sopstvenim potrebama, strahovima i željama zbog čega grad može obezbediti i zaposlenje i nezaposlenost, skućavanje i beskućništvo kao i proširenje infrastrukture.

Možemo videti da diskurs o gradovima i gradskom prostoru ima veze i sa stvaranjem Zapada kao društvenog prostora i sa stvaranjem teritorije kao virtuelnog prostora. Ekonomski, materijalno i demografski, gradovi su na Zapadu bili važniji nego na Istoku, uprkos dugoj tradiciji predstavljanja Zapada kao ruralnog, prirodnog prostora koji ograničava i opire se ljudskim naježdama i poduhvatima.

Pa ipak, gradovi, iako dugo smatrani za antitezu duha Američkog zapada, u stvarnosti i u mašti imaju puno zajedničkog sa zapadnom teritorijom, jer su sagrađeni na rasnoj i ekonomskoj podeli, prisili i političkom nasilju, nepravičnim podelama zemlje i njenom pristupu prirodnim resursima, dezinformacijama i spekulacijama, čiji krajnji izraz može biti redefinisane nekih gradova kao urbanih teritorija.

Zaključak

U eseju iz 1991. godine, Patriša Limerik je zabeležila da je termin „granica” nastavio sa redovnim pojavljivanjem u novinskim i magazinskim naslovima i pričama, a da mnoge od ovih priča nisu imale veze sa Američkim zapadom. Pošto je „granica” prilično uobičajena reč, čije se značenje prostire izvan američke istorije i geografije, Limerik je zaključila da je njena upotreba začuđujuće dosledna. Naslov u magazinu „Discover“, „*Velkro: Poslednja teritorija*“, podstiče ova zapažanja:

„Istoričari Američkog zapada možda kontempliraju oko promene definicija reči „granica”, ali nekolicina čitalaca oseti određenu konfuziju kada vidi ovakve naslove. Za njih, analogija teritorije prosto kaže da su osnivači i korisnici Velkroa pred vrlo zanimljivim mogućnostima. Velkro je teritorija, jer Velkro ima na hiljade upotreba koje se tek mogu zamisliti. Nijedan uobičajeni čitalac ne bi ni primetio čudne implikacije te analogije. Za većinu Amerikanaca u XX veku, termin „granica” je savršeno jasan, pouzdan i jednostavan u svojim značenjima.¹⁵³

Kakve su to „čudne implikacije” koje Limerikova pominje? Za nju, „granica” je pun pojam, bez obzira na

¹⁵³ Limerick, Patricia, *The Adventures of the Frontier in the Twentieth Century*, u *The Frontier in American Culture*. White, Richard i Limerick, Patricia. (Berkeley: University of California Press, 1994.) 70

to koliko je njegov kontekst bezopasan, njegova upotreba je uvek ideološki opterećena. Ona tvrdi:

„Termin „granica” zamagljuje činjenicu o osvajanju i baca veo preko sličnosti između priče o američkoj zapadnoj ekspanziji i planetarnoj priči o ekspanziji evropskih imperija. Kakva god značenja da istoričari daju tom terminu, u popularnoj kulturi on nosi uporan srećan uticaj, ton avanture, heroizam, čak i zabavu što je u velikoj suprotnosti sa teškom, komplikovanom i ponekad krvavom i brutalnom realnošću osvajanja“.¹⁵⁴

Kao što navedene rečenice pojašnjavaju, Limerikova ne dovodi u pitanje slučajne upotrebe „granice“. Ona dozvoljava mogućnost da su one ponekad prikladne i ništa manje ideološki obojene od bilo koje druge reči.

Međutim, većina upotreba ovog pojma nije slučajna: pisci i urednici članka u „Discover-u“, na primer, očito igraju na kartu istorijskih i kulturnih asocijacija tog termina. Uprkos, ili možda usled mnogih njenih pojavljivanja, „granica” je prošla neku vrstu udaljavanja od svojih istorijskih korena:

„Pioniri i teritorije se gomilaju u naročitim oblastima i preduzetništvima. Umetnost, muzika, sport, trgovina, pravo i radnički aktivizam, svi imaju svoj udeo u toj analogiji. Tehnologija ima najveću skupinu: tehnologija transporta (bicikli, automobili, helikopteri, avioni, rakete i svemirske letelice); tehnologije komunikacija i informacija (radio, televizija, tok-šou programi, CD plejeri, laserski diskovi, kompjuteri, sofver, programiranje); tehnologija medicine (transplantacije srca, plastična hirurgija,

¹⁵⁴ Ibid, 75.

terapije glavobolje, redukcija telesne težine, genetska terapija); tehnologija naoružanja (rakete, atomske bombe). Zaista, moguće je pročitati sve ove reference o teritorijama i granicama tehnologije bez uviđanja da je američka javnost iskreno i potpuno prihvatila, ratifikovala i kupila shvatanje da se američki duh stvaranja teritorije, u nekom trenutku u prošlom veku, podigao i sproveo definitivno premeštanje - iz teritorijalne ekspanzije u tehnološku i komercijalnu ekspanziju.¹⁵⁵

Limerikova takođe ističe da ovaj fenomen nije ograničen samo na novinare. U svežijem sećanju stoji da su mnogi političari koristili reč „granica” i/ili raspoređivali simboliku teritorije u izbornim pohodima ili pokušajima da sakupe podršku za zakonodavstvo i druge programe. Limerikova citira Džona Kenedija koji je od Amerikanaca tražio da budu „pioniri” na „Novoj teritoriji”, izvan koje su „neiscrtane oblasti nauke i prostora, nerešeni problemi rata i mira, neosvojeni džepovi neznanja i predrasuda, neodgovorena pitanja o siromaštvu i prekomernosti”. Limerikova piše:

„Ovo je slika teritorije za koju se činilo da su je jednako stvorili delovi Bufalo Bila Kodija i Frederika Džeksona Tarnera: pola teritorije nasilja i obrnutog osvajanja na kojoj su se nevini Amerikanci branili od napada divljaka, i pola teritorije mirnih, pastoralnih Amerikanaca, koji su tražili bolji svet.”¹⁵⁶

Kenedijev čuveni poziv Americi da pošalje čoveka na Mesec, možda je doprineo još jednom zapletu sa terito-

¹⁵⁵ Ibid, 87-88.

¹⁵⁶ Ibid, 81.

rijom, trci za istraživanje svemira i stotine romana, filмова i TV programa koji su označili svemir kao sledeću konačnu granicu. Jezik i simbolika teritorije, nigde nisu imali duže i veće javno emitovanje nego u diskursu američkog svemirskog programa:

„Mentalni čin izjednačavanja teritorije zapadne ekspanzije sa razvojem svemira pokazao se kao poduhvat koji se sam održavao. U prodavanju svemira kao „konačne granice“, aerosvemirsksa industrija, Nacionalana aeronautika i Svemirska administracija, predsednici, vesti u medijima, kao i zabavna industrija su sarađivali savršeno, bez potrebe za centralizovanim upravljanjem ili planiranjem, sa neuočljivim podudaranjem metoda i ciljeva.“¹⁵⁷

Medijski kolos „Zvezdane Staze“, bez sumnje je postao najbolji primer ove pojave. Misija izmišljenih likova je u svakoj epizodi bila traženje novih civilizacija, istraživanje novih svetova, odlazak tamo gde niko pre nije. Svaka epizoda, bar u originalnoj seriji, donosi nove „domoroce“ sa kojima su odnosi često prilično uzdrmani, a povremeno i nasilni. Džin Rodenberi koji je stvorio „Zvezdane staze“, priznao je da je ideja potekla od „Vagon voz-a“ ali u svemiru.

Kao i Zapad, i svemir je shvaćen kao prazan prostor, prazno platno na kome možemo stvoriti i mapirati naše snove i nade. Koncept sigurnosnog ventila se takođe ponovo pojavio. Druge planete predložene su kao rešenje za prenaseljenost: možemo istovariti višak ljudi na planete ili prirodne satelite koji budu prilagođeni za naseljavanje ili na one planete koje već podsećaju na Zemlju.

¹⁵⁷ Žižek, Slavoj, *The Plague of Fantasies* (London: Verso, 1997) 186.

Pronalazak minerala i nafte koji su tako slavno bili deo američke istorije, takođe se ponovo pojavljuju, kao što je mogućnost da se prirodni resursi poput fosilnog goriva mogu pronaći i na drugim mestima, što je svakako primamljivo preduzetničkom duhu biznis lidera kao i investitorima u posao sa nekretninama. Takmičenje među nacijama u slanju astronauta u svemir, sletanju na Mesec, osnivanju svemirskih stanica, može se videti kao vanzemaljski grabež za zemlju.

Čak se u ovom pohodu ponovo pojavljuju shvatanja divljine iz XIX veka. Ako je teritorija bila negostoljubiva za ljudski život, onda je i svemir neprijateljski nastrojen. Ako realnost nikada nije mogla da se takmiči sa Starim zapadom, onda nije čak ni na drugom mestu što se tiče svemirskih istraživanja i kolonizacije. Tehnologija koja bi Mesec učinila naseljivim ili profitabilnim još uvek ne postoji, niti se neposredne mogućnosti za intergalaktička svemirska putovanja čine naročito realnim. NASA sada planira ljudsku misiju na Mars i nadaju se da je 2020. godina realistični datum.

Naučna fantastika je očigledno nadmašila aeronautiku i pitam se hoće li nauka ikada sustići fikciju. U naučnoj fantastici, svemirska putovanja do ili sa drugih naseljenih svetova bila su datost tokom više od pola veka, pa ipak, u stvarnom životu, ova mogućnost je isto tako daleka kao i pre. Ideja da su ovi svetovi naseljeni tehnološki i politički naprednim društvima od kojih se za mnoga ispostavlja da su moćnija od zemaljskog društva, je siguran znak da tradicionalna ideologija teritorije nije prenetu u potpunosti. U stvari, ako su priče o uočavanju NLO-a i van-

zemaljskim otmicama bilo kakva indikacija, može se desiti da su Zemljani ti koji su na kraju lanca primanja nasleđa interplanetarnog osvajanja.

Ne bi trebalo da iznenađuje da možemo tako lako da napravimo poređenje između svemirske teritorije za koju smo nekada mislili da je ispred nas i zapadne teritorije za koju smo dugo misli da je ostala iza nas. Svemirska i konjska opera, na kraju krajeva, imaju zajedničke korene u melodramatičnoj imaginaciji i popularnoj zabavi. „Zvezdane staze“ su imale bar dve epizode koje opisuju događaje sa Američkog zapada (jedna koja dramatizuje konflikt između SAD konjice i američkih Indijanaca, a druga ponavlja obračun kod OK. Korala), a naučno fantastični filmovi poput „Ratova zvezda“, „Planete Majmuna“, „Outland-a“, pa čak i „Westworld-a“ pozajmljuju simboliku, likove, zaplete i jezičke figure iz vestern filmova i romana.

Roman Džonatana Letema iz 1998. godine, „Girl in Landscape“, priča priču o ocu i njegovoj deci koji putuju do stanice na teritoriji na jednoj udaljenoj planeti, pokušavajući da se u čudnoj sredini skuće i uzgajaju useve. Njihov otac nije Čak Konors, pošto nije u stanju da se suprotstavi predrasudama koje drugi doseljenici upućuju starosedeocima ili da spreči erupciju nasilja. Tobožnji naučno-fantastični roman čija je radnja smeštena u budućnost, gde ljudi beže sa zemlje koja je pogođena ekološkom krizom, ima mnogo toga zajedničkog sa distopijskim i revizionističkim vestern romanima 1960-ih i 1970-ih.

Pa ipak, odnos između vesterna i naučne fantastike je neadekvatan. 1960-ih su „Zvezdane staze“ često bile nespretna politička alegorija i reinterpetacija holivudske zapadne teritorije. Likovi i ekipa glumaca koja ih je igrala, bila je multietnička, dok su nacije na zemlji davno ostavile međusobne razlike po strani kako bi energiju usmerile na drugo mesto. Pilot epizoda televizijske serije je trebalo da u ulozi kapetana ima ženu.

„Zvezdane staze“ će zauvek ostati upamćene po tome što su bile prvi program u kome je prikazan poljubac ljudi različitih rasa. Saosećajni i vredni poverenja, vanzemaljci su oduvek bili osnovni deo TV programa i filmova, a likovi (i glumci) su postajali sve raznovrsniji tokom poslednjih trideset i pet godina. Jedno pravilo po kome bi trebalo da se vode svi likovi serije je „primarna direktiva“ po kojoj članovi „federacije planeta“ treba da izbegavaju mešanje u „prirodni“ razvoj drugih naroda i planeta.

Politika udaljenog svemira je u suštini njutnovska: svemir je prazan, pa ga možemo napuniti satelitima, svemirskim stanicama, smećem, čak i nuklearnim otpadom, kako su neki predložili. To je kontejner u kome nikada neće ponestati prostora! Svemirska putovanja se zamišljaju kao prelazak preko velikih prostranstava ništavila da bi se donekle došlo ili da bi se nešto napravilo, iako je fizika neophodna za ostvarivanje ove vrste putovanja ajnštajnovska: jedan razlog zašto nijedan čovek nije bio na Marsu je vreme neophodno da se do tamo stigne (oko 6 meseci). Kakav brod može održavati život toliko dugo? Putovanje u druge galaksije će, ako se ikada do-

godu, zahtevati iskorišćavanje prevoja i kriva relativnog vreme-prostora. Pošto je tako malo nas sada u stanju da na ovaj način konceptualizuje svemir ili čak da te koncepte pretvori u primenjenu nauku, neposredne šanse za duža svemirska putovanja izgledaju slabe. Osim toga, svemirski program je većim delom vladin poduhvat, dok je privatni i individualni poduhvat onaj koji je definisao i prešao preko zapadne teritorije. Ako ikada uspostavimo kontakt sa drugim oblicima života, od njih ćemo očekivati da izgledaju, ponašaju se i postupaju na način na koji smo ih mi zamislili. Sočivo kroz koje će sledeći Kolumbo posmatrati nove svetove, neće biti isto kao ono kroz koje je prošli gledao, ali će ipak obojiti njegovu ili njenu viziju. Hoće li idealizovana ili retrogradna teritorija biti jedno od tih sočiva? Koja će biti alternativa?

Svemir je, između ostalog, definisan našim vizuelnim percepcijama, naučnim merenjima i popularnim predstavama daleko više nego što ga definiše naše individualno iskustvo tog svemira ili „stvarno životno“ iskustvo izabranih ljudi i žena koji su napustili zemljinu atmosferu. Iz toga sledi da je svemir društveno stvoren. Trenutno je svemir misteriozan i dalek, on predstavlja veliku udaljenost koja se mora preći kako bi se došlo do drugih planeta i potencijalnih oblika života i ostaje u delokrugu naučnika, astronoma i astronauta. Ali šta ako vožnja raketom postane sveprisutna i priuštiva, kao recimo luksuzna krstarenja ili čak vožnja na toboganu u zabavnom parku? Šta ako bi nam međuzvezdana putovanja bila dostupna i moguća kao recimo vožnja Konkordom ili vazдушna putovanja uopšte? Svemir je moguće zamisliti

kao igralište za bogataše (kao što su nekada bili brodovi za krstarenja i supersonični letovi) ili za srednju klasu - jednog dana Amerikan Er i Spejs Lajns bi mogli da dozvole da se čovek uspne do leta u prvoj klasi do Meseca.

Društveni proizvod poznat kao daleki svemir, bio bi zauvek promenjen. Zato ne moramo posmatrati samo kosmos da bismo pronašli reformulisanu teritoriju. Istraživanja dubokih mora, naročito ona koja je snimio i istraživao Žak Kusto, povremeno se zovu poslednjom neispitanom teritorijom na zemlji, a registarske tablice Aljaskе odnose se na državu kao poslednju američku teritoriju. Dok okeani verovatno sa kosmosom dele masku naučnog otkrića i skupljanja informacija, popularne predstave od Kustoa, preko „Godzile“, do „SeaQuest DSV“, jasno stavljaju do znanja da su stara pitanja kolonizacije i prirodnih resursa i dalje deo paketa teritorije. Može se utvrditi da nešto poput uslova teritorije i dalje postoji u velikom delu Aljaskе, uzevši u obzir njenu malu populaciju, mali broj gradova, otpor prema poljoprivredi i društvenim pitanjima kao što su etnički konflikti, alkoholizam, profiterstvo i uništavanje životne sredine.

Nil Smit i Patriša Limerik govore o posledicama nastavljene destruktivne moći „teritorije“. Međutim, značenje, a otuda i moć zapadne teritorije je u procesu promene još pre nego što je Tarner počeo njome da se bavi i ne vredi se uplitati u đavolju advokaturu. Zašto izraz teritorija ne bismo primenili na savremene događaje, čak i one koji se ne dešavaju na Zapadu? Ako je teritorija virtualni prostor, date forme i značenja od strane kolektivne imaginacije, zašto se onda ne može presaditi, ponovo

primeniti, nadahnuti novim semiotičkim i društvenim značenjem?

I Smit i Limerikova uviđaju šablon u savremenim pominjanjima i upotrebama granice koji automatski čitaju unatraske: šta je to vezano za prošlost teritorije što se može ili ne može primeniti na sadašnje događaje? Danas je upotreba teritorije sasvim moguće dokaz ponovnog razmatranja njene upotrebe u prošlosti.

Deo onoga što kroz ovu knjigu sugerišem jeste da je upravo takav dvosmeran proces počeo još pre nego što se Turner pojavio i pomogao da se kodifikuje jedno popularno shvatanje. Granica možda više nije živa, ali mi je teško da poverujem da je ona statična. Diskurzivna i ilustrativna eksplozija koja je obeležila XX vek, nije prošla pored teritorije Američkog zapada, već je, paradoksalno, možda prihvatila polu-zvanični proglas da je teritorija zatvorena kako bi je upravo otvorila za svakoga.

Popularnost romana Karla Maja u Nemačkoj, popularnost takozvanih špageti vesterna u Italiji, svetski reklamirano prisustvo Marlboro čoveka, čak i diplomatija sile i domino teorija, izgleda zajedno imaju koren u popularnoj (pogrešnoj) koncepciji Starog zapada i svi spadaju u fenomene XX veka. Teritorija, pod bilo kojim od svojih imena (Divlji zapad, zapadna ekspanzija, osvajanje, međukulturni kontakt, itd.), u većini slučajeva može biti loša analogija, ali to nije fiksna analogija. Ako je teritorija kao koncept konstantno u promenama usled toga što se od njenog nastanka o njoj piše i prepisuje, snima ili presnimava, onda i bilo koja primena tog koncepta posledično varira.

Dok savremena upotreba „teritorije“ može biti retor-gradna i nejasna, zar ne može takva upotreba biti i prosvetljujuća?

Reći, na primer, da postoje sličnosti između sajber-prostornog iskustva i iskustva zapadne teritorije je gotovo besmisleno. Međutim, poricati da sličnosti postoje, značilo bi u potpunosti promašiti poentu. Bilo kako bilo, zaglavili smo sa metaforama koje nismo birali, sa diskursom čija pravila i retoriku nismo postavili. To ne znači da moramo prosto prihvatiti te metafore i bespogovorno se povinovati tim pravilima. Isticanje da filmovi obezbeđuju samo jednu ili dve verzije teritorije, demonstriranje da su gradovi igrali i nastavljaju da igraju važnu, čak osnovnu ulogu na Zapadu, tvrdnja da je sajberprostor samo jedna od mnogih perceptivnih shema - sve može imati uticaja na značenje i recepciju ideja povezanih sa teritorijom. Novi istoričari Zapada su izbacili iz sedla tarnerovsku paradigmu, barem među predavačima istorije koji prenose novu paradigmu svojim učenicima. Filmadžije koje donose vestern na filmski ekran više ne predstavljaju istorijski Zapad kao jednostavno mesto ili teritoriju kao benigni koncept. Nakon decenije preterivanja, gotovo niko ko govori ili piše o elektronskoj teritoriji ne koristi taj termin bez modifikacija.

Granica je, tako, bila način zamišljanja, predstavljanja, opisivanja i davanja smisla zapadnim mestima i zapadnom iskustvu i imala je materijalne kao i književne posledice. Ona je takođe funkcionisala kao diskurzivno oruđe i perceptivni filter sa kojim su ljudi mogli da naprave bukvalne i figurativne promene na zapadnoj zemlji, narodima

Zapada i njima samima. U drugim delovima ove studije, videli smo neke od jezičkih figura koje su karakterisale teritoriju, od kolizije zakona i bezakonja, preko mogućnosti reinvincije na ličnoj i društvenoj skali, do takozvanog kodeksa Zapada.

Rečnik elektronske teritorije je, čini mi se, još jedan način shvatanja sajber prostora kakav sada postoji i zamišljanja šta od njega može postati: mi imamo ideju kako sajber spejs „izgleda“ i imamo brojne, često suprotstavljene ideje o tome kako sajber spejs na kraju treba da izgleda, baš kao što je Zapad bio i vrt i pustinja, i obećana zemlja i duhovni egzil, i domen demokratske obnove i mesto baš sa ove strane anarhije.

Koliko na kraju moderni Zapad podseća na predviđanja koja su o njemu načinjena u XIX veku? Zašto bi jezik i slike sajber spejsa na kraju podsećale na bilo koja predviđanja i procene koje sada dajemo?

Neki od istih jezičkih izraza i dalje važe za savremena pitanja o redu i zakonu naspram onoga što se čini inherentno haotičnim, za pitanja identiteta, ličnog i kolektivnog, koja prožimaju kako iskustva korisnika tako i komentare anketara.

Međutim, jedno pitanje koje ostaje je zapravo istorijsko i tiče se korisnosti teritorije kao koncepta i istoriografske tehnike. Istoričari modifikuju, odbacuju ili čak ignorišu ulogu teritorije u razvoju SAD-a, ali terminologija i simbolika ostaju, mada u izmenjenom obliku. Decenijama u budućnosti nakon što internet i njegovi naslednici budu „ustaljeni“, šta će istoričari misliti o njegovoj teritoriji? Da li će hakeri ili projektanti softvera poneti sa

sobom mistiku kauboja ili političku dobru volju prvih doseljenika?

Međutim, postoji značajna razlika između naše savremene perspektive zapadne teritorije i savremene teritorije, a ona je povezana koliko sa hronološkom, toliko i sa geografskom distancom. Čak i ako smo kroz više od jednog veka prenosili sve jezičke figure i priče o teritoriji u nepromenjenom obliku, njihova značenja nisu mogla ostati ista. Svakako, niko ne tvrdi da danas imamo istu perspektivu o gotskim romanima ili porodičnim melodramama koje su imali čitaoci sredinom 1800-ih. (Zapravo, nedostatak samosvesti ili neironično uživanje ovih žanrova danas je mnogo ispod većine čitalaca).

Elektronska teritorija koju stručnjaci, novinari magazina, pa čak i sami korisnici pominju, ima sve manje i manje veze sa stvarnim prostorom ili istorijskim događajima. Teritorija je oduvek bila povezivana sa Zapadom, a u jednom periodu je bila i primarna manifestacija Zapada. Tokom proteklog veka, teritorija je započela sopstveni život koji je sve više bio razdvojen od njenog originalnog konteksta. Ako je Turner zatvorio granicu, imali smo generacije istoričara, pisaca, filmskih stvaralaca, novinara i političara koji su je vredno popravljali za svoje svrhe i kao odgovor na trendove i događaje oko njih.

Sajberspejs verovatno nije kulminacija brojnih metaforičkih inkarnacija teritorije. Međutim, sledećeg puta će naš razgovor biti izgrađen na još jednom sloju značenja i kulturnih asocijacija, a veza teritorije sa „pravim prostorom“ će biti još više oslabljena.

Na kraju se pitanja koja okružuju teritoriju mogu sve-
sti na sledeće: virtuelni prostori nisu jasno razgraničeni.
Virtuelni prostori, bilo da su generisani kompjuterskim
algoritmom ili činom govora stotina miliona ljudi, mogu
promeniti veličine, granice, sadržaje, a mogu se i odupreti
ovim promenama. Prepoznavanje i shvatanje istorije,
diskursa i predstava u stvaranju takvih virtuelnih pros-
tora, može nam pomoći, ne samo da pratimo ove pro-
mene već i da ih kontekstualizujemo i protumačimo.

Literatura

- Abbott, Carl, *The Metropolitan Frontier: Cities in the Modern American West* (Tucson: University of Arizona Press, 1993)
- Anderson, Nancy, The Western Landscape as Symbol and Resource, u *The West as America: Reinterpreting Images of the Frontier. 1820 - 1920*, ur. William H. Truettner (Washington: Smithsonian Institution Press, 1991)
- Bazin, Andre, *What Is Cinema?*, Vol. 1 (Berkeley: University of California Press, 1967)
- Bogue Allan G., The Course of Western History's First Century, u *A New Significance*, ur. Clyde A. Milner (Oxford: Oxford University Press, 1996)
- Braudy, Leo, *The World in a Frame: What We See in Films* (Garden City, NY: Anchor Press, 1976)
- Burgin Victor, *In Different Spaces*, (Berkeley, University of California Press, 1996.)
- Cosgrove, Denis, *Social Formation and Symbolic Landscape*, (Totowa, N.J, Barnes and Noble Books, 1985.)
- Cronon, William, *Nature's Metropolis: Chicago and the Great West* (New York: W.W. Norton & Co., 1991)
- Curry, Michael, On Space and Spatial Practice in Contemporary Geography, u *Concepts in Human Geography*, ur C. Earle et al, (Lanham: Rowan and Littlefield, 1996).
- Donald, James, Imagining the Modern City, u *Imagining Cities: Scripts. Signs. Memories*, ur.. Sally Westwood i John Williams (London: Routledge, 1997)
- Etulain, Richard, *Re-Imagining the Modern American West: A Century of Fiction, History and Art* (Tucson: University of Arizona Press, 1996)

- Faragher, John Mack, A Nation Thrown Back Upon Itself: Frederick Jackson Turner and the Frontier, u *Rereading Frederick Jackson Turner: The Significance of the Frontier, and Other Essays* (New York: Holt, 1994)
- Garrett, Greg, The American West and the American Western: Printing the Legend, u *Journal of American Culture* (Leto, 1991.)
- Hamer, David, *New Towns in the New World: Images and Perceptions of the Nineteenth-Century Urban Frontier* (New York: Columbia University Press, 1990)
- Hyde, Anne Farrar, *An American Vision: Far Western Landscape and National Culture. 1820-1920* (New York: New York University Press, 1990)
- Jameson, Fredric, *Signatures of the Visible* (New York: Routledge, 1990)
- Kitses, Jim, *Horizons West* (London: Thames and Hudson, 1969)
- Lamar, Howard R., "Keeping the Faith: The Forgotten Generations of Literary Turnerians, 1920-1960, u *Frontier and region : essays in honor of Martin Ridge*, ur. Robert C. Ritchie i Paul Andrew Hutton, (Albuquerque : University of New Mexico Press, 1997)
- Lefebvre, Henri, *The Production of Space*, (Blackwell, Oxford, 1991.)
- Limerick, Patricia, The Adventures of the Frontier in the Twentieth Century, u *The Frontier in American Culture*. White, Richard i Limerick, Patricia. (Berkeley: University of California Press, 1994.)
- Limerick, Patricia, *The Legacy of Conquest: The Unbroken Past of the American West* (New York: W.W. Norton, 1987)
- Limerick, Patricia, What on Earth is New Western History, u *Trails toward a New Western History* ur Limerick et al (Lawrence: University Press of Kansas,. 1991).

- Mugeraue, Robert Mugerauer *Interpreting Environments: Tradition, Deconstruction. Hermeneutics* (Austin, University of Texas Press, 1995.)
- Myres, Sandra, *Westering Women and the Frontier Experience, 1800-1915* (Albuquerque: University of New Mexico Press, 1982)
- Nash, Gerald D., *The American West in the Twentieth Century: A Short History of An Urban Oasis* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1973)
- Nash, Gerald, New Approaches to the American West, u *Old West—New West: Centennial Essays*, ur Barbara Howard Meldrum (Moscow: University of Idaho Press, 1993)
- Nobles, Gregory, *American Frontiers: Cultural Encounters and Continental Conquest* (New York: Hill and Wang, 1997)
- Nugent, Walter, The 'Finding' of the West, u *Frontier and Vision: Essays in Honor of Martin Ridge*, ur. Robert C. Ritchie and Paul Andrew Hutton (San Marino: Huntington Library Press, 1997)
- Ricoeur, Paul, *Time and Narrative*, Vol. 3, (Chicago: University of Chicago Press, 1984)
- Riley, Glenda, *The Female Frontier: A Comparative View of Women on the Prairie and the Plains* (Lawrence, KS: University of Kansas Press, 1988)
- Robinson, Forrest G., Clio Bereft of Calliope: Literature and the New Western History, u *The New Western History: The Territory Ahead*, ur. Forrest G. Robinson (Tucson: University of Arizona Press, 1997)
- Slatta, Richard, *Comparing Cowboys and Frontiers* (Norman: University of Oklahoma Press, 1995)
- Slotkin, Richard, *Regeneration through Violence: The Mythology of the American Frontier. 1600 - 1860* (Middletown: Wesleyan University Press, 1973), *Gunfighter Nation: The Myth of the Frontier in Twentieth-Century America* (New York: Atheneum,

- 1992), i *The Fatal Environment: The Myth of the Frontier in the Age of Industrialization, 1800-1890* (New York: Atheneum, 1985).
- Smith, Henry Nash, *Virgin Land: The American West as Symbol and Myth* (Cambridge: Harvard University Press, 1950)
- Smith, Neil, *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City* (London: Routledge, 1996)
- Smith, Neil, *Uneven Development: Nature, Capital, and the Production of Space*, (Blackwell, New York, 1984.)
- Soja, Edward W., *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory* (London: Verso 1989)
- Solomon, Stanley, *Beyond Formula: American Film Genres* (New York: Harcourt Brace Janovich, 1976)
- The Oxford English Dictionary, ur. Della Thompson. Oxford University Press, 9. izdanje, 1996, SAD.
- Tuan, Yi-Fu, *Space and Place: The Perspective of Experience*, (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1977.)
- Turner, Frederick Jackson, The Significance of the Frontier in American History, u *The Frontier in American History* (New York: Holt, 1953)
- Tuska, Jon, *The American West in Film: Critical Approaches to the Western* Westport, CT: Greenwood Press, 1985)
- Wade, Richard C., *The Urban Frontier: The Rise of Western Cities. 1790 - 1830* (Cambridge: Harvard University Press, 1959)
- West, Elliott, A Longer, Grimmer, but More Interesting Story, u *Trails: Toward a New Western History*, ur. Limerick, Patrica et al. (Lawrence: University Press of Kansas, 1991)
- White, Hayden, *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987)
- White, Hayden, *Tropics of Discourse* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978)

-
- White, Richard, Frederick Jackson Turner and Buffalo Bill u
The Frontier in American Culture, ur. James R. Grossman
(Berkeley: University of California Press, 1994)
- White, Richard, *"It's Your Misfortune and None of My Own": A
History of the American West*, (Norman, University of Okla-
homa Press, 1991.)
- Wood, Denis, *The Power of Maps* (Guilford Press: New York,
1992.)
- Worster, Donald, *The Wealth of Nature* (New York: Oxford
University Press, 1993)
- Wrobel, David M., *The End of American Exceptionalism: Frontier
Anxiety from the Old West to the New Deal* (Lawrence: Univer-
sity Press of Kansas, 1993)
- Žižek, Slavoj, *The Plague of Fantasies* (London: Verso, 1997)

GRANICE KAO KULTURNI KONSTRUKT

Mitološki arhetip Američkog Zapada

Rezime

Uzimajući u obzir specifičnu poziciju da kao proučavaoci mita moramo koristiti posebnu disciplinarnu osjetljivost spram folklornog materijala kada, kao što je u ovom radu reč, prihvatamo obavezu rasčlanjivanja većih jedinica komunikativne forme, želeo sam da u analizi pristupim konceptu Granice Divljeg Zapada kroz korespondenciju tog termin sa istorijskim iskustvom, akcentujući interpretaciju Granice kao konstrukta a proširujući njeno uobičajeno podvodenje pod denotaciju u stvarnosti utemeljene metafore, sagledavajući ovaj višedimenzionalni pojam iz rakursa različitih ali, istovremeno, često komplementarnih teorijsko-metodoloških platformi.

BOUNDARIES AS CULTURAL CONSTRUCTS

The Frontier Myth archetype

Summary

Taking into account the specific position that as myth researchers we use singular disciplinary sensitivity toward folk material when, as it is elaborated, we accept the obligation of breaking-up larger units of communicative form, I wanted to analyze the frontier as a concept of the Wild West through the correspondence of this term with the historical experience, accenting its limits of interpretation as construct, and subsuming it under normal denotation in reality based on a metaphor, investigating this multidimensional model from diverse perspectives with complementary theoretical and methodological instruments.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

35.071.51:316.7(738)(0.034.2)
316.722(738)(0.034.2)
114(0.034.2)

ХРИСТИЋ, Љубомир, 1978-
Granice kao kulturni konstrukt
[Elektronski izvor] : mitološki arhetip
Američkog Zapada / Ljubomir Hristić. -
Beograd : Univerzitet, Filozofski fakultet,
Odeljenje za etnologiju i antropologiju,
Centar za proučavanje folklora i popularne
kulture, 2012. - 1 elektronski optički disk
(CD-ROM) : tekst ; 12 cm. - (Etnoantropološki
problemi. eMONOGRAFIJE ; #knj. #4)

Sistemske zahteve: Nisu navedeni. - Nasl. sa
naslovnog ekrana. - Bibliografija. - Summary.

ISBN 978-86-88803-06-9

a) Простор (филозофија) b) Дивљи Запад
c) САД - Границе - Културолошки аспект
COBISS.SR-ID 189925388

